

ingediend op **1309** (2021-2022) – Nr. 1
30 mei 2022 (2021-2022)

Verslag van de hoorzittingen en gedachtewisseling

namens de Commissie Vlaams Energie- en Klimaatplan
uitgebracht door Alessia Claes en Arnout Coel

over het Vlaams Energie- en Klimaatplan

Samenstelling van de Commissie Vlaams Energie- en Klimaatplan:

Voorzitter: Andries Gryffroy.

Vaste leden:

Allessia Claes, Arnout Coel, Andries Gryffroy, Rita Moors, Philippe Muyters;
Leo Pieters, Sam Van Rooy, Wim Verheyden;
Robrecht Bothuyne, Peter Van Rompuy;
Steven Coenegrachts, Willem-Frederik Schiltz;
Staf Aerts, Chris Steenwegen;
Bruno Tobback.

Plaatsvervangers:

Inez De Coninck, Annick De Ridder, Sofie Joosen, Freya Perdaens, Kris Van Dijck;
Adeline Blancquaert, Bart Claes, Carmen Ryheul;
Stijn De Roo, Koen Van den Heuvel;
Tom Ongena, Mercedes Van Volcem;
Björn Rzoska, Mieke Schauvliege;
Els Robeyns.

Toegevoegde leden:

Jos D'Haese.

INHOUD

I.	Gedachtewisseling van 29 april 2022	4
1.	Toelichting door minister Zuhair Demir	4
2.	Toelichting door Gerard Govers	11
3.	Toelichting door Luc Peeters	17
4.	Vragen en opmerkingen van de leden	19
5.	Antwoorden van de sprekers	23
6.	Replieken en aanvullende antwoorden	26
II.	Hoorzitting van 6 mei 2022	27
1.	Toelichting door de SERV	27
2.	Toelichting door de Minaraad	35
3.	Vragen en opmerkingen van de leden	41
4.	Antwoorden van de sprekers	45
5.	Replieken en aanvullende antwoorden	51
III.	Hoorzitting van 13 mei 2022	52
1.	Toelichting door Serge de Gheldere	52
2.	Toelichting door Ruben Baetens	56
3.	Vragen en opmerkingen van de leden	61
4.	Antwoorden van de sprekers	64
5.	Replieken en aanvullende antwoorden	66
	Gebruikte afkortingen	69
	Bijlagen: zie de dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be	

Het Vlaams Energie- en Klimaatplan (VEKP) 2021-2030 vormt de basis voor het Vlaamse energie- en klimaatbeleid. In maart 2022 richtte het Vlaams Parlement een Commissie Vlaams Energie- en Klimaatplan op, die zich buigt over de door de Vlaamse Regering goedgekeurde visienota's over het energie- en klimaatbeleid en over de opvolging van het VEKP.

Op 29 april 2022, 6 mei 2022 en 13 mei 2022 hield de commissie een gedachtewisseling en hoorzittingen over het algemene Vlaamse Energie- en Klimaatplan. In de daaropvolgende vergaderingen zal de commissie meer inhoudelijk afgebakende deelthema's behandelen.

De gedachtewisseling van 29 april 2022 vond plaats in aanwezigheid van:

- Zuhail Demir, Vlaams minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme;
- Gerard Govers, voorzitter van het opvolgpanel Vlaams Energie- en Klimaatplan;
- Luc Peeters, administrateur-generaal van het Vlaams Energie- en Klimaatagentschap (VEKA).

De hoorzitting van 6 mei 2022 vond plaats in aanwezigheid van:

- Annemie Bollen en Julien Matheys (attachés studiedienst SERV);
- Walter Roggeman, Jan Verheeke en Stefanie Corens (respectievelijk voorzitter, secretaris en adviseur van de Minaraad).

De hoorzitting van 13 mei 2022 vond plaats in aanwezigheid van:

- Serge de Gheldere (voorzitter Klimaatzaak);
- Ruben Baetens (senior consultant Beleid & Strategie 3E).

De presentaties van de sprekers zijn raadpleegbaar op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

(Deze commissievergaderingen werden als hybride vergaderingen georganiseerd.)

I. Gedachtewisseling van 29 april 2022

1. Toelichting door minister Zuhail Demir

1.1. Inleiding

De energie- en klimaattransitie is een van de belangrijkste uitdagingen van vandaag, stelt minister *Zuhail Demir*. De Vlaamse Regering pakt deze uitdaging met beide handen aan. Maar dat betekent niet dat er geen ruimte is voor verbetering of nieuwe initiatieven. Ze kijkt dan ook uit naar de inzichten en aanbevelingen van de Commissie Vlaams Energie- en Klimaatplan.

Vooraleer men nieuwe aanbevelingen wil formuleren, is het interessant om goed op de hoogte te zijn van wat er vandaag reeds gebeurt en wat er mogelijk nog ontbreekt. Daarom licht de minister de hoofdlijnen van het Vlaamse energie- en klimaatbeleid toe.

1.2. De realisatie van de Vlaamse 2020-doelstellingen

1.2.1. *Algemeen*

Hoe ver staat Vlaanderen met de doelstellingen op het vlak van klimaat, energie-efficiëntie en hernieuwbare energie?

Inzake klimaat werd de 2020-doelstelling voor het Vlaamse Gewest, een reductie van de uitstoot van broeikasgassen met 15,7 procent ten opzichte van 2005, gehaald. Dit grotendeels als gevolg van COVID-19-crisis, die vooral een impact had op de transportsector. Voor de realisatie van de klimaatdoelstelling over de hele periode 2013-2020 zal Vlaanderen beperkt gebruik moeten maken van internationale flexibiliteit. Hiervoor moet echter geen bijkomende flexibiliteit worden aangekocht.

Op het vlak van energie-efficiëntie werd de Vlaamse energiebesparingsdoelstelling voor de periode 2014-2020 gehaald. Vlaanderen is het enige Belgische gewest dat zijn doelstelling realiseert. De energiebesparing in het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijke Gewest ligt respectievelijk 10 procent en 25 procent onder de doelstelling. Aangezien Vlaanderen zijn doelstelling ruimschoots overtrof, werd de energiebesparingsdoelstelling op Belgisch niveau net gehaald.

Wat hernieuwbare energie betreft, heeft Vlaanderen noodgedwongen gebruik gemaakt van de Europese flexibiliteitsmechanismen om de doelstelling uit het vorige 'burden sharing'-akkoord te kunnen realiseren. Vlaanderen heeft hernieuwbare energie moeten aankopen in Denemarken en Finland om de 2020-doelstelling te bereiken. Het Waalse Gewest realiseerde een overschot ten opzichte van haar hernieuwbare energiedoelstelling, waardoor de doelstelling op Belgisch niveau werd behaald. Op het Overlegcomité eist het Waalse Gewest hiervoor compensaties door de federale overheid en de andere gewesten. De minister stelt dat Vlaanderen zich al jaren solidair toont met het Waalse Gewest, onder meer via transfers van miljarden euro's per jaar. Ook op het vlak van de realisatie van de energiebesparingsdoelstelling is Vlaanderen nu solidair binnen België. De minister is ontstemd over de opstelling van het Waalse Gewest.

1.2.2. Niet-ETS: Belangrijkste sectorale tendensen

De minister schetst de evolutie van de broeikasgasemissies tussen 2005 en 2020 in de niet-ETS sectoren.

Tussen 2005 en 2019 zijn de emissies slechts 6 procent gedaald. Dit cijfer verbergt belangrijke sectorale verschillen. De broeikasgasemissies in de gebouwensector zijn met 28 procent gedaald, en dit ondanks het stijgend aantal huishoudens. Ook in de afvalsector zijn de emissies gedaald. De emissies in de transportsector zijn stabiel gebleven. De verbeterde energie-efficiëntie van voertuigen, de inzet van biobrandstoffen en alternatieve technologieën worden gecompenseerd door sterk gestegen transportvolumes. De emissies in de sectoren niet-ETS industrie en landbouw zijn gestegen. Het VEKP-Voortgangsrapport, dat eind 2023 wordt gepubliceerd, zal dieper ingaan op de achterliggende trends bij deze cijfers.

Deze cijfers geven volgens minister Zuhal Demir aan dat er nog veel werk voor de boeg is. Zeker in de transport-, industrie- en landbouwsector moeten extra inspanningen worden geleverd om de Vlaamse 2030-doelstellingen te behalen.

1.2.3. Evolutie van het aandeel hernieuwbare energie

In 2020 was 8,9 procent van het finale eindverbruik afkomstig van hernieuwbare energiebronnen, tegenover nog geen 2 procent in 2005. 17,4 procent van het Vlaamse elektriciteitsverbruik werd in 2020 aangeleverd door hernieuwbare energiebronnen, een vertienvoudiging ten opzichte van vijftien jaar eerder.

Het aandeel groene warmte blijft relatief laag op 5,9 procent. Een zeer groot deel van het totale warmteverbruik wordt dus nog steeds ingevuld via fossiele brandstoffen. Uitgedrukt in geïnstalleerd vermogen PV per inwoner, behoort Vlaanderen tot de absolute top in Europa op het vlak van zonne-energie. Ook op het vlak van

onshore wind per vierkante meter behoort Vlaanderen tot de top vijf in Europa, en dit ondanks de versnipperde bebouwing.

1.3. Bouwstenen van het Vlaamse energie- en klimaatbeleid en 2030-doelstellingen

1.3.1. Algemeen

Het [Vlaams Energie- en Klimaatplan](#)¹ bepaalt de grote lijnen tot en met 2030. Het VEKP werd goedgekeurd op 9 december 2019 en maakt samen met de energie- en klimaatplannen van de andere gewesten en de federale overheid integraal onderdeel uit van het [Nationaal Energie- en Klimaatplan](#)². Het VEKP past ook in de [Vlaamse Klimaatstrategie 2050](#)³, die eveneens in december 2019 werd goedgekeurd.

Het VEKP is opgevat als een transversaal plan, waarbij alle ministers in de Vlaamse Regering verantwoordelijk zijn voor de correcte implementatie ervan. Voor elke maatregel in het VEKP is er een trekkende entiteit, en bijgevolg ook verantwoordelijke vakminister, die de eindverantwoordelijkheid draagt voor de succesvolle implementatie van elke maatregel.

Op vrijdag 29 mei 2020 keurde de Vlaamse Regering de [Vlaamse langetermijnrenovatiestrategie voor gebouwen 2050](#)⁴ goed. Dit is een verdere uitwerking van de algemene Vlaamse Klimaatstrategie 2050, gericht op het reduceren van het energiegebruik en de broeikasgasemissies in de bouwsector.

In september 2020 werd het [Vlaamse Veerkrachtplan](#)⁵ goedgekeurd. In totaal werd in het kader van de relance 1,6 miljard euro uitgetrokken voor de verduurzaming van de economie en samenleving, waarbij volgende projecten een duidelijke link hebben met het VEKP: 422 miljoen euro voor de renovatie van private, publieke en sociale woningen; 44 miljoen euro voor de call groene warmte; 777 miljoen euro voor de vergroening van de transportsector en de modal shift; 55 miljoen euro voor circulaire economie; en 225 miljoen euro voor onderzoek en ontwikkeling.

Op 5 november 2021 keurde de Vlaamse Regering een [pakket met 42 bijkomende maatregelen goed, die werden toegevoegd aan het initiële klimaatplan](#)⁶. De minister sluit niet uit dat de komende maanden of jaren nog bijkomende maatregelen zullen worden genomen. Het realiseren van de broeikasgasemissies vergt immers voortdurende monitoring en bijsturing.

In maart 2022 werden bijkomende maatregelen beslist om de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen, het aandeel hernieuwbare energie te verhogen en meer warmtepompen te installeren. Hiervoor werd 218 miljoen euro extra vrijgemaakt.

1.3.2. Doelstellingen 2030

De Vlaamse 2030-doelstellingen inzake broeikasgassen, energie-efficiëntie en hernieuwbare energie zijn in het begin van de legislatuur vastgelegd in het VEKP van 2019.

¹ <https://energiesparen.be/vlaams-energie-en-klimaatplan-2021-2030>

² <https://www.nationaalenergieklimaatplan.be/nl>

³ <https://energiesparen.be/vlaamse-klimaatstrategie-2050>

⁴ <https://www.energiesparen.be/vlaamse-langetermijnrenovatiestrategie-voor-gebouwen-2050>

⁵ <https://www.vlaanderen.be/publicaties/relanceplan-vlaamse-regering-vlaamse-veerkracht>

⁶ <https://energiesparen.be/vlaams-energie-en-klimaatplan-2021-2030>

In de loop van 2020, 2021 en 2022 werden de ambities op verschillende vlakken verhoogd. Op 5 november 2021 werd een extra pakket aan klimaatmaatregelen beslist, waardoor de ambitie inzake broeikasgasreductie werd verhoogd van 35 procent naar 40 procent in 2030 ten opzichte van 2005. In 2020 werd de doelstelling voor energie-efficiëntie opgetrokken. In maart 2022 besliste de Vlaamse Regering om de subdoelstellingen voor zonne- en windenergie voor 2022 en 2023 te verhogen: de jaarlijkse subdoelstelling voor zonne-energie wordt met 50 procent opgetrokken tot 450 MW/jaar in 2022 en 2023; en de jaarlijkse subdoelstelling voor windenergie stijgt tot 150 MW/jaar in 2022 en 2023.

1.4. Maatregelen in het VEKP, behorend tot de bevoegdheden van minister Zuhair Demir

Het VEKP bevat 344 maatregelen, verspreid over de verschillende sectoren. Bijna een derde van de maatregelen in het VEKP heeft betrekking op de gebouwensector. De minister overloopt de belangrijkste maatregelen per sector.

1.4.1. *Residentiële gebouwen*

De gebouwensector is verantwoordelijk voor 28 procent van de totale Vlaamse niet-ETS uitstoot. Ook al is er voor deze sector al een structurele daling van de emissies ingezet, blijft het volgens minister Zuhair Demir cruciaal om ook hier de emissies verder te reduceren, niet alleen voor het klimaat, maar ook voor de energiefactuur van de mensen en om minder afhankelijk te worden van de import van energie.

De minister licht eerst de maatregelen voor de residentiële nieuwbouw toe. Vlaanderen is al jarenlang een van de voorlopers in Europa op het vlak van energie-efficiëntie in nieuwbouw. Dit werd recent bevestigd door het BPIE. Dit pad zal verder worden bewandeld, met op korte termijn een volledige uitfasering van fossiele brandstoffen in nieuwbouwwoningen en een aanscherping van de bestaande minimale eis voor hernieuwbare energie.

Omwille van een sterk verouderd woningenpark zijn de uitdagingen inzake energieprestatie van bestaande woningen groot. Het Vlaamse beleid richt zich op drie werven: verplichtingen en normeringen; premies en leningen; en ontzorging. Dit instrumentarium werd de voorbije twee jaar sterk uitgebreid en versterkt.

Vanaf 1 januari 2023 gaat een renovatieverplichting voor woongebouwen in. De minister beseft dat dergelijke verplichting moeilijk ligt, maar het oude gebouwenpark in Vlaanderen vergt een dwingend aanpak. Jaarlijks zullen ongeveer 38.000 woningen en 5000 appartementen door deze verplichting worden gevat. Binnen de vijf jaar moeten oude woningen gerenoveerd worden tot minstens EPC-label D. Ook daarover is veel discussie, beseft de minister. Betere labels C, B of A zijn uiteraard wenselijk, en daar worden dan ook premies voor uitgetrokken. Vlaanderen is met deze maatregel een voorloper in Europa, stelt minister Zuhair Demir. Enkel Frankrijk heeft al een renovatieverplichting voor woningen ingevoerd.

Daarnaast worden ook minimale EPC-eisen ingeschreven in de Vlaamse Codex Wonen. Er komt een aanscherpingspad voor beide verplichtingen zodat deze zijn afgestemd op de langetermijndoelstelling voor woongebouwen.

Vanaf 1 januari 2022 is er een verbod op de vervanging van een stookolieketel als er in de straat aardgas beschikbaar is. De minister noemt dit een maatregel die nodig is om over te schakelen naar betere vormen van verwarming. Oostenrijk betoonde recent interesse voor deze maatregel, en ook binnen België is Vlaanderen op dat vlak een voorloper.

De minister toont een slide met het aanscherpingspad voor de renovatieverplichting bij notariële overdracht (voor nieuwe eigenaars) en voor het minimale EPC-label voor bestaande gebouwen zonder overdracht (voor zittende eigenaars). De renovatieverplichting bij overdracht zal stelselmatig worden aangescherpt. Bij overdracht van eengezinswoningen vanaf 2040 moet er bijvoorbeeld binnen de vijf jaar na de overdracht een renovatie tot label A plaatsvinden. Daarnaast zal in de Vlaamse Codex Wonen vanaf 2025 ook een minimale EPC-labelplicht voor bestaande gebouwen voor zittende eigenaars gelden.

Op het vlak van premies en leningen wordt deze legislatuur 575 miljoen euro uitgetrokken voor private woningrenovaties. Het gaat onder meer om verhoogde energieprijzen, de MijnVerbouwPremie, een EPC-labelpremie tot 5000 euro bij renovatie tot label A en een verhoogde sloop- en heropbouwpremie van 10.000 euro. Voor deze laatste premie bekijkt de minister of deze na 2022 kan worden verlengd, naar analogie met de verlaagde 6 procent btw voor sloop en heropbouw.

In 2021 werd een renteloos renovatiekrediet en een energielening+ ingevoerd voor eigenaars van een woning met EPC-label E of F die hun woning renoveren tot label A, B of C. Vanaf 1 januari 2023 zal dit verder uitgebreid worden tot label D, en zullen ook leningen met negatieve rentes worden verstrekt.

Het Noodkoopfonds kreeg 40 miljoen euro bijkomende middelen. Het maximale ontleningsbedrag zal stijgen van 30.000 euro tot 50.000 euro en de looptijd zal worden verlengd. Met de federale overheid wordt bekeken hoe hun maatregelen kunnen worden afgestemd op het Noodkoopfonds.

Vanaf 1 juli 2022 zal de 0%-energielening voor de prioritaire doelgroep uitgebreid worden tot MijnVerbouwlening. Zowel het maximale ontleningsbedrag, de looptijd als de doelgroep worden uitgebreid.

De laatste pijler, ontzorging, is volgens minister Zuhair Demir minstens even belangrijk als de vorige pijlers. Om alle gezinnen aan te zetten om te renoveren, moeten ze voldoende begeleid en maximaal ontzorgd worden.

Met dit doel worden de Energiehuizen versterkt met bijkomende basisfinanciering van 4,8 miljoen euro tot 8 miljoen euro, zodat ze ten volle hun rol kunnen opnemen als lokale spil voor renovatie-advies en financiering. Op termijn zullen de woon- en energieloketten evolueren naar het MijnVerbouwLoket om zo de dienstverlening voor de burger te vereenvoudigen.

De bestaande begeleidingsinstrumenten, zoals de burenpremie en de opvolgscan, worden gebundeld tot een geïntegreerd begeleidingstraject.

Voor de eigenaars van appartementen, een moeilijk te bereiken doelgroep, wordt in 2022 een pilootoproep, met een budget van 4 miljoen euro, georganiseerd voor de opmaak van een renovatiemasterplan van appartementsgebouwen en bijhorende begeleiding.

1.4.2. Niet-residentiële gebouwen

Deze legislatuur wordt voor het eerst ook specifiek ingezet op niet-residentiële gebouwen, stelt de minister.

Op 1 januari 2022 ging een renovatieverplichting na notariële overdracht in voor niet-residentiële gebouwen. Vanaf 2023 zullen niet-residentiële gebouwen ook een 'EPC niet-residentieel' moeten laten opmaken. Vanaf 2028 moeten publieke gebouwen een verplicht EPC-label bereiken. Eenzelfde verplichting geldt vanaf 2030 voor alle andere grote niet-residentiële gebouwen.

Naar analogie met de Woningpas zal in 2023 een basisversie van een Gebouwenpas beschikbaar zijn.

1.4.3. *Industrie*

Binnen haar energiebevoegdheden maakt minister Zuhail Demir werk van een pakket maatregelen voor de industrie.

In 2023 zal een nieuwe ronde van de energiebeleidsovereenkomsten en een nieuw wetgevend kader voor niet-energie-intensieve ondernemingen ingaan. De besprekingen over de EBO's met de sectorfederaties zijn aan de gang. In de context van de energieplannen die energie-intensieve bedrijven moeten opmaken, wil de minister de definitie van rendabele maatregelen aanscherpen.

Als flankerend beleid voor de niet-energie-intensieve ondernemingen wordt de mogelijkheid tot het afsluiten van sectorfederatieovereenkomsten en de optimalisering van de premie na audit voorzien.

De minister hoopt dat de EBO's de komende maanden kunnen worden afgesloten. De minister stelt wel vast dat vertegenwoordigers van de industriesector in de media pleiten voor meer ambitieuze klimaatmaatregelen, maar dat ze in het overleg over de EBO's op de rem staan. De minister houdt daar niet van: als men dingen verkondigt, moet men ook tegen de eigen achterban durven zeggen dat bijkomende inspanningen nodig zijn, in plaats van maatregelen te willen afzwakken. Het is duidelijk welke richting men moet uitgaan, daar hoeft men geen maanden meer over te discussiëren. Indien nodig zal de minister haar standpunt hierover ook via de media kenbaar maken – wat ze liever zou vermijden.

Minister Hilde Crevits werkt zelf ook andere specifieke industriële klimaatmaatregelen uit. Daar komt minister Zuhail Demir zo dadelijk op terug.

1.4.4. *Hernieuwbare energie*

In 2020 en 2021 heeft minister Zuhail Demir een Zonneplan, een Windplan en een Warmteplan voorgelegd aan de Vlaamse Regering. Deze plannen bevatten concrete acties om de subdoelstellingen uit het VEKP te realiseren.

De jaarlijkse subdoelstelling voor zonne-energie wordt in 2022 en 2023 met 50 procent opgetrokken. De minister gaat ervan uit dat de volgende Vlaamse Regering dit beleid zal voortzetten en mogelijks verder zal aanscherpen. De minister zou inzake PV-panelen een aantal meer dwingende maatregelen willen nemen.

Eigenaars van niet-residentiële gebouwen die een asbestdak saneren en investeren in PV kunnen op een bijkomende investeringspremie rekenen. Daarnaast werd de thuisbatterijpremie verlengd tot 2024. Ook voor PV-panelen wordt een investeringspremie voorzien. De grootste uitdaging is ervoor te zorgen dat de sector over voldoende gekwalificeerd personeel beschikt om het opgelegde ritme te volgen. Dat geldt ook voor de renovaties. Daarvoor zal de minister samenzitten met haar collega's bevoegd voor Onderwijs en Werk.

Ook de doelstelling voor windenergie wordt in 2022 en 2023 opgetrokken van 108 MW naar 150 MW per jaar. In het kader van het Windplan wordt een proefproject uitgewerkt voor tendering van wind op gronden van de Vlaamse overheid. Er ligt ook een regelgevend voorstel bij de Raad van State om in de toekomst de vergunningsaanvraag voor windmolens van meer dan 1,5 MW in eerste aanleg te laten behandelen door de Vlaamse Regering. Dit moet de doorlooptijd van de vergunningsprocedure verkorten.

Om het aandeel groene warmte in de energiemix te verhogen, wordt de call groene warmte voortgezet. Deze kan in 2021 en 2022 rekenen op een verhoogd budget van 44,3 miljoen euro. De piste van een aansluitingspremie voor bestaande woningen op een warmtenet wordt onderzocht. De premies voor warmtepompen worden in 2022 en 2023 tijdelijk sterk verhoogd. Aan de VREG werd gevraagd een distributienettarief voor warmtepompen te voorzien.

Binnen haar bevoegdheden zijn heel wat werven opgestart en in uitvoering, stelt minister Zuhail Demir. Samen met de zonnepanelensaga zorgde dit voor heel wat werk voor haar administratie – die ze uitdrukkelijk wil danken voor de vele geleverde inspanningen. De minister is tevreden dat het consumentenvertrouwen in de zonnepanelen terug is. Ze meent dat daarvoor de juiste maatregelen werden genomen.

1.5. Maatregelen in het VEKP, behorend tot de bevoegdheden van andere ministers

Minister Zuhail Demir gaf reeds aan dat het VEKP een transversaal plan is, waarbij alle ministers in de Vlaamse Regering verantwoordelijk zijn voor de correcte implementatie ervan. De minister licht beknopt een aantal maatregelen van haar collega's toe. Ze meent dat het nuttig kan zijn dat deze commissie de betrokken vakministers uitnodigt om hierover van gedachten te wisselen.

1.5.1. *Transport*

Minister Zuhail Demir noemt het cruciaal dat voor de sector transport – met een aandeel van 36 procent de grootste sector in termen van uitstoot – de nodige maatregelen genomen worden. Op een scherpe daling in het coronajaar na, is er nog geen structurele daling ingezet van de transportemissies.

De Vlaamse Regering wil de verkoop van nieuwe personen- en bestelwagens met een fossiele verbrandingsmotor tegen uiterlijk 2029 uitfaseren. Daarnaast wordt deze legislatuur een onderzoek gestart naar een meer sturende verkeersfiscaliteit en een kilometerheffing voor bestelwagens.

Mogelijks kan deze commissie zich buigen over de vraag of er deze legislatuur nog bijkomende initiatieven opgestart kunnen worden om de omslag binnen de transportsector op de rails te zetten, stelt de minister.

1.5.2. *Landbouw*

Ook in de landbouwsector, goed voor 16 procent van de totale niet-ETS uitstoot, moet volgens de minister nog een omslag gerealiseerd worden.

Voor deze sector zal minister Hilde Crevits onder meer inzetten op een hervorming van de investeringssteun voor het VLIF en de uitvoering van een convenant met de landbouwsector om de klimaatimpact van het rundvee te reduceren.

Minister Hilde Crevits zal dit jaar overleg voeren met de landbouwsector om bijkomende maatregelen te identificeren die moeten zorgen voor 10 procent bijkomende broeikasgasreductie in de landbouwsector. Ook werd beslist de methaanuitstoot met 30 procent te verminderen. De aanbevelingen van deze commissie voor de landbouwsector kunnen hopelijk nog meegenomen worden bij deze belangrijke oefening, aldus minister Zuhail Demir.

1.5.3. *Andere sectoren*

Ook voor de sector niet-ETS industrie, verantwoordelijk voor 15 procent van de Vlaamse niet-ETS uitstoot, zijn bijkomende maatregelen vereist. Minister Hilde Crevits zal daarom dit jaar rondetafels opstarten om maatregelen te identificeren die voor een bijkomende emissiereductie van 10 procent zorgt bij de industrie. Minister Zuhail Demir hoopt dat de aanbevelingen die uit deze commissie voortvloeien hierbij meegenomen worden.

Samen met minister Hilde Crevits maakt minister Zuhail Demir werk van de omslag naar een circulaire economie. Met de relancemiddelen zullen een aantal recyclingehubs worden opgestart.

Van lokale besturen worden nog bijkomende inspanningen verwacht. Minister Bart Somers zal dit jaar in overleg treden met de lokale besturen om de doelstellingen en engagementen uit het Lokaal Energie- en Klimaatpact verder aan te scherpen. Minister Zuhail Demir stelt vast dat heel weinig lokale besturen de doelstellingen van het Burgemeestersconvenant hebben behaald. Ze is ervan overtuigd dat minister Bart Somers het nodige zal doen om daar beterschap in te brengen.

Het is belangrijk dat de Vlaamse overheid haar voorbeeldfunctie vervult. Daarom zal minister Zuhail Demir de doelstellingen uit het interne energie- en klimaatplan van de Vlaamse overheid verder aanscherpen.

De minister besluit dat heel wat maatregelen werden genomen, maar dat het werk niet af is. De reeds besliste bijkomende maatregelen en de nog uit te werken maatregelen voor de landbouw en de industrie zullen deel uitmaken van het VEKP, wat een dynamisch plan is. De minister meent dat in het verleden te veel werd gesproken en gedebatteerd, maar nu is het tijd voor heel concrete maatregelen.

De actualisering van het Nationaal Energie- en Klimaatplan moet uiterlijk 30 juni 2023 worden ingediend. Er zijn onderhandelingen met de verschillende regio's over de burden sharing. De minister stelt bij alle regio's een grote bereidheid vast om hierover tot een akkoord te komen.

2. Toelichting door Gerard Govers

2.1. Inleiding

Gerard Govers is voorzitter van het opvolgpanel Vlaams Energie- en Klimaatplan. Hij zal een overzicht brengen van hoe dit panel tegen het Vlaamse klimaatbeleid aankijkt en wat hun vragen en aanbevelingen zijn. Hij kijkt daarbij naar de vijf sectoren die ook minister Demir al aan bod liet komen, en die onder de Vlaamse bevoegdheden vallen: transport, gebouwen, landbouw, afval en (niet-ETS-)industrie.

De spreker ziet de klimaatopwarming als een 'eenvoudig' probleem, in die zin dat het doel erin bestaat om tegen 2050 naar een nuluitstoot te gaan. Uitstootreductie speelt dus een centrale rol, waarbij energie-efficiëntie en hernieuwbare energie de hulpmiddelen zijn. De samenleving moet uiteraard klimaatrobuust worden gemaakt. Maar dat heeft pas zin wanneer de opwarming op een bepaald niveau kan worden gestopt, zodat er enige stabiliteit ontstaat. Men kan ook niet om de recent gewijzigde geopolitieke situatie heen. Dat zal een invloed hebben op de ontwikkeling van het verdere beleid.

2.2. Uitgangspunten voor het klimaatbeleid

Gerard Govers licht een aantal leidende principes toe die het opvolgpanel formuleerde.

Ten eerste gaat klimaatbeleid niet enkel om optimalisatie, maar om een transitie. Dat betekent dat een aantal systemen in de samenleving fundamenteel zullen moeten veranderen, onder meer op het vlak van materialen, energie, voeding of demografie. Dat zal soms ongemakkelijk zijn voor de mensen, en bakens zullen moeten worden verzet. De oplossing zal er niet in bestaan om dezelfde dingen beter te doen, meent de spreker.

Vlaanderen moet zich op die veranderingen voorbereiden. Een transitie is geen revolutie, het betekent niet dat dat alles fundamenteel omgegooid moet worden. De geschiedenis heeft aangetoond dat samenlevingen wel degelijk in staat zijn om binnen enkele decennia fundamenteel te transformeren. Daarbij moet naar een evenwicht tussen effectiviteit, draagkracht en snelheid worden gezocht.

Een tweede aandachtspunt is het vermijden van lock-ins op lange termijn. Als men vandaag een gasketel plaatst, dan zal die er wellicht ook de komende 25 jaar staan en nog altijd evenveel CO₂ uitstoten als vandaag. Hetzelfde geldt voor technologieën in de transport- of landbouwsector. Kennis en inzichten evolueren daarentegen voortdurend. Dat vergt een dynamisch beslissingskader. Soms zal men op zijn stappen moeten terugkeren omdat optimale oplossingen constant evolueren.

Een beleid richting klimaatneutraliteit vergt een roadmap met aftoetsbare doelstellingen, die voortdurend geverifieerd en bijgestuurd worden. Die doelstellingen zijn nodig om het beleid te evalueren, maar het is ook belangrijk om een helder tijdspad uit te stippelen, dat men met goede communicatie kan bijstellen. Dat geeft ook zekerheid aan burgers en bedrijven, zodat ze weten waar men in Vlaanderen naartoe werkt.

Tot slot meent Gerard Govers dat innovatie niet als excuus mag worden ingeroepen om acties uit te stellen. Er moet uiteraard worden ingezet op het creëren van innoverende technologieën, want dat is de sterkte van Vlaanderen. Maar het klimaat wacht niet, er moet snel worden gehandeld om de temperatuurstijging binnen redelijke perken te houden. Men moet dus vooruit, en op een aantal domeinen weet men wel degelijk wat er moet gebeuren.

2.3. Voorstellen van het opvolgpanel Klimaat

2.3.1. *Transport*

De transportsector stoot 16 miljoen ton CO₂ per jaar uit. Wat als men die uitstoot met 40 procent wil reduceren? Een aantal maatregelen uit het VEKP noemt de spreker ambitieus. Zo wil men tegen 2030 ongeveer 1 miljoen elektrische wagens op de weg hebben. Dat is veel, en daarvoor zijn veel laadpalen nodig. Men wil ook inzetten op het vergroenen van het vrachtvervoer, en er wordt nagedacht over een kilometerheffing, in eerste instantie voor licht vrachtvervoer.

Stel dat Vlaanderen tegen 2030 1 miljoen elektrische personenwagens heeft, dan leidt dat tot een besparing van grofweg 2 miljoen ton CO₂, of een uitstootreductie van 13,5 procent. Dan is men dus nog heel ver verwijderd van de 40 procent waar men op mikt. Een volledige elektrificatie van de bussen van De Lijn levert een besparing op van zo'n 200.000 ton, of 1,25 procent van de totale uitstoot.

Het opvolgpanel meent dat de Vlaamse Regering meer oog moet hebben voor de positieve neveneffecten van een dergelijke transitie, zoals bijvoorbeeld volksgezondheid.

In België sterven 9400 mensen voortijdig door luchtvervuiling. Ter vergelijking; jaarlijks zijn er 500 verkeersdoden. Door over te schakelen op fossielvrij, elektrisch transport, zullen minder mensen vroegtijdig sterven door luchtvervuiling. Ook de lawaaihinder zal afnemen.

Als de ambities hoog zijn, moet men ook durven nagaan of deze realistisch zijn. Momenteel rijden er zo'n 40.000 elektrische wagens op de Belgische wegen, in Vlaanderen zijn dat er ongeveer 25.000. Dan wordt het niet eenvoudig om tegen 2030 in Vlaanderen naar 1 miljoen elektrische wagens te gaan, of veertig keer meer dan nu. Dat betekent ook dat de laadinfrastructuur zal moeten volgen, van zo'n 7500 publieke laadpalen in 2021 naar 100.000. De spreker merkt daarbij op dat het elektrisch net geen hoofdprobleem vormt. Het net kan dat aan, omdat de bijkomende energieconsumptie van elektrische wagens goed gespreid kan worden doorheen de dag, en eigenlijk relatief beperkt is. Als men 25 procent van de elektrische voertuigen oplaadt, gaat dat over 1,5 terrawattuur, op een totaal gebruik in Vlaanderen van ongeveer 52 à 53 terrawattuur.

Gerard Govers merkt op dat de transportsector niet alleen moet verschonen, maar dat men vervoer ook moet vermijden en verschuiven. Het vermijden van vervoer leidt tot een CO₂-reductie, maar tijdens de coronacrisis zag men dat het afgenomen transportverkeer slechts tot een reductie van 17 procent CO₂-uitstoot leidde, wat niet zo significant is. Al vindt de spreker het hoe dan ook positief dat er investeringen gebeuren om de uitstoot via transport verder te reduceren.

Ook rekeningrijden kan leiden tot een verdere afname van de CO₂-uitstoot. Dergelijk systeem moet ook effectief tot minder gereden kilometers leiden, anders blijft de totale uitstoot ongewijzigd. Rekeningrijden zal dus niet budgetneutraal zijn, want anders zal elke automobilist evenveel blijven rijden. Vlaanderen heeft expliciet de doelstelling geformuleerd om het aantal gereden kilometers met 20 procent terug te dringen, wat volgens de spreker een stevige uitdaging is. Er zullen dan ook begeleidende maatregelen nodig zijn.

Het vergroenen van de stedelijke distributie levert ook een duidelijke winst op, tot honderdduizenden ton CO₂.

Vlaanderen investeert vandaag veel in fietsinfrastructuur, maar het panel gelooft dat er nog meer mogelijk is, met een beleid dat meer fietsvriendelijkheid uitstraalt. Hij maakt daarbij de vergelijking tussen Nederland en Vlaanderen. Wie als fietser geregeld met weinig comfortabele of onveilige verkeerssituaties wordt geconfronteerd, krijgt de boodschap dat hij als fietser niet echt welkom is, meent de spreker. De impact van dergelijke signalen mag niet worden onderschat.

Alle inspanningen op het vlak van mobiliteit kunnen volgens de spreker in 2030 tot een reductie van de transportuitstoot met ongeveer 25 procent leiden. Dat is minder dan wat men zou moeten halen. De inschatting is dat de doelstellingen niet helemaal worden bereikt met het huidige maatregelenpakket. Anderzijds vindt de spreker wel dat de huidige maatregelen het beleid in de juiste richting oriënteren. Het lijkt hem moeilijk om voor de elektrificatie van het personenvervoer nog veel sneller te gaan dan de huidige ambities van de Vlaamse Regering. Hij zou wel nog sterker inzetten op een stevig fietsbeleid en op rekeningrijden.

2.3.2. *Gebouwen*

Het Vlaamse gebouwenpark behoort tot het slechtst presterende van Europa. Daarom is de renovatie van gebouwen zo belangrijk.

Het opvolgpanel heeft een aantal mogelijke maatregelen voor het woningpark doorgerekend, vooral om aan te geven wat ze zouden kunnen betekenen op het

vlak van CO₂-uitstoot. Het advies van het panel om in te zetten op fossielvrij bouwen, is intussen opgenomen in het beleid. Het gevoerde beleid inzake energie-efficiëntie van nieuwbouw vindt de spreker geslaagd. Nieuwbouwwoningen verbruiken immers veel minder energie dan oudere woningen. Maar hij wijst ook op de noodzaak om op langere termijn anders te gaan verwarmen, want vandaag gebeurt dat nog voornamelijk met fossiele brandstoffen. Op die manier zullen de normen niet gehaald worden, en is een koolstofneutraal gebouwenpark onmogelijk. Een slecht geïsoleerd huis stoot zo'n 15 ton CO₂ uit per jaar, tegenover ongeveer 7,5 ton CO₂ voor een goed geïsoleerd huis. Maar met een gebouwenpark van meer dan 3 miljoen woningen leidt dat nog steeds tot een uitstoot van miljoenen ton CO₂.

De installatie van een warmtepomp heeft dan weer een grote impact op het energieverbruik: het verbruik neemt af met een factor vier of vijf. En de uitstoot binnen het niet-ETS-systeem zakt zelfs naar nul. De elektriciteitsproductie valt immers onder ETS, en die moet dus groen geproduceerd worden. Het panel beveelt daarom aan om voluit in te zetten op warmtepompen en vergelijkbare technologie.

Als Vlaanderen als renovatieverplichting volop inzet op de installatie van een warmtepomp, en er jaarlijks 80.000 woningen worden verkocht, dan leidt dat op tien jaar tijd tot een CO₂-reductie in het gebouwenpark van maar liefst 20 procent. Men kan die winst zelfs verdubbelen als deze maatregel ook wordt toegepast voor huurwoningen. Een warmtepomp kan ook op wijkniveau worden geïnstalleerd via warmtenetten. De spreker verwijst naar Zweden, waar men heeft gekozen voor een graduele toename van de CO₂-taks over een periode van tien jaar. De emissie van het Zweedse gebouwenpark is toen heel sterk gedaald, voor een groot deel dankzij een exponentiële stijging van het aantal geïnstalleerde warmtepompen.

Het panel heeft ook berekend dat de piekbelasting bij warmtepompen beheersbaar is, wat zou betekenen dat ons elektriciteitssysteem toereikend kan zijn.

Ten slotte vindt de spreker dat men in Vlaanderen niet mag overschakelen naar hout en pellets voor verwarming. Hij onderstreept dat de verbranding van hout in een huis enorm milieubelastend is, zelfs met modernere kachels.

Hij pleit er ook voor om de woningen in Vlaanderen om te vormen tot energieproductiecentra via PV-panelen. Internationaal gezien scoort Vlaanderen goed, maar toch wordt vandaag slechts 10 procent van dat potentieel gerealiseerd. Ook daar moet men dus nog meer op inzetten. Hij meent dat groene renovatie zeer sterk toe te juichen is, als essentiële stap naar een klimaatvriendelijk gebouwenpark, maar men moet toch opletten voor renovaties waarbij men kiest voor aardgas. In heel veel woningen kan fossielvrij renoveren met een heel beperkte meerkost gebeuren, in het kader van een totaalrenovatie. Wie vandaag fossielvrij renoveert, zou op termijn 10.000 tot 15.000 euro kunnen terugverdienen. Voor het panel is het belangrijk dat het beleid nu al begint na te denken over het persistent maken van die situatie, zodat mensen die die stap zetten, niet worden afgestraft.

De minister wees er al op dat de huidige doelstellingen pas kunnen worden gehaald als het renovatieritme sterk stijgt, maar dat wordt wellicht problematisch. Als het aantal renovaties met een factor drie moet stijgen, dan zullen ook de prijzen sterk toenemen. Ook moeten meer mensen worden gestimuleerd om in die sectoren actief te willen zijn.

De spreker noemt het huidige beleid rond het woningenpark haalbaar en ook betaalbaar: een warmtepomp heeft vandaag een terugverdientijd van minder dan tien jaar, zeker met de subsidies en renteloze leningen die Vlaanderen vandaag aanbiedt. Na tien jaar levert een warmtepomp dus geld op ten opzichte van een aardgasketel. Belangrijk daarbij is dat de juiste informatie en voorlichting

voorhanden is, en op dat vlak kan het EPC-label nog een stap vooruit zetten. Het label neemt die innovaties nog niet op de juiste manier mee.

2.3.3. *Landbouw*

De minister van Landbouw streeft een CO₂-reductie van 31 procent in 2030 ten opzichte van 2005 na. De spreker vindt dat dat voor het beleidsdomein Landbouw een ambitieuze doelstelling. Een landbouwsysteem transformeren is immers zeer moeilijk. Hij stelt vast dat de huidige maatregelen sterk gericht zijn op optimalisatie. Het opvolgpanel Klimaat meent dat men verder zal moeten kijken. Een door-dachte en beperkte reductie van de veestapel, of op zijn minst een contingentering, lijkt hem een van de pistes die men moet durven bekijken. Dat zou niet alleen tot een significante reductie van broeikasgassen leiden, maar er zou ook landbouwgrond vrijkomen voor andere toepassingen.

Het panel heeft als denkoefening een aantal berekeningen gemaakt. Het panel gebruikt een model met 15 procent minder varkens, 10 procent minder pluimvee, 25 procent minder melkkoeien en 20 procent minder zoogkoeien. Met deze reductie zou er 80.000 hectare landbouwgrond vrijkomen. De veeteelt steunt ook voor een deel op landbouwgrond buiten Vlaanderen, dus ook daar zou er een impact zijn. De landbouwsector is vandaag goed voor een uitstoot van ongeveer 7 miljoen ton CO₂, en met deze maatregelen wordt dat herleid tot 6 miljoen ton, of een reductie van 14 procent. Dit toont wel aan dat, om een significante reductie te realiseren, men echt ingrijpende maatregelen moet nemen. Vanuit een klimaatstandpunt bekijken is vooral een reductie van de rundveestapel zeer waardevol.

In de westerse wereld is ook stikstof een belangrijke pollutant. De Vlaamse Regering zet daarop in, onder meer door de varkenssector met 30 procent te reduceren tegen 2030. Dat is zeer substantieel. Nu moet er worden nagedacht over hoe het klimaatbeleid en het stikstofbeleid zo goed mogelijk op elkaar kunnen worden afgestemd. Dat vraagt planning en geleidelijke maatregelen met de nodige begeleiding. En zelfs dan komen er momenten dat een dergelijke transitie moeilijk zal liggen, erkent de spreker. Er moet worden ingezet op alternatieve modellen. Wat kan men bijvoorbeeld doen met die vrijgekomen 80.000 hectare landbouwgrond? Dat kan voor een deel worden ingezet voor natuur en recreatie, waar Vlaanderen op veel plaatsen een tekort aan heeft.

Indien de bevolking overschakelt op meer plantaardig voedsel, dan vraagt dat ook een eiwittransitie, met eiwitten die van andere gewassen komen. Ook daar kan de landbouwsector op inspelen. Ook zal moeten worden nagedacht over een echte biogebaseerde economie, waarbij niet alle grondstoffen extractief uit de ondergrond worden gehaald maar ook worden gekweekt. Hij denkt bijvoorbeeld aan bouwmaterialen. Wat vandaag op de bodem groeit kan immers al een belangrijke leverancier zijn van cellulose en lignine. Ook hout of isolatiematerialen bieden mogelijkheden.

'Carbon leakage' blijft een probleem: als er in Vlaanderen minder vee wordt gehouden, maar evenveel vlees wordt geconsumeerd, dan wordt dat vlees sowieso elders geproduceerd. En dan is het niet zeker dat de CO₂-uitstoot uiteindelijk zal afnemen. Maar als het gaat om de lokale milieulast, moet men toch in die richting durven denken.

Dergelijke maatregelen gaan gepaard met een aantal belangrijke transformaties in de landbouwsector, aldus Gerard Govers. De eiwittransitie is daarbij complementair aan een reductie van de vleesproductie: een succesvolle eiwittransitie zou onze vleesconsumptie met ongeveer dezelfde percentages doen afnemen. Het gaat daarbij niet louter om een reductie van de veestapel; de landbouw kan ook inzetten op verbeterde technologie om enterische en mestemissies te verbeteren. Maar ook

dat is niet evident, want die technologie is nog niet beschikbaar, en ze zal ook niet alle problemen kunnen oplossen.

De spreker denkt dat Vlaanderen nog niet voldoende heeft nagedacht over een bio-gebaseerde economie. Door meer biomaterialen in de bouwsector in te zetten, zal de klimaatafdruk van die gebouwen dalen, en zal er ook extra vraag ontstaan naar die materialen. Al wil hij er wel op wijzen dat er qua arbeidsintensiteit en gronddruk een groot verschil is tussen een bedrijf dat enkel olifantsgras teelt, en een melk

veebedrijf. Hij pleit er ten slotte voor om landbouwbedrijven als energieproducenten te aanzien, en daar harder op in te zetten. Agrivoltaïcs bieden daarbij veel mogelijkheden.

2.3.4. *Afval*

Gerard Govers gelooft dat Vlaanderen inzake afvalbeleid de juiste maatregelen neemt, en dat men vooral op die weg moet verdergaan: zoveel mogelijk restafval beperken, en zoveel mogelijk recyclebaar afval uit die reststroom halen, zodat er weinig afval moet worden verbrand. Vlaanderen heeft ook een goed afvalbeheersysteem. De 'plasticsoep' in de oceanen wordt niet door Vlaanderen veroorzaakt.

Het Europese Fit for 55-programma zal wellicht vragen dat Vlaanderen het afvalbeleid nog aanscherpt, en dan zal er moeten gekeken naar 'carbon capture'. Die technologie wordt momenteel onderzocht en zal absoluut nodig zijn.

2.3.5. *Industrie*

90 procent van de industriële uitstoot valt onder het ETS-systeem. Daar heeft Vlaanderen geen directe zeggenschap over. Maar rond energie kunnen er wel initiatieven worden genomen.

De spreker stelt vast dat er een aantal transversale maatregelen zijn genomen. Binnen de industrie lijkt het hem belangrijk om na te denken over een reductie van broeikasgassen, naast CO₂. Hij verwijst daarbij naar de hittevraag van de Europese industrie. Daar valt veel winst te halen via elektrificatie, om zo broeikasgasemissies te verminderen. De industrie moet zoveel mogelijk haar eigen energie produceren.

2.3.6. *Overige aandachtspunten*

De Belgische overheden verlenen nog steeds aanzienlijke impliciete en expliciete subsidies aan fossiele brandstoffen, ongeveer 10 à 11 miljard euro per jaar. Als men moet kiezen tussen een reductie van taksen op bepaalde dieselsoorten en een reductie van taksen op elektriciteit, dan moeten de klimaatdoelstellingen een rol spelen bij het afwegen van dergelijke keuzes, vindt de spreker. Hij stelt dat elektriciteit zeker niet zwaarder mag worden belast dan aardgas, omdat men anders vervuiling en klimaatopwarming subsidieert. De situatie rond de energietarieven is verbeterd, maar dat komt vooral door de geopolitieke situatie. Hoe dan ook scoort België op dat vlak nog altijd niet goed. Van de Europese landen heeft enkel Nederland op dat vlak een goede score.

Gerard Govers concludeert dat Vlaanderen de afgelopen twee jaar duidelijk progressie heeft gemaakt. Met het eerste beleidsplan werd vooral ingezet op optimalisatie, en daarmee zou men de doelstellingen niet halen. Vandaag wordt er echt ingezet op een transitiedenken, en dat is een grondige verbetering. Toch zal er nog veel meer nodig zijn om in de buurt van de doelstellingen te komen. Die transitie is haalbaar en betaalbaar. Men moet er dus gewoon voor gaan.

3. Toelichting door Luc Peeters

3.1. Voorstelling VEKA

Het VEKA is op 1 januari 2021 gestart vanuit een fusie van het Vlaams Energieagentschap met de klimaatcel van het Departement Omgeving, stelt *Luc Peeters*. Het VEKA heeft ongeveer 150 personeelsleden.

Er is een staf en drie activiteitenclusters. Twee daarvan zijn vooral actief rond beheer van beleidskaders die uitvoering geven aan het VEKP. De cluster energie-efficiëntie werkt onder andere rond het beleidskader EPB, het beleidskader EPC en rond REG-openbaredienstverplichtingen. De cluster duurzame energiesystemen werkt rond het windplan, het zonneplan, het warmteplan en de steun via groenestroomcertificaten en warmte-krachtcertificaten.

De derde cluster rond energie- en klimaattransitie bestaat uit drie teams. Een ervan is verantwoordelijk voor de opvolging van het Europese energie- en klimaatdossier en de implementatie van ETS in Vlaanderen. Het team Databeheer staat in voor de opmaak van de jaarlijkse energiebalans, de inventaris hernieuwbare energie en de verplichte rapportering aan de Europese Commissie en Eurostat.

Een derde team staat in voor de algemene coördinatie van de opmaak en de actualisatie van het VEKP, de monitoring en rapportering omtrent de uitvoering ervan, de ondersteuning van andere entiteiten binnen de Vlaamse overheid en het uitvoeren van acties uit het VEKP.

3.2. Afsprakenkader VEKP

3.2.1. Algemeen

Het afsprakenkader werd op 17 december 2021 door de Vlaamse Regering goedgekeurd. Het beschrijft de verschillende procedures, rollen en afspraken met alle betrokkenen op het vlak van onder andere de implementatie van het VEKP, de monitoring en rapportering, de consultatie en participatie van de stakeholders en de communicatie.

Voor alle 344 maatregelen werd in het VEKP een trekker aangeduid. Dat is de entiteit die verantwoordelijk is om deze maatregel tijdig en impactsvol te implementeren en hiervoor waar nodig en mogelijk stakeholdersoverleg op te zetten en de communicatie te verzorgen. Heel wat entiteiten zijn hierbij betrokken, aldus *Luc Peeters*. Het VEKA is trekker van 127 maatregelen. Andere entiteiten met heel wat acties zijn het Departement Omgeving, het Departement MOW, het Departement Landbouw en Visserij en het Agentschap Innoveren en Ondernemen.

3.2.2. Implementatie VEKP

Het VEKA kreeg de opdracht om de betrokken entiteiten te ondersteunen bij de implementatie van hun acties. Daarvoor heeft het VEKA een businesspartnerwerking opgezet. Die businesspartner is een medewerker van het VEKA die het aanspreekpunt vormt voor de verantwoordelijke entiteit en ook ondersteuning kan bieden bij de voorbereiding van de implementatie van maatregelen.

Het VEKA beheert het Vlaams Klimaatfonds en geeft ook ondersteuning bij aanvragen voor het gebruik van middelen uit dat fonds. Verder geeft het toelichting bij Europese beleidsinitiatieven op het vlak van energie en klimaat en helpt het bij de rapportering over hun maatregelen. Het VEKA zoekt naar synergieën tussen de entiteiten voor studies over mogelijke maatregelen. Het staat ter beschikking voor

het opmaken van kosten- en impactramingen en coördineert heel wat communicatieacties.

Deze businesspartneraanpak ligt volgens Luc Peeters in lijn met de keuze van de Vlaamse Regering om de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van elke maatregel te leggen bij de bevoegde minister. Vanuit het VEKA ondersteunt men de beleidsuitvoerende entiteit waar mogelijk en nodig.

3.2.3. *Monitoring en rapportering*

Elke minister zal via de BBT jaarlijks rapporteren over de voortgang van de prioritaire acties. In oktober wordt een VEKP-voortgangsrapport opgemaakt waarin wordt gefocust op de evolutie van de broeikasgasemissies per sector, met beschrijvingen van de belangrijkste sectorale tendensen en de evolutie van de streefcijfers inzake energie-efficiëntie en hernieuwbare energie. Die rapportering omvat alle maatregelen van het VEKP. Hiervoor is aan alle entiteiten een tool ter beschikking gesteld om op een zeer efficiënte manier te rapporteren en per maatregel de projectstatus en de voortgang bij te houden. Ook het opvolgpanel brengt jaarlijks een advies uit in december.

Om de twee jaar moet aan de Europese Commissie worden gerapporteerd over de voortgang van het Nationaal Energie- en Klimaatplan. De Vlaamse rapporteringen worden als input voor dit rapport gebruikt.

In juli 2021 werd al een eerste keer gerapporteerd, over 216 maatregelen. Van 104 maatregelen was de implementatie al opgestart, 68 maatregelen zaten in de planningsfase en voor 42 maatregelen was de regelgeving principieel goedgekeurd maar moest de implementatie nog volgen. In het tweede voortgangsrapport van oktober 2022 zal over alle 344 acties worden gerapporteerd.

3.2.4. *Consultatie en participatie*

Het VEKA speelt een centrale rol in het consultatie- en participatieproces. Het Vlaamse regeerakkoord en het VEKP erkennen dat nauwe betrokkenheid van stakeholders cruciaal is voor het energie- en klimaatbeleid. Het overleg met de voornaamste stakeholders wordt gevoerd via de zogenaamde stroomgroepen. Het VEKA verleent ondersteuning aan de organisatie van die stroomgroepen en zorgt voor de voorbereidende documenten. De documenten en presentaties worden gepubliceerd op de website.

Het warmtebeleidsplatform werd in 2019 opgestart naar aanleiding van een resolutie van het Vlaams Parlement (*Parl.St.* VI.Parl. 2012-13, nr. 2141/1). Dat wordt georganiseerd door het VEKA en de VREG. Met de stakeholders wordt daar besproken hoe duurzaam verwarmen en warmtenetten in Vlaanderen kunnen worden versterkt.

De website van het VEKA is de belangrijkste bron van publieke informatieverstrekking. Vorig jaar waren er 3 miljoen bezoekers. In 2021 heeft het VEKA verschillende grotere communicatiecampagnes gelanceerd, onder andere in verband met energietransitie en de renovatiegolf, namelijk de campagnes 'reNUveren' en 'Mee met de stroom'. In 2023 zal een publieksconsultatie over het VEKP starten.

Het VEKA ondersteunt de lokale besturen bij de ontwikkeling en uitvoering van een lokaal energie- en klimaatbeleid en het Burgemeestersconvenant. Dit gebeurt zowel rechtstreeks vanuit het VEKA als vanuit het door het VVSG gecoördineerde Netwerk Klimaat, dat hiervoor jaarlijks 1 miljoen euro werkingsmiddelen ontvangt vanuit de Vlaamse energiebegroting. In de loop van 2021 is met 293 steden en gemeenten en de VVSG een Lokaal Energie- en Klimaatpact afgesloten.

3.2.5. *Communicatie*

Conform het afsprakenkader is elke entiteit verantwoordelijk over de communicatie over de eigen maatregelen. Het VEKA verzorgt de overkoepelende communicatie omtrent het VEKP en meer algemeen het energie- en klimaatbeleid.

3.3. Voorbereiding ontwerp actualisatie VEKP

Het VEKP zal in het voorjaar van 2023 worden geactualiseerd, met het oog op de ontwerpactualisatie van het nationaal plan tegen uiterlijk 30 juni 2023. Daarvoor zal het VEKA in 2022 een aantal taken opnemen.

Volgens de Europese Governanceverordening moeten de prognoseberekningen die zijn opgemaakt in het kader van het VEKP in 2019, geactualiseerd worden. Dat betreft een cijfermatige vooruitblik die de impact raamt van de bestaande versus de geplande maatregelen op de totale Vlaamse broeikasgasuitstoot, dus de zogenaamde WEM- en WAM-scenario's.

De in 2019 opgemaakte lijst met Vlaamse energiesubsidies wordt geactualiseerd. Die kan als input dienen voor het geactualiseerde VEKP.

De spreker vindt het zeer belangrijk dat men initiatief neemt in het kader van de actualisatie van het VEKP rond de capaciteitsnoden in de bouwsector. Het zal heel wat aandacht vragen om ervoor te zorgen dat men de renovatiegolf die men beoogt, ook effectief kan realiseren.

4. Vragen en opmerkingen van de leden

4.1. Andries Gryffroy

Voorzitter *Andries Gryffroy* deelt mee dat minister Zuhal Demir vooraf had aangegeven dat zij de vergadering vroeger dient te verlaten. Aangezien de toelichtingen langer duurden dan initieel voorzien, en de minister niet lang meer kan blijven, stelt hij voor om eventuele vragen aan de minister schriftelijk in te dienen via de commissiesecretaris. (*De leden stemmen hiermee in.*) De minister komt sowieso nog naar de commissie voor een gedachtewisseling over haar specifieke bevoegdheden.

4.2. Bruno Tobbyack

Gerard Govers gaf aan dat elektrische personenwagens niet zullen leiden voor een overbelasting van het stroomnet, stelt *Bruno Tobbyack*. Geldt dat ook voor het elektrische vrachtverkeer? Als men dat combineert met het volledig benutten van het potentieel aan PV-productie op huizen, een forse stijging van het aantal warmtepompen, of een combinatie daarvan, kan het net dat dan ook nog aan?

Een van de drempels bij het installeren van warmtepompen is de inpasbaarheid bij renovaties. Om een warmtepomp rendabel te maken, zijn er heel wat voorwaarden aan de woning wat betreft isolatie en dimensionering van het verwarmingssysteem. Speelt in Zweden, waar het aandeel warmtepompen veel groter is, voornamelijk een effect van nieuwbouw of spelen er andere factoren mee, en welke zijn dat dan?

4.3. Chris Steenwegen

Chris Steenwegen meent dat de adviezen van het opvolgpanel Klimaat te beperkt worden doorvertaald in het Vlaamse beleid.

Gerard Govers verwees naar de nood aan aftoetsbare doelstellingen voor het Vlaams Energie- en Klimaatplan. Het gaat hier volgens het lid over een problematiek waarbij de doelen grotendeels fysiek zijn vastgelegd: men moet de opwarming van de aarde onder een bepaald percentage kunnen houden. Dat is anders dan bij andere beleidsdomeinen, waar men de doelen zelf kiest. Er is gezegd dat Europa die strengere doelen heeft bepaald. Doelt de heer Govers daarop?

Volgens Gerard Govers zal rekeningrijden niet budgetneutraal zijn, anders levert het niets op. Bedoelt de heer Govers dat in globo of per gebruiker? Per gebruiker is het sowieso niet neutraal. Dat hangt af van de persoonlijke keuzes die men maakt. De vraag is of het in globo niet budgetneutraal moet zijn. Als men gebruikskosten verhoogt en vaste kosten voor een deel verlaagt, zou dat budgettair wel neutraal kunnen zijn, maar dan kan het voor de grote gebruikers budgetonvriendelijk worden. Op welk niveau ziet de spreker de budgetneutraliteit?

Gerard Govers gaf aan dat 80.000 hectare landbouwgrond anders kan worden gebruikt, bijvoorbeeld voor een meer biogebaseerde economie. Het lid meent dat landbouwgrond vooral moet worden gebruikt voor voedingsgewassen. Door de oorlog in Oekraïne komen er plots maatregelen om braakliggende gronden in gebruik te nemen. Driekwart van de Vlaamse landbouwgrond wordt vandaag gebruikt voor het telen van veevoerders en niet voor onmiddellijke menselijke consumptie. Is het een zinvolle keuze om landbouwgrond voor 'non-food'-toepassingen te gebruiken of moeten we niet maximaal gaan voor 'food'?

Volgens Chris Steenwegen zijn er in het voortgangsrapport VEKP grote kwaliteitsverschillen tussen de verschillende beleidsdomeinen. Heeft het VEKA daar impact op? Wat doet men met de informatie die men krijgt? Heeft het VEKA de capaciteit om die te checken en om bijkomende vragen te stellen en de antwoorden te verfijnen? Het lid merkt op dat veel maatregelen in het plan niet SMART geformuleerd zijn. Wordt er nog verder gewerkt om die maatregelen zo te formuleren dat ze meer meetbaar en beter opvolgbaar worden?

Volgens Chris Steenwegen heeft monitoring maar zin als men een dashboard maakt zodat men kan zien of men wel of niet goed bezig is. Als men niet goed bezig is, moet er wel actie worden ondernomen. Wat is de rol van het VEKA daarin? Met een deel van de maatregelen is men op schema, maar een deel ervan zijn nog niet opgestart of volgen niet het tempo dat zou moeten. Wat doet het VEKA daarmee? Heeft het VEKA een mandaat om terug te koppelen? Hoe gebeurt dat? Als een maatregel niet leidt tot actie, wie zorgt er dan voor dat deze wordt bijgestuurd?

Hoeveel van de 3 miljoen bezoekers van de website van het VEKA gaan naar het VEKP? Chris Steenwegen kan zich voorstellen dat mensen vooral voor andere informatie naar de website gaan, bijvoorbeeld om te weten welke premies ze kunnen krijgen. Dat is een andere doelstelling dan te kijken naar hoe het beleid loopt.

4.4. Leo Pieters

Volgens *Leo Pieters* is 80 procent van de bevolking niet met het klimaat bezig en 50 procent heeft er de financiële middelen niet voor. In hoeverre heeft het opvolgpanel in zijn rapporten rekening gehouden met de man in de straat? Mensen hebben het niet over de klimaatverandering maar wel over hun wooncomfort en hun gezondheid. Ze zeggen dat ze niets aan het klimaat kunnen doen. Ze zullen premies maximaal opnemen, maar geloven niet in de finaliteit van de klimaatmaatregelen. In welke mate gaan de maatregelen van de overheid niet voorbij aan die mensen?

Een warmtepomp is pas nuttig als een woning voldoende geïsoleerd is. Vijftien jaar geleden was de norm voor het E-peil 65, wat toen vanuit financieel en technisch

oogpunt als evenwichtig werd beschouwd. Nu zit men op 25. De huizen die in tussentijd gebouwd zijn, hebben een E-peil van 60, 55 of 50. Kunnen die huizen ook worden verwarmd met een warmtepomp?

Elektrificatie is goed en wel, maar fossiele brandstoffen leveren ook veel inkomsten op voor de overheid. Hoe zal men deze compenseren?

4.5. Willem-Frederik Schiltz

Voor politici is het relevant te weten wat de budgettaire impact is van transitiepaden, stelt *Willem-Frederik Schiltz*. Er werd een mooie lijst getoond van het potentiële resultaat van een aantal besparingen en beleidskeuzes, maar daar staan ook budgetten tegenover. Heeft men wel genoeg zicht op hoeveel CO₂-reductie een uitgegeven euro belastinggeld met zich meebrengt? Is er bij het VEKA of het opvolgpanel voldoende mankracht en expertise aanwezig om de budgettaire impact van de verschillende transitiepaden in te schatten?

Globaal genomen staat het gebruik van grondstoffen in voor 60 procent van de CO₂-emissies. Het reductiepotentieel van circulaire economie is dus zeer groot. De minister heeft in een van de werven de circulaire economie aangehaald. Willem-Frederik Schiltz heeft dat thema echter niet bij de andere sprekers zien terugkomen. Het is een zeer lastig, transversaal thema, waar iedereen bij betrokken is, maar het lijkt moeilijk van de grond te komen. Nochtans is er in Vlaanderen heel veel expertise vanuit de afvalverwerking en de OVAM. Hebben de sprekers een zicht op het reductiepotentieel in Vlaanderen voor een al dan niet radicale omschakeling naar een circulair economisch model?

4.6. Robrecht Bothuyne

Robrecht Bothuyne verwijst in verband met mobiliteit naar de uitspraak van Gerard Govers dat we nog niet genoeg doen. Rekeningrijden wordt volgens het parlementslid de facto al deels toegepast wegens de enorme stijging van de brandstofprijzen. In welke mate beïnvloedt de kostprijs per gereden kilometer het model van het opvolgpanel? Wat kan er bijkomend gebeuren, naast het uitwerken van een fietsbeleid die naam waardig, de uitbouw van laadinfrastructuur en de elektrificatie van transport?

Het lid is het eens met wat werd gezegd over het gebruik van warmtepompen; hoe sneller de omschakeling kan gebeuren, hoe beter. De achilleshiel is dat het renovatieritme moet worden opgekrikt. Men gaat nu al naar een renovatieverplichting en de normen worden aangescherpt. Ziet Gerard Govers nog bijkomende maatregelen om het renovatieritme te verhogen? De bekende aanbevelingen zijn immers al in beleid omgezet.

Het reduceren van de veestapel is een relatief gemakkelijke manier om de uitstoot te verminderen. Gelet op de depressieve toestand van de landbouwers sinds het stikstofakkoord en een aantal economische omstandigheden zou de afbouw van die sector volgens het lid wel eens veel sneller kunnen gaan dan men zich ooit had kunnen voorstellen. Er werd gezegd dat 20 procent minder vee slechts 14 procent minder uitstoot oplevert. Dat lijkt het lid een weinig efficiënte manier om de uitstoot te verminderen. Hoe komt dat?

Het lid merkt op dat wanneer vlees en melk niet meer in Vlaanderen worden geproduceerd, ze gewoon elders worden geproduceerd. Daar wordt volgens hem geen rekening mee gehouden in het voorstel en de doorrekening van het opvolgpanel. De reductie die men in Vlaanderen realiseert, is zinloos als ze leidt tot een stijging van de productie en de uitstoot elders.

In de landbouwsector worden heel wat inspanningen gedaan rond hernieuwbare energie. De sector is echter enigszins gefrustreerd omdat die resultaten niet meetellen voor de doelstellingen van de landbouwsector, maar worden bijgeteld bij de hernieuwbare energie. Zou men de land- en tuinbouw extra kunnen ondersteunen door de resultaten op het vlak van hernieuwbare energie bij te tellen bij de sectorale doelstellingen?

4.7. Alessia Claes

Alessia Claes noemt de vraag van Willem-Frederik Schiltz over de budgettaire impact van de maatregelen en voorstellen zeer interessant. Is die oefening gemaakt? Kan ze eventueel naderhand schriftelijk worden bezorgd aan de commissie? Is er naast de monitoring van de maatregelen voor de vermindering van de uitstoot en het budget ook een monitoring van de investeringen die worden gedaan?

Het lid verwijst naar de renovatie van gebouwen. Men kent de uitdagingen in de bouwsector: tekort aan personeel en duurdere bouwmaterialen. Er is volgend jaar een tussentijdse evaluatie, maar ze vraagt zich af hoe er op dit moment al rekening wordt gehouden met de mogelijkheden die er nu zijn voor de burgers en de uitdagingen waarvoor men staat. Men zal er toch rekening mee moeten houden dat bepaalde dingen niet of met vertraging gerealiseerd zullen worden of op een andere manier zullen worden ingevuld.

4.8. Staf Aerts

Staf Aerts merkt op dat de grote doelstelling is om de klimaatopwarming onder controle te houden. In het laatste IPCC-rapport staan alle alarmlichten op roder dan rood. Deze Vlaamse Regering kiest er echter bewust voor om onder de Europese doelstellingen te blijven. Het verbaast hem dat dat niet aan bod is gekomen. Heeft het panel daar een standpunt over ingenomen?

Staf Aerts is het ermee eens dat men mijlpalen nodig heeft om de energietransitie te kunnen realiseren, waaronder renovatie en elektrisch rijden. Zelf vindt hij dat niet de beste voorbeelden. Elektrisch rijden staat in het Vlaamse plan, maar is vooral een federale maatregel. Volgens Gerard Govers tonen beide maatregelen aan dat energietransitie haalbaar en betaalbaar is. Er zijn volgens het lid wel veel meer elektrische wagens, maar dat zijn bijna allemaal bedrijfswagens. Voor een gewoon gezin blijft het een gigantisch grote uitgave. Een snelle omslag zit er dus nog niet aan te komen.

Daarnaast schrok het lid ook van het cijfer 10.000 tot 15.000 euro voor een energierenovatie want tot hiertoe heeft hij altijd hogere bedragen gehoord. Heeft hij dat verkeerd begrepen?

Staf Aerts geeft nog een persoonlijke ervaring mee over de haalbaarheid en betaalbaarheid van de energietransitie. Hij is bij experts en vrijwilligers van Samenlevingsopbouw geweest en toonde hen een campagnefilmje van 'Mee Met de Stroom'. Een deelneemster reageerde daar kwaad op en kreeg tranen in haar ogen. Het ging over elektrisch rijden, zonnepanelen en renoveren. Ze wil wel mee met de stroom maar zij kan dat niet, net zoals een grote groep van de bevolking. De Vlaamse overheid moet de promotie ook op die mensen afstemmen, want ze voelen zich uitgesloten. Op welke manier kan daar verder rekening mee worden gehouden? Hetzelfde geldt voor het elektrisch rijden. Dat is al niet betaalbaar voor een gewoon gezin, dus zeker niet voor mensen in armoede. In het laatste advies van het opvolgpanel wordt gepleit voor investeringen in openbaar vervoer. Die zijn er vandaag veel te weinig. Dat lijkt het lid minstens even waardevol als inzetten op elektrische wagens.

5. Antwoorden van de sprekers

5.1. Luc Peeters

Wat betreft de website van het VEKA, antwoordt *Luc Peeters* dat het niet gaat over 3 miljoen unieke bezoekers. Het zijn alle bezoekers over een heel jaar. Gemiddeld heeft de VEKA-website jaarlijks ongeveer 1,5 tot 2 miljoen bezoekers. Vorig jaar was een uitzonderlijk jaar. Dat had te maken met commotie rond de terugdraaiende teller, wat extra bezoekers naar de website bracht. Er waren ook nieuwsbrieven in verband met retroactieve investeringspremies. Mensen zijn vooral op zoek naar informatie over premies en wat in de media komt over nieuwe maatregelen.

Luc Peeters merkt op dat de rapportering van het VEKP van 2021 niet te vergelijken is met wat momenteel wordt voorbereid. 2021 was nog een pre-VEKA-periode. Dat verliep ongestructureerd en iedereen mocht zelf informatie aanleveren. Men probeerde dat zo goed mogelijk samen te brengen en te interpreteren, waarna men een rapport heeft opgeleverd. Op 6 april 2022 is voor de BBT bij de begrotingsuitvoering 2021 een tool ter beschikking gesteld om naar meer uniformiteit in de rapportering te komen. Ook is er een sterkere wisselwerking tussen de businesspartners van het VEKA en de contactpersonen in de diverse entiteiten. Of dat van de eerste keer goed zal zijn voor de BBT begrotingsuitvoering 2021, valt nog af te wachten. De spreker denkt wel dat men in een goed traject zit om de rapporteringen op termijn kwaliteitsvoller te maken.

De spreker vindt het belangrijk dat de ministers in de BBT's nu ook over hun prioritaire acties moeten rapporteren en dat ze daarover kunnen worden ondervraagd in het parlement. Het is niet aan het VEKA om te bepalen of de vakministers goed bezig zijn of dat er verbetering mogelijk is. Dat is de taak van het Vlaams Parlement. Mogelijks zal hierdoor meer druk komen op de betrokken ministers om de acties te realiseren. De spreker heeft het daarbij vooral over de prioritaire acties, die echt impact kunnen hebben op de na te streven doelstellingen. In het najaar zal men op basis van de vragen van de parlementsleden kunnen zien of deze werkwijze volstaat of dat men nog stappen moet zetten.

Er waren verschillende vragen over de kostprijs van klimaatmaatregelen. Voor het Vlaams Klimaatfonds werkt men met de methodiek van subsidie-efficiëntie. De aanvragers moeten aantonen wat de subsidiekost is per bespaarde ton CO₂. Dan wordt gekeken naar het cofinancieringspercentage vanuit het Klimaatfonds. Voor zeer lage subsidiekosten is de cofinanciering hoger dan voor minder impactvolle of minder efficiënte maatregelen. Daarover zijn cijfers beschikbaar op individuele basis. De vraag naar de budgettaire doorrekening van de maatregelen die worden voorgesteld door het opvolgpanel Klimaat, wordt best door Gerard Govers beantwoord.

Andries Gryffroy vraagt of er gestructureerde budgettabellen zijn. *Luc Peeters* antwoordt dat die steeds individueel zijn.

5.2. Gerard Govers

Op de vraag van Bruno Tobback over het stroomnet, antwoordt *Gerard Govers* dat men niet meer over hetzelfde spreekt wanneer andere maatregelen, zoals een sterke toename van elektrisch vrachtvervoer en warmtepompen, worden doorgevoerd. Volgens de energiescenario's voor België van het Federaal Planbureau, gebruikt men nu ongeveer 85 terawattuur elektriciteit en bijna 500 terawattuur primaire energie. Als men elektrificeert, heeft men veel minder primaire energie, maar meer elektriciteit nodig. In die scenario's komt men aan 250 terawattuur. Ieder succesvol transitiepad naar 2050 moet rekening houden met de elektriciteitsproductie en het elektriciteitsnet. Dat mag echter niet beletten om de

energietransitie nu al in gang te zetten. Sommigen laten uitschijnen dat zodra er ergens in België een bijkomende warmtepomp wordt aangesloten, het elektriciteitsnet in de problemen komt, maar dat is niet zo.

De spreker gaat in op de energietransitie in Zweden. Daar is er een CO₂-taks van 100 euro per ton. Als een woning 8 ton uitstoot, is dat dus 800 euro per jaar. Dat begint door te wegen en dan beginnen mensen wel beslissingen te nemen. Het vervelende aan het gedrag van mensen is dat als men wordt gestimuleerd doordat men geld moeten afgeven, men dat lastig vindt en sneller reageert dan wanneer men geld krijgt om iets te doen. Vandaar het belang van goede communicatie. De spreker verwijst naar de pionierssituatie van de zonnepanelen. Zelf vond hij het een 'no-brainer' om zonnepanelen te leggen. Toch doen mensen het vaak niet omdat ze daarvoor geld moeten lenen. Deze transitie vraagt een investering in de toekomst en het resultaat is niet onmiddellijk zichtbaar op de bankrekening. Dat is moeilijk verkoopbaar. Het zal nog creativiteit en moeite vragen om mensen te overtuigen.

Gerard Govers kan geen verdere details geven over hoe het komt dat de energietransitie in Zweden zo snel is gegaan. Hij vermoedt dat vernieuwbouw een grote rol heeft gespeeld, anders kan men dat niet zo snel, op tien jaar, doen.

Chris Steenwegen merkt op dat er in Scandinavië veel gezamenlijke gebouwen en ook gezamenlijke verwarming, zoals stadsnetten, zijn. Hij denkt dat de woningbouw zich daar beter leent tot het snel vooruitgang boeken.

Andries Gryffroy beaamt dat. Hij vraagt of men daar werkt met meer lage temperatuuroepassingen in woningen.

Gerard Govers antwoordt dat daar nogal wat misverstanden over zijn. Soms wordt de indruk gewekt dat een warmtepomp alleen kan als men een A+ EPC-label heeft, maar dat is niet zo. Als men niet naar een geavanceerd systeem wil gaan, is de basisvereiste dat men kan verwarmen op vijftig graden Celsius. Daarvoor moet men een voldoende groot verwarmingsoppervlak hebben. Als men de radiatoren vervangt door lagetemperatuurradiatoren, komt men in een normaal geïsoleerde woning al een heel eind. Voor bijzonder slecht geïsoleerde woningen is een warmtepomp geen oplossing. Een goed opgeleid installateur kan dat heel gemakkelijk berekenen.

Het bedrag van 10.000 à 15.000 euro is de bijkomende kost voor een fossielvrije renovatie, antwoordt de spreker op de vraag van Staf Aerts. Een totale energierenovatie kost uiteraard veel meer.

Volgens Gerard Govers moet de Vlaamse overheid een voorbeeldfunctie opnemen. Het is bijzonder moeilijk om mensen uit te leggen dat ze een warmtepomp moeten zetten als dat in publieke gebouwen niet gebeurt. Zo verliest men alle geloofwaardigheid. Woorden wekken, voorbeelden strekken, stelt de spreker.

Leo Pieters, beaamt dit, en meent dat hier te weinig op wordt ingezet.

Er zou volgens *Gerard Govers* ook gericht naar bedrijfsgebouwen kunnen worden gekeken. De levenscyclus van die gebouwen is doorgaans korter en daar valt heel wat winst te boeken. De niet-residentiële gebouwen zorgen voor ongeveer 40 procent van de uitstoot, een stevig aandeel.

De spreker gaat in op de vragen over het opkrikken van het renovatieritme. Het opvolgpanel Klimaat heeft daar geen wonderoplossing voor. Het is alvast belangrijk dat wanneer de Vlaamse Regering een beleid uitzet, ze niet alleen op de technische aspecten inzet maar ook op hoe men de arbeidsmarkt moet organiseren om de

transitie mogelijk te maken. Hier moet op tijd, voldoende gericht en met de juiste maatregelen naar worden gekeken.

Gerard Govers is het eens met de opmerking van Leo Pieters dat 80 procent van de mensen niet elke dag met het klimaat bezig is. Dat is een van de moeilijkheden in het beleid. Het contradictorische is dat dat een overheid dwingt tot meer dwingende maatregelen, anders gebeurt het niet. Dat is een belangrijk aandachtspunt, dat misschien onvoldoende tot uiting kwam in de presentatie.

Gerard Govers komt tot de vragen over transport en rekeningrijden. Er is gezegd dat sommige mensen niet mee kunnen en dat men meer moet inzetten op openbaar vervoer. De spreker is het daarmee eens. Men moet het openbaar vervoer elektrificeren en nog meer inzetten op fietsbeleid. Dat brengt overigens tal van voordelen met zich mee, onder meer inzake plaatsgebruik, vervuiling en geluids-overlast, zeker in stedelijke omgevingen.

De spreker bevestigt dat een aantal mensen niet mee kunnen in de transitie. Maar hij geeft toe dat wat hij daarover te zeggen heeft, niet gebaseerd is op 'solid scientific evidence'. Er is een groep mensen die onvoldoende inkomen heeft om de dingen te doen die moeten gebeuren. Die mensen moet men in eerste instantie ontzien. Zij hebben andere problemen en moeten niet als pionier in dit verhaal meegaan. Daarnaast is er een hele groep mensen die wel degelijk zou mee kunnen maar koudwatervrees heeft. Er is overtuigingskracht nodig om die mensen mee te krijgen. Men mag niet aanvaarden dat 20 procent van de mensen nooit mee zal kunnen met de klimaattransitie. Men moet op zoek gaan naar de juiste financiële incentives om dat voor elkaar te krijgen, waarbij de gemeenschap een deel van de kosten draagt of men de betalingstermijnen zeer lang maakt. Dat is werk voor het beleid.

Wat betreft de landbouw is Gerard Govers het eens met de stelling van Chris Steenwegen dat men goed moet kijken naar hoe men vrijgekomen grond gaat gebruiken. Het is terecht om eerst naar voedingsgewassen te kijken. Landbouwgrond gebruiken voor biobrandstoffen is daarentegen absoluut uit den boze. De spreker wilde gewoon een aantal bijkomende ideeën op tafel leggen die volgens hem het bekijken waard zijn, maar daar heeft hij nog geen berekeningen van gemaakt.

Op het vlak van de overheidsinkomsten, zit men niet in een mijnenveld maar in een 'mijnenzwembad'. Door de transitie zullen bepaalde overheidsinkomsten wegvallen en moeten worden gecompenseerd. De overheid zal met een aantal criteria rekening moeten houden en er vooral voor zorgen dat die activiteiten belast worden die nu ongezien veel geld kosten. Een CO₂-belasting wordt vaak niet begrepen. Momenteel gebruikt men de atmosfeer als riool. Men stoot CO₂ uit en trekt zich daar verder niets van aan. In veel gevallen moet men zelfs geen 'rioleringsvergoeding' betalen. Dat is volgens de spreker onhoudbaar. De overheid zal moeten nadenken wat de implicaties zijn voor haar inkomsten, maar dat onderwerp gaat buiten de expertise van het opvolgpanel Klimaat.

Er is gesproken over de noodzaak aan aftoetsbare doelen en de relatie met de externe doelen. Gerard Govers is het daar volledig mee eens. Maar als het gaat over de externe doelen, moet men opletten dat men zichzelf niet voor de gek houdt door die doelen op Europees vlak nog aan te scherpen. Dat is alleen beter op het ogenblik dat er in Europa een beweging op gang komt om de transitie sneller te maken. De spreker heeft daar bepaalde bezorgdheden bij. Hij spreekt daarover uit eigen naam, dat is niet in het panel doorgesproken. Hij denkt dat het vooral van heel groot belang is dat men die transitie in de juiste richting probeert uit te zetten met maatregelen die de transitie ondersteunen en die structureel zijn. Voor wat betreft het tijdsplan, moet men kijken wat het snelst mogelijk is. Als men 3,6

miljoen auto's heeft en men wil tot 1 miljoen elektrische wagens komen in 2030, dan betekent dat dat men vanaf nu alleen nog elektrische auto's mag verkopen. Dat zijn de consequenties. De vraag is of men dat kan en wil. Als dat niet kan worden geaccepteerd, geraakt men niet onder de 13,5 procent reductiedoelstelling voor het transport en zal het bijgevolg heel moeilijk zijn om aan de globale doelstelling van -40 procent te geraken. Men moet daarin eerlijk zijn en dat ook durven uitspreken.

Er werd gezegd dat de afbouw van de landbouw misschien sneller zal gaan dan voorzien. Gerard Govers wil daar geen uitspraken over doen. Daarvoor kent hij de sector te weinig. Het klopt dat als men minder zuivel en vlees produceert, maar evenveel consumeert, er weinig zal veranderen aan de globale CO₂-uitstoot. Die kan zelf toenemen. Maar de overheid heeft aan het panel gevraagd om ook na te denken over een reductie van de CO₂-uitstoot in de landbouw, en dan komt men op dergelijke maatregelen uit.

6. Replieken en aanvullende antwoorden

Bruno Tobback verwijst naar het potentieel van een 'carbon border adjustment'-mechanisme. Hoe ziet Gerard Govers dat voor landbouwproducten? Concreet komt dat neer op een koolstofheffing op ingevoerd vlees.

Gerard Govers antwoordt dat het heffen van een CO₂-belasting, vooral op rundvlees, een zeer goede zaak zou zijn. De landbouw gebruikt 50 miljoen vierkante kilometer van de 160 miljoen vierkante kilometer aardoppervlak, Antarctica en de Sahara inbegrepen. Van die 50 miljoen vierkante kilometer gebruikt men ongeveer de helft voor rundvee. Als men op een verstandige manier met dat rundvee omgaat, hoeft men geen kip of geen varkenskotlet minder te eten en kan men twee derde van de landbouwoppervlakte van de planeet vrijmaken. Dat is de realiteit. Op planetaire schaal brengt het rundvee een enorme milieubelasting met zich mee. Zeker voor de mensen die zeggen dat men moet inzetten op het beschermen van de biodiversiteit, is dat de eerste prioriteit. De Europese Unie zou gericht moeten inzetten op het belasten van rundvlees. Dat is echter niet opgenomen in de Farm-to-Forkstrategie.

Bruno Tobback is het daarmee eens en stelt dat veel van die oppervlakte, zeker als het over rundvee gaat, niet binnen Europa ligt. Daarom ook zijn vraag naar het 'carbon border adjustment'-mechanisme.

Volgens *Gerard Govers* zou een goede CO₂-taxering goed kunnen werken. De CO₂-belasting voor lokaal vlees zou lager moeten zijn dan deze op geïmporteerd vlees. Dat is volgens hem een instrument dat, wanneer het op Europees niveau goed wordt toegepast, mogelijkheden biedt.

Leo Pieters vraagt hoe de heer Govers aankijkt tegen het feit dat schaalvergroting in de landbouw nodig is om een inkomen voor de boeren te garanderen en het verdienmodel in de landbouwsector te handhaven.

Gerard Govers vindt dat geen gemakkelijke vraag. Hij is geen tegenstander van intensieve landbouw, zelfs niet van vrij grootschalige bedrijven. Als men zegt dat het een probleem is dat voedsel duurder wordt, dan moet men ook durven nadenken over manieren om op een rationele manier voedsel te produceren. Dat is door ervoor te zorgen dat de CO₂-uitstoot per eenheid product het laagst is. Wat is dan de juiste schaal en hoe moet dat dan in de praktijk? De landbouw kan volgens de spreker intensief en tegelijkertijd meer circulair zijn. Als Vlaams vee gevoed wordt met Braziliaanse soja, dan zijn er mogelijkheden om het beter te doen. Dat zal de milieueffecten van de landbouw ook beperken. Het inkomen van de landbouwer is een bijzonder moeilijke en complexe materie. Men mag niet vergeten dat ook op

dit ogenblik die inkomens, zeker voor grondgebonden landbouw, voor een groot deel door subsidies worden gegenereerd.

Leo Pieters stelt een vraag over de vermindering van de veestapel. Als men de landbouwer zijn inkomen kan garanderen in verhouding tot de afbouw, wordt de veestapel onmiddellijk kleiner.

Gerard Govers vindt dat moeilijke discussies. Er zijn heel veel groepen die hun inkomen zien verloren gaan en daar denkt men dan dikwijls op een andere manier over. De samenleving verandert voortdurend. Dat betekent dat zich in andere sectoren arbeidsopportunities voordoen. Mensen reageren daar in veel gevallen op door van job te veranderen. Dat is volgens hem vooral een politieke kwestie.

II. Hoorzitting van 6 mei 2022

1. Toelichting door de SERV

1.1. Inleiding

De SERV is al jaren voorstander van een krachtiger klimaatbeleid, stelt *Annemie Bollen*. Niet alleen met het oog op de klimaatdoelstellingen, maar ook omdat Vlaanderen daar als geheel fitter van kan worden: een krachtig klimaatbeleid kan zorgen voor een betere gebouweninfrastructuur, een betere luchtkwaliteit, een betere gezondheid en betere sociaaleconomische prestaties.

De voorbije decennia heeft het Vlaamse milieu- en klimaatbeleid tot resultaten geleid: de emissies zijn gedaald. Maar de voorbije tien jaar is de uitstoot van broeikasgassen gestabiliseerd, op een daling tijdens de coronaperiode na. Het laaghangend fruit is al voor een groot stuk geplukt. Een verdere emissiereductie, nodig om de Europese klimaatdoelstellingen te realiseren, vergt sterkere ingrepen.

De recente energieprijzen crisis zorgt voor extra urgentie. Vlaanderen stapt best zo snel mogelijk af van fossiele brandstoffen, het liefst al tegen de komende winter. Volgens de SERV zijn daarvoor ingrijpende maatregelen nodig: geen kleppers van klimaatplannen, maar kleppers van maatregelen. DE SERV ziet veel heil in elektrificatie. Ook verplichtingen zullen nodig zijn. Verder zullen er maatregelen nodig zijn om tot gedragsaanpassingen te komen. Technische verbeteringen mogen bijvoorbeeld niet tenietgedaan worden door met grotere auto's te rijden, meer kilometers af te leggen of groter te gaan wonen. Verder moet het beleid stabiliteit bieden, voorspelbaar en transparant zijn en ook efficiënt, haalbaar en betaalbaar.

De diverse maatregelen moeten ook krachtig en grootschalig worden ingezet om een verdergaande defossilisering en de nodige energiebesparing te realiseren. Dat vereist voldoende arbeidskrachten, coördinatie, ontzorging, de nodige infrastructuur en voldoende middelen en data.

De huidige energieprijzen crisis maakt ook dat er een grote versnelling nodig is van de inspanningen om energie te besparen en te defossiliseren. De energieprijzen staan op ongekende hoogte. Er zijn indicaties dat hoge prijzen lang kunnen aanhouden en dat betekent ook dat energiebesparing echt belangrijk is om de energieprijzen crisis aan te pakken. De stijging van de energiefactuur is vooral het gevolg van de hoge energieprijzen op de internationale markten. Vlaanderen heeft daar weinig impact op. De kosten voor de netten en de toeslagen zijn in verhouding minder hoog. Daarop ingrijpen kan nuttig zijn maar zal volgens de spreker dus een relatief beperkt effect hebben. Vandaar het belang van de focus op een reductie van fossiel brandstofgebruik, liefst voor volgende winter.

In haar presentatie belicht de spreker vooral de adviezen die vanaf 2019 werden opgesteld in aanloop naar het Vlaams Energie- en Klimaatplan.

Dat ging ten eerste om het [advies over een gesublimeerd klimaatbeleid](#)⁷. In dit advies wees de SERV op het belang van een goed financieel plan, dat ook oog heeft voor kwetsbare groepen, bijvoorbeeld mensen die niet de middelen hebben om woningrenovaties uit te voeren. En er moeten voldoende arbeidskrachten zijn om dat beleid waar te maken. In het [bijhorend rapport](#)⁸ heeft de SERV ingeschat welke middelen hiervoor nodig zijn.

Nadien volgde een [advies over 'Clean Power for Transport'](#)⁹, waarin de SERV wees op het potentieel van elektrische voertuigen en toelichtte waarom de oorspronkelijke Vlaamse doelstelling niet voldoende ambitieus was.

Toen kwamen er via Fit for 55 nieuwe doelstellingen voor België, met een voorgestelde emissiereductiedoelstelling van 47 procent ten opzichte van 2005. In het [advies over de Fit for 55-doelstellingen](#)¹⁰ stelt de SERV dat alle maatschappelijke sectoren hiervoor een inspanning zullen moeten doen. In dit advies richt men zich vooral op de sectoren transport en gebouwen. Die hebben het grootste aandeel in de emissies, en de reductiepercentages die voor die sectoren in het reeds bestaande plan stonden, waren beperkter dan voor andere sectoren. De SERV denkt, in het kader van een resterende reductiedoelstelling van 43 procent ten opzichte van 2019, voor transport en gebouwen aan een reductie van 40 tot 50 procent, en geeft via rekenvoorbeelden aan hoe men die doelen kan behalen. Elektrificatie van transport en verwarming spelen er, naast een renovatieverplichting een belangrijke rol.

In het [advies over het slapende klimaatkader](#)¹¹ reageerde de SERV positief op een aantal elementen van de visienota van de Vlaamse Regering met bijkomende maatregelen, al verdienen sommige ervan wel een update.

In zijn [advies over de huidige energiecrisis](#)¹² pleitte de SERV voor een versnelling van het energie- en klimaatbeleid, met structurele maatregelen die prioritair gericht zijn op wie het echt nodig heeft.

Ook publiceerde de SERV een [advies over de transportfiscaliteit](#)¹³. Daarin wordt opgeroepen tot een bredere hervorming waarin de focus op emissievrije voertuigen pleit wordt en een aantal specifieke probleemgevallen weggewerkt worden.

Annemie Bollen belicht vandaag vooral de SERV-voorstellen inzake woningrenovatie en energiebeleid. Haar collega Julien Matheys neemt het transportluik voor zijn rekening.

1.2. Gebouwen

De langetermijnrenovatiestrategie wil dat alle woningen in Vlaanderen tegen 2050 EPC niveau A bereiken. Vandaag haalt ongeveer 5 à 6 procent van de woningen dat niveau. De langetermijnrenovatiestrategie ging ervan uit dat ongeveer een

⁷ <https://www.serv.be/serv/publicatie/advies-gesublimeerd-klimaat-en-energiebeleid-2019-2024>

⁸ https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_Raad_20190624_energie rapport_alfa_omega_RAP.pdf

⁹ <https://www.serv.be/serv/persberichten/vlaamse-clean-power-transport-mist-power>

¹⁰ https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_20211014_Fitfor55_ADV.pdf

¹¹ <https://www.serv.be/serv/publicatie/advies-verzameldecreet-energie-iii-klimaatkader-nog-wacht-kus>

¹² <https://www.serv.be/serv/persberichten/sociale-partners-vragen-snellere-woningrenovatie-en-de-fossilisering-antwoord-hoge-energieprijzen>

¹³ <https://www.serv.be/serv/publicatie/advies-bijkomende-maatregelen-reductie-stikstofoxiden-en-fijn-stof>

derde van de inspanning tegen 2030 zou worden gerealiseerd. Uit het huidige renovatieritme blijkt dat er nog een grote versnelling nodig is om dat doel te behalen, stelt Annemie Bollen.

Een renovatie naar label A kost gemiddeld 55.000 euro, wat voor de helft van de Vlaamse gezinnen onbetaalbaar is. De SERV pleit ervoor om het beleid prioritair te richten op renovaties bij kwetsbare groepen. Dat biedt verschillende voordelen: het verbetert hun woonkwaliteit, het zorgt voor een betere gezondheid, en het biedt ook sociaaleconomische voordelen – wie in een comfortabel huis woont, presteert beter op de arbeidsmarkt en op school. Renovaties bieden ook een structurele bescherming tegen hoge energieprijzen.

Voor kwetsbare groepen die een renovatie niet kunnen betalen, zijn er premies of andere maatregelen nodig. Tegelijkertijd pleit de SERV voor een performant armoedebeleid dat de problemen ten gronde aanpakt. Zo wordt gepleit voor meer sociale woningen, want de huurprijzen van private woningen zullen ook stijgen door de renovatiekosten. Dat zal de vraag naar sociale woningen nog doen toenemen, bovenop de huidige wachtlijst van 150.000 gezinnen.

De SERV heeft een ruwe inschatting gemaakt van de middelen die vanuit de Vlaamse begroting nodig zouden zijn om de woningen van kwetsbare groepen te kunnen renoveren. Bij private woningen gaat het om een enorm bedrag: tussen 1,4 en 6 miljard euro per jaar. Voldoende energiezuinige sociale woningen voorzien, kost 1 tot 1,4 miljard euro per jaar, gedurende tien jaar. Het is niet eenvoudig een exact zicht te krijgen op de budgetten die daar vandaag tegenover staan, maar de spreker stelt vast dat er vooral bij private woningen een grote kloof is tussen de benodigde en beschikbare middelen. Volgens de inschattingen van de SERV is de renovatie van woningen bij kwetsbare groepen een van de grootste uitdagingen in het klimaatbeleid. Het is daarom belangrijk om manieren te zoeken om de renovatiekosten te beperken, bijvoorbeeld via collectieve renovaties en om renovaties bij kwetsbare groepen effectief te realiseren.

De uitdagingen voor de bouwsector zijn enorm, zeker met de aangescherpte Fit for 55-doelstellingen. Zelfs wanneer dubbel zoveel woningen tegen 2030 een A-label zouden krijgen, volstaat dat niet om de CO₂-uitstoot voldoende te laten zakken. De CO₂-emissiereductie en energiebesparingen die labelverbeteringen met zich meebrengen, blijken in de praktijk immers veel lager uit te vallen doordat mensen na een renovatie een groter deel van de woning gaan verwarmen of een hogere basistemperatuur instellen. Bovendien verbruiken woningen met een slecht label in de praktijk minder energie dan in theorie. De potentiële besparingen zijn dus veel minder groot. Ook kunnen PV-installaties zorgen voor labelverbeteringen terwijl ze niet helpen om de niet-ETS-emissies van de gebouwen te verlagen.

Rekening houdend met die reboundeffecten, zou een drastische reductie van 40 à 50 procent betekenen dat alle woningen in Vlaanderen tegen 2030 een label A moeten hebben. De spreker noemt dat niet realistisch. De SERV zocht naar manieren om woningen die gerenoveerd worden, ook meteen klimaatneutraal te maken. Dat kan door voor de verwarming over te schakelen op een warmtepomp, een klimaatneutraal gestookt warmtenet of andere klimaatneutrale brandstoffen. Zo kan de fossiele schouw verdwijnen. De uitbouw van een warmtenet vraagt echter veel tijd, wat het moeilijk maakt om tegen 2030 grote vooruitgang te boeken. Ook het potentieel van andere brandstoffen is redelijk beperkt omdat die vooral nodig zullen zijn voor andere toepassingen.

De SERV ziet daarentegen heel wat mogelijkheden in warmtepompen. Deze zijn immers gemakkelijk, snel en breed toepasbaar. Het is een misvatting dat warmtepompen alleen kunnen in zeer goed geïsoleerde huizen met vloerverwarming. Vaak volstaat al een basisisolatie. Zo'n 90 procent van de woningen heeft al isolatie, al is

het misschien nog niet tot de vereiste niveaus. Ook hebben veel huizen overgedimensioneerde radiatoren, waardoor deze ook met lagere aanvoertemperaturen kunnen werken. Sommige woningen zullen wel extra geïsoleerd moeten worden; de plaatsing van een warmtepomp is dan een trigger om die isolatie te plaatsen. Warmtepompen kunnen ook koelen en ventileren. Zelfs als de elektriciteit van een gascentrale afkomstig is, levert een warmtepomp nog altijd klimaatwinsten op. In vergelijking met andere CO₂-besparende maatregelen is een warmtepomp ook kostenefficiënt, zeker als je warmtepompen plaatst op momenten dat de ketel sowieso vervangen wordt.

De SERV rekende uit dat, als men elke te vervangen gas- of stookolieketel door een warmtepomp vervangt, en als men elke woning die van eigenaar verandert binnen de drie jaar klimaatneutraal verwarmt, de voorliggende klimaatdoelstelling gerealiseerd kan worden. Op die manier worden sleutelmomenten goed gebruikt en verkeerde investeringen vermeden, wat ook zorgt voor kostenbesparingen. Dat vraagt wel een inspanning, en premies alleen zullen niet volstaan. Daarom pleit de SERV voor een meer dwingend beleid met onder meer een renovatieverplichting en een actieve uitfasering van fossiele ketels. Ook vraagt de SERV om de prijsverhouding tussen verwarmen met een warmtepomp en verwarmen met een fossiele ketel gezond te maken. Dat kan door lasten te verschuiven weg van de elektriciteitsfactuur en door gerichte premies of fiscaliteit in te zetten.

Na het Fit for 55-advies van de SERV bracht de Vlaamse Regering een visienota met bijkomende maatregelen uit. De SERV evalueert een aantal elementen uit deze visienota als zeer positief. Zo wil men werken aan een uitfasering van fossiele energie en aan een gezonde prijsverhouding tussen de energiedragers, en werd een renovatieverplichting naar voren geschoven. Tegelijk vindt de SERV dat de visienota nog een upgrade verdient. Zo geldt de uitfasering vooral voor nieuwbouw en stookolie, en minder voor gas. En er zijn wel stappen gezet om de prijsverhouding gezond te maken, maar die zijn onvoldoende. Momenteel is de prijsverhouding voor warmtepompen vrij gunstig omwille van de hoge gasprijzen. Maar bijkomende inspanningen zijn nodig om de prijsverhouding niet alleen tijdelijk, maar ook blijvend gezond te maken. Dat kan door lasten op de elektriciteitsfactuur verder te verlagen, die op fossiele facturen te verhogen, premies te verhogen of enkele andere maatregelen te nemen.

Verder is er een forsere renovatieverplichting nodig dan de voorgestelde renovatieverplichting naar een label D. Die helpt weinig op weg naar de 2050-doelen en impliceert dat er nadien nog investeringen nodig zijn om een label A te halen.

De SERV heeft berekend welke CO₂-besparingen een renovatieverplichting tot label D zou kunnen opleveren; die zijn in 2030 nog zeer beperkt. De effecten treden pas later op, en zullen dus ook weinig helpen bij de huidige energiecrisis. De renovatieverplichting gaat immers pas in vanaf 2023, en men krijgt vanaf dan vijf jaar de tijd zodat de effecten pas tegen 2028 volop ingaan.

1.3. Energieprijzen crisis

De energieprijzen crisis die begonnen is in het najaar van 2021 maakt het noodzakelijk om sneller actie te ondernemen. Er zijn nog 200 dagen tot de volgende winter. Vlaanderen heeft mogelijkheden om structureel in te grijpen. Langs overheidszijde zijn er relancebudgetten, en er is ook heel wat privaat spaarvermogen. Veel gezinnen zouden dus kunnen investeren. Hoe langer de crisis duurt, hoe meer spaargeld zal verdwijnen om de hogere energiefacturen te betalen. Het is dus interessanter om snel te investeren om dat maximaal te vermijden.

De energieprijsstijgingen laten zich bovendien nu nog niet ten volle voelen in de energiefacturen. Sommige gezinnen voelen de prijsstijgingen forsere dan andere.

De prijsstijging laat zich momenteel vooral voelen bij huishoudens met een variabel gascontract. Naarmate de crisis langer duurt, zullen ook klanten met een vast contract getroffen worden. Wie stookolie heeft, voelt de prijsstijging pas wanneer de tank wordt gevuld. Ook temperen gezinnen factuurstijgingen door te stoken met hout, wat weer andere negatieve gevolgen heeft, in het bijzonder voor de luchtkwaliteit. Wie zonnepanelen heeft, voelt de elektriciteitsprijsstijgingen minder. En ten slotte zijn er de mensen met een sociaal tarief, die in belangrijke mate afgeschermd zijn van de prijsstijgingen. Ook gezinnen met een laag verbruik of een hoog inkomen zijn minder kwetsbaar voor prijsstijgingen.

Annemie Bollen merkt op dat prijsstijgingen met vertragingen doorwerken in jaarfacturen, wat ook tijd geeft om structurele maatregelen te nemen. Pas als de maandelijkse prijzen twaalf maanden aanhouden, zullen ook de jaarfacturen dat prijsniveau zullen halen. De spreker pleit er daarom voor om nu het momentum te gebruiken en structureel in te zetten op energiebesparende maatregelen. Dat betekent niet dat er niets moet worden gedaan om de factuur te verlagen, maar de vraag is wel waarnaar men die kosten verschuift, voor wie en hoelang men dat kan volhouden en hoe betekenisvol dat kan zijn.

Als men kijkt naar de maatregelen tegen de energieprijzen crisis, dan gaat zo'n 85 procent naar curatieve maatregelen om de facturen te verlagen, en slechts 15 procent naar preventieve maatregelen. De SERV gelooft dat die verhouding scheef zit. De grote verschillen tussen Vlaamse gezinnen vragen om een meer gerichte aanpak, waarbij ook voldoende steun kan worden geboden aan wie het echt nodig heeft. De verhouding tussen algemene en gerichte Vlaamse en federale maatregelen is ongeveer 60 ten opzichte van 40 procent. Op Vlaams niveau zijn qua preventie vooral de energiepremies belangrijk. Maar op dit moment gaat maar 3 procent daarvan naar beschermde afnemers. Het is onduidelijk wat de impact van de door de Vlaamse Regering aangekondigde verhoging van de premies zal zijn. Vlaanderen investeert ook in sociale woningen. De energieleningen en de noodkoopleningen vormen een kleiner aandeel, omdat het gegeven rentevoordeel per jaar niet zo groot is; een groot deel van het te geven voordeel wordt ook doorgeschoven naar de toekomst. De vraag is ook in welke mate de zeer kwetsbare groepen, die soms al een hoge leninglast hebben, van dat instrument gebruik kunnen maken, zeker als in rekening wordt gebracht dat deze investeringen zich niet noodzakelijk zullen terugverdienen. Ten slotte is er het fonds voor elektriciteit en gas. Dat is een federaal fonds, waarmee middelen ter beschikking worden gesteld aan de OCMW's. Zij geven dan begeleiding op maat bij betalingsproblemen, en vormen een vangnet wanneer andere maatregelen falen. Zij bieden een totaalaanpak van het gezin en kijken ook naar de woon- en werksituatie. Zij kunnen curatief steun geven voor het verlichten van de energiefactuur en zij kunnen samen met energiehuizen preventieve maatregelen nemen om energieverbruik te verminderen. Hiervoor wordt 16 miljoen euro extra uitgetrokken. De SERV vraagt zich af of dit bedrag in verhouding staat tot de vele uitdagingen.

1.4. Transport

1.4.1. *Ambitieniveau*

Elektrificatie is voor de transportsector de belangrijkste maatregel om tegen 2030 significante emissiereducties te realiseren, stelt *Julien Matheys*. Zero-emissievoertuigen hebben als belangrijke troef dat ze niet-ETS-emissies in een klap doen wegvallen. Onder andere omdat de technologie nu reeds beschikbaar is en steeds betaalbaarder wordt, is er een brede consensus dat batterij-elektrische voertuigen de centrale rol zullen spelen om personenwagens naar zero-emissie te doen evolueren.

De ambities voor zero-emissievoertuigen moeten volgens de spreker voldoende hoog zijn, onder meer om te vermijden dat de druk op de andere niet-ETS sectoren zou verhogen.

Het oorspronkelijke VEKP uit 2019 en de CPT-visie bevatten de doelstelling van 500.000 zero-emissievoertuigen tegen 2030. De SERV pleitte voor een hoger ambitieniveau. In de visienota met bijkomende maatregelen van eind 2021 paste de Vlaamse Regering haar ambities ook aan: de doelstelling werd opgetrokken tot 1 miljoen zero-emissievoertuigen tegen 2030.

Het pleidooi van de SERV was gebaseerd op een aantal signalen die een verhoogde ambitie rechtvaardigen.

Een eerste signaal betreft de verwachting dat de aankoop prijs van elektrische voertuigen de komende jaren zal blijven dalen, vanwege goedkoper wordende of beter presterende batterijen, terwijl de prijs van wagens met een verbrandingsmotor zou stijgen, mede door strenger wordende milieueisen. Dat betekent dat de aankoop prijs van elektrische wagens binnen vijf à zes jaar een vergelijkbaar prijsniveau kan bereiken.

Een tweede signaal zijn de aankondigingen en strategieën van vele autoconstructeurs dat zij tegen 2030 of de daaropvolgende jaren de verbrandingsmotoren willen uitfasen. Als die aankondigingen bewaarheid worden, lijkt het op termijn moeilijker te worden om een nieuw niet-elektrisch voertuig te kopen dan een elektrisch voertuig.

Een derde signaal komt van de Europese Commissie, die naar aanleiding van Fit for 55 een voorstel heeft geformuleerd om de emissienormen voor constructeurs verder te verstrengen. Het voorstel is om het ambitieniveau voor 2030 op te trekken en om tegen 2035 helemaal geen personen- en bestelwagens meer te mogen verkopen als die niet zero-emissie zijn.

Tot slot is er het voorstel van de Federale Regering om de fiscale aftrekbaarheid van niet-zero-emissie bedrijfswagens vanaf 2023 gestaag af te bouwen, en vanaf 2026 enkel zero-emissievoertuigen fiscaal aftrekbaar te maken. Op basis van de huidige verkoops- en leasing-cijfers kan die maatregel op zich al volstaan om de oorspronkelijke doelstelling voor elektrische wagens voor 2030 te bereiken. Bedrijfswagens staan immers in voor meer dan 50 procent van de nieuw verkochte auto's in Vlaanderen.

Wat kan Vlaanderen bijkomend doen om de aangepaste doelstelling van 1 miljoen zero-emissievoertuigen tegen 2030 te realiseren? De SERV identificeerde vier belangrijke maatregelen: de verkeersfiscaliteit; de laadinfrastructuur; het zorgen voor voldoende zero-emissievoertuigen op de tweedehandsmarkt; en diverse flankerende maatregelen voor zero-emissievoertuigen.

1.4.2. Verkeersfiscaliteit

Het ontwerp van visie voor Clean Power for Transport voorzag een tussentijdse focus op voertuigen met een emissiewaarde van maximum 50 gram CO₂ per kilometer. In de praktijk zijn dat plug-inhybrides. Er is een differentiatie in de belasting van personenwagens op basis van de CO₂-uitstoot, maar het verschil tussen echte zero-emissievoertuigen en voertuigen met een – op papier – lage uitstoot is minimaal. Plug-inhybrides stoten in realiteit vaak meer uit dan de homologatiewaarde, bijvoorbeeld wanneer de gebruiker zijn wagen niet systematisch oplaadt of bij langere ritten.

De spreker gaat na dit algemene aandachtspunt in op twee meer specifieke elementen binnen de Vlaamse verkeersfiscaliteit.

Een eerste element heeft betrekking op oldtimers. De jaarlijkse verkeersbelasting stijgt naarmate een voertuig ouder wordt en dus een minder goede euronorm heeft. Maar wanneer een voertuig dertig jaar oud wordt, krijgt het het statuut van oldtimer, en is er een zeer abrupte vermindering van de jaarlijkse verkeersbelasting. Dat leidt tot een marktverstoring. Er zijn indicaties dat voertuigen van ongeveer dertig jaar langer in het verkeer gehouden worden en misschien zelfs worden geïmporteerd om ze in te zetten voor dagelijks gebruik en te genieten van de gunstige fiscaliteit, wat negatieve gevolgen heeft inzake de uitstoot van luchtvervuilende stoffen. De SERV pleit voor een meer geleidelijke overgang van de fiscaliteit tussen oldtimers en niet-oldtimers en/of voor een verhoging van het drempeljaar, bijvoorbeeld van dertig naar veertig jaar. Dat moet geleidelijk gebeuren, zodat de huidige eigenaars van voertuigen niet gestraft worden.

Een tweede specificiteit heeft te maken met de lichte vracht. Vandaag hebben particulieren, net als ondernemingen, de mogelijkheid om een voertuig in te schrijven als licht vrachtvoertuig. In dat geval genieten ze van een zeer lage jaarlijkse verkeersbelasting, en dient men geen belasting op inverkeerstelling te betalen. Voor ondernemingen kan dat terecht zijn, maar voor particulieren zorgt dat ervoor dat men voor dergelijk ingeschreven voertuig zelfs minder belasting betaalt dan voor een regulier ingeschreven compacte benzinewagen. Het bekendste voorbeeld is de pick-up, maar de definitie van een licht vrachtvoertuig maakt het mogelijk om allerlei wagens, mits voldaan is aan bepaalde voorwaarden qua gewicht en laadruimte, in te schrijven als lichte vracht. Specialistische bedrijven bieden een ombouw aan om ervoor te zorgen dat doorgaans dure, krachtige wagens, met normaliter zeer hoge jaarlijkse belastingen, aan die voorwaarden voldoen. De Vlaamse Regering en minister Diependaele zijn zich volgens de spreker bewust van dat probleem, en zoeken naar een oplossing. In Wallonië heeft men beslist om die korting enkel nog toe te kennen aan entiteiten die over een ondernemingsnummer beschikken. De Vlaamse Regering meent men dat deze oplossing aanvechtbaar is en het samenwerkingsakkoord moet worden aangepast waarin de definitie van lichte vracht is opgenomen. De SERV roept in ieder geval op om snel te werken aan een oplossing.

1.4.3. Laadinfrastructuur

De visienota van de Vlaamse Regering bevat een verhoogde ambitie voor laadinfrastructuur: van 66.000 naar 100.000 laadpuntequivalenten tegen 2030. Het is belangrijk om tot een goede integratie van die laadinfrastructuur te komen. Voor de centrumsteden zijn er potentieelkaarten in opmaak die aangeven wat de verwachte vraag naar laadinfrastructuur is, wat de netcapaciteit is, en op welke manier die vlot geïntegreerd kunnen worden. De spreker meent dat dit een nuttig instrument is, maar dat het ook nuttig kan zijn voor de rest van Vlaanderen.

1.4.4. Tweedehandsmarkt

Op dit moment worden heel veel voertuigen na hun carrière als bedrijfswagen geëxporteerd. Met de huidige verbrandingsmotoren is dat op zich geen probleem, maar in de toekomst zou het volgens de spreker jammer zijn dat die zero-emissievoertuigen naar het buitenland verdwijnen, terwijl ze hier nog van pas zouden kunnen komen om bij te dragen aan Vlaamse CPT- en emissiedoelstellingen. Hij denkt daarbij aan particulieren die een beroep doen op de tweedehandsmarkt om een voertuig aan te schaffen.

1.4.5. Flankerend beleid

De Vlaamse overheid kan verschillende maatregelen nemen om zero-emissievoertuigen nog interessanter te maken. Een daarvan is een gezonde verhouding tussen de kost van de verschillende energiedragers. Het weghalen van lasten uit de elektriciteitsfactuur draagt bij tot een gunstige case voor warmtepompen maar ook voor elektrische voertuigen. Ook een slimme kilometerheffing die differentieert op basis van milieuprestaties zou kunnen helpen, naast het temperen van de mobiliteitsvraag.

Voor mensen met een beperkt budget moet ook de tweedehandsmarkt dus voldoende zero-emissievoertuigen bevatten. Ook moet men investeren in een bij voorkeur emissievrij openbaar vervoer en deelsystemen van auto's, fietsen, andere micromobiliteit.

1.5. Afrondende beschouwingen

Op basis van de oorspronkelijke emissiereductiedoelstelling van 47 procent, die de SERV hanteerde in zijn advies over Fit for 55, zou Vlaanderen zijn uitstoot tegen 2030 met 19 megaton moeten verminderen, stelt Julien Matheys. Dat is volgens de spreker theoretisch mogelijk als men de onderzochte maatregelen neemt en maximalistisch invult.

Intussen bracht de Vlaamse Regering haar visienota met bijkomende klimaatmaatregelen uit. Daarin is sprake van een aangepaste ambitie van 40 procent reductie tegen 2030 maar zijn er nog een aantal onduidelijkheden. Zo is er te weinig cijfermatig zicht op het effect van de aangekondigde maatregelen. De SERV vraagt dan ook voldoende transparantie en cijfermateriaal bij de update van het Vlaamse klimaatplan. Want de data die vandaag wel beschikbaar zijn, wijzen erop dat de geplande maatregelen niet volstaan om de 40 procent reductie te realiseren.

Annemie Bollen wijst op een aantal belangrijke randvoorwaarden voor de energietransitie, waaronder de beschikbaarheid van arbeidskrachten en materialen en de capaciteit van het stroomnet.

De spreker meent dat er duidelijkheid moet komen over hoeveel elektrificatie onze netten op welke plaats aankunnen. Het lijkt erop dat de bestaande investeringsplannen geen rekening houden met het grote aantal elektrische voertuigen en warmtepompen die de SERV voorstelt. Daarom is de SERV al jaren vragende partij voor een olijsting van verschillende scenario's, waarbij de netbeheerders aangeven hoeveel investeringen er in verschillende scenario's nodig zullen zijn. Op basis daarvan kan het beleid dan onderbouwde beslissingen nemen. Sowieso zullen bijkomende netinvesteringen nodig zijn. De SERV vraagt aandacht voor de financiering van die investeringen, want die gebeuren nu grotendeels met schulden.

Een ander punt is de beschikbaarheid van arbeidskrachten. De SERV vraagt naar een massale mobilisatie van arbeidskrachten om de transitie in de praktijk te brengen, via een toekomstgericht arbeidsmarktbeleid. Daarbij moet men op innovatieve manieren nadenken over hoe men mensen naar de bouwsector kan lokken. Maar ook technologie, digitalisering en robotisering kunnen helpen om het werken in de bouw aantrekkelijker te maken. Doe-het-zelf onder deskundige begeleiding kan ook een piste zijn om het werk gedaan te krijgen. Meer jobs in de bouw wil ook zeggen dat er voldoende opleidingen moeten zijn. Ze geeft als voorbeeld aan dat verwarmingsdeskundigen bijvoorbeeld heel gemakkelijk, zelfs in een week, omgeschoold kunnen worden tot warmtepompedeskundigen.

Om die massale mobilisatie te realiseren, kunnen ook collectieve projecten interessant zijn. De SERV pleit voor collectieve renovatieverplichting voor bovenlokale

besturen, die grootschalige projecten kunnen opzetten om renovaties te gaan initiëren. Dat creëert schaalvoordelen en kostenvoordelen, maar het maakt het ook mogelijk om lokaal verschillende problemen tegelijkertijd aan te pakken. Zo kan men renovatie-inspanningen combineren met inspanningen voor stadsvernieuwing en -verdichting, wat dan weer meerwaarde creëert, waarmee nieuwe infrastructuur of sociale woningen gefinancierd kunnen worden.

Tot slot is er nood aan meer data over hoe mensen verwarmen, wat netten aankunnen, wat mensen nu betalen en wie betalingsproblemen heeft, om het beleid meer af te kunnen stemmen op de reële noden en mogelijkheden.

Samengevat vraagt de SERV een krachtig klimaatbeleid dat inzet op preventieve en gerichte maatregelen. Het gaat daarbij om nog minder fossiele brandstoffen, door een uitfasering van fossiele ketels, niet alleen bij nieuwbouw maar ook bij ketelvervanging. De SERV pleit ook voor een forsere renovatieverplichting, voor collectieve renovatieprojecten, en voor het blijvend gezond maken van de prijs-verhouding voor warmtepompen. Een aangepaste transportfiscaliteit moet zero-emissievoertuigen volop stimuleren. Binnen een meer gerichte aanpak pleit de SERV al langer voor meer sociale woningen en gerichtere premies. OCMW's en energiehuizen moeten gerichte ondersteuning bieden aan kwetsbare groepen. En tot slot moet Vlaanderen voldoende arbeidskrachten mobiliseren en zorgen voor een gepaste net- en laadinfrastructuur.

2. Toelichting door de Minaraad

2.1. Inleiding

Walter Roggeman licht de werking van de Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen toe. De Minaraad verleent advies over het omgevingsbeleid in de ruime zin, dus ook over het klimaat- en energiebeleid. De Minaraad is divers samengesteld, met naast de milieu- en natuurbeweging ook sociaaleconomische partners, lokale overheden, organisaties namens het buitengebied en organisaties namens consumenten en gezinnen. De Minaraad is niet verplicht consensusadviezen af te leveren, maar streeft daar wel naar. Het advies dat zo dadelijk zal worden voorgesteld, is een consensusadvies.

Het [advies over de bijkomende maatregelen klimaatbeleid¹⁴](#) kan als een meta-advies worden beschouwd, stelt *Jan Verheke*, omdat het ook voortbouwt op verschillende, eerder verleende, thematische adviezen. Het advies zelf verwijst om te beginnen naar de conclusies van de recente IPCC-rapporten over de fysieke toestand van het klimaat: de uitdagingen op wereldvlak voor mitigatie en adaptatie zijn groot, het globale koolstofbudget is immers bijna opgebruikt, en het is dus tijd dat er echt vooruitgang wordt geboekt.

Tot tien jaar geleden was het voor de Minaraad niet vanzelfsprekend om hierover unanimititeit te bereiken, maar vandaag aanvaarden alle partners de bevindingen van het IPCC. Het Europese beleidskader vertaalt dit globale beleid naar de lidstaten. De Europese Klimaatwet, de ambitie van klimaatneutraliteit tegen 2050, het 'Fit for 55'-programma en het toekomstige REPowerEU-programma zijn op die manier richtinggevend voor het Vlaamse energie- en klimaatbeleid.

De Minaraad heeft de huidige situatie en de voortgangsreportage van het VEKP bekeken. De conclusie is dat er de afgelopen tijd hard is gewerkt en vooruitgang is geboekt. Het tekort wat betreft het behalen van de reductiedoelstellingen bleef in de afgelopen periode relatief beperkt, maar is de recentste jaren toegenomen.

¹⁴ <https://www.minaraad.be/themas/klimaat/bijkomende-maatregelen-n-a-v-fit-for-55-open-advies-vraag>

Sinds kort is compensatie met reductie-overschotten uit de vorige jaren niet langer mogelijk, dus binnen afzienbare tijd zullen er elders in Europa kredieten moeten worden gekocht of vergelijkbare maatregelen moeten worden genomen. Voor de reductie van niet-ETS-emissies scoort België op Europees niveau aldus relatief zwak.

Als andere factor verwijst de spreker naar de cijfers van de LULUCF-sector, het landgebruik. Men zou dat als een beperkte uitdaging kunnen bekijken, omdat deze problematiek zich in kiloton laat uitdrukken, terwijl men voor het globale klimaatbeleid in megaton spreekt. Maar landgebruik is in die zin uitdagend omdat deze factor het voorwerp uitmaakt van een afzonderlijke verordening met afzonderlijke verplichtingen, wat in allerlei opzichten een impact zal hebben op het landgebruik in Vlaanderen.

Samengevat stelt de Minaraad vast dat de niet-ETS-emissies sinds 2013 niet structureel dalen, wat nochtans wel het doel was. Onder invloed van Fit for 55 zullen deze doelstellingen nog worden verstrengd, waardoor de uitdaging nog groter wordt. In de komende jaren zal Vlaanderen, bij ongewijzigd beleid, dus gebruik moeten maken van Europese flexibiliteitsmechanismen, waardoor geld wegvloeit naar andere Europese lidstaten.

2.2. Vuistregels

Er werd de Minaraad gevraagd naar mogelijkheden voor kostenefficiënte maatregelen, met een additionele impact ten aanzien van de reeds opgenomen 'with additional measures'-prognoses uit het plan. En men moest proberen om een zicht te krijgen op de kosten en opbrengsten van dergelijke bijkomende maatregelen. De spreker wijst erop dat de Minaraad een milieuadviesraad is en zich daarom, in tegenstelling tot de SERV, niet zozeer op de kosten en baten heeft gefocust, maar getracht heeft om op principiële niveau eenstemmigheid te bereiken. Dat is in belangrijke mate gelukt. De Minaraad heeft de vraag ook uitgesplitst: er werd ingegaan op wat kosteneffectiviteit precies betekent, en daarnaast werden door de raad gedragen maatregelen voorgesteld.

Een eerste vuistregel inzake kostenefficiëntie is de vergelijking tussen de eenheidskost van verwachte reducties, en de te verwachten prijs van ETS-rechten. Als de eenheidsprijs van een maatregel lager is dan de ETS-rechten, dan is dat betekenisvol. Als de eenheidsprijs hoger ligt, kan dat ook nuttig zijn, maar heeft men wel extra redenen nodig om dat te doen.

Een tweede vuistregel is de schaal. Een maatregel kan kostenefficiënt zijn, maar onvoldoende schaalgrootte hebben. Dan kan het nuttig zijn om die maatregel te nemen, maar moet men toch vooral zoeken naar maatregelen met een voldoende schaal.

Ten derde gaat de Minaraad uit van een aantal verdelingsvragen: wie doet wat, waarom? Daarrond heeft men een aantal parameters benoemd, met een onderscheid tussen de publieke en private sector. Binnen de publieke sector werden binnen de Vlaamse Regering afspraken gemaakt rond welke beleidsdomeinen een rol spelen in het klimaatbeleid. Bij de private sectoren gaat het over betaalbaarheid, draagkracht en verdeling van de baten. De kunst hierbij is om van 'zero-sum' naar 'win-win' te gaan.

Ten slotte moet men ook naar de baten kijken: wat zijn de vermeden overheidskosten? Geen actie ondernemen komt ook met een prijs, al is het maar omdat men in het buitenland rechten moet opkopen. Meer ten gronde hebben klimaatmaatregelen zowel 'energy benefits' als 'non-energy benefits', zoals een verhoogd woningcomfort of sociaaleconomische voordelen. Een derde categorie baten heeft er

mee te maken dat er Europese structuurfondsen beschikbaar zijn om maatregelen te financieren.

Omdat er aldus veel beoordelingsgronden voor klimaatmaatregelen zijn, en omdat de effecten van maatregelen niet volledig voorspelbaar zijn, heeft de Minaraad gekeken naar de zogenaamde portfoliobenadering van de Boston Consulting Group. Die benadering wordt normaal gebruikt door bedrijven, om hun strategie te bepalen. Maar de Minaraad stelt voor om een analoog denkschema toe te passen op het Vlaamse beleid. Daarbij kijkt men enerzijds naar hoe het Europese klimaatbeleid evolueert, en anderzijds naar hoe sterk het Vlaamse beleid staat in bepaalde domeinen. Zo ontstaat een kwadrantenstructuur, waarin mogelijke maatregelen kunnen worden gesitueerd en beoordeeld. De spreker geeft het voorbeeld van landgebruik, dat op Europees niveau aan belang wint, maar op Vlaams niveau in de kinderschoenen staat. Zo kan men beter inschatten wat er moet gebeuren.

2.3. Sectorale aanbevelingen

2.3.1. *Gebouwen*

De Minaraad pleit voor een renovatieplicht voor residentiële woningen. Die verplichting wordt al deels voorzien door de Vlaamse Regering. Binnen de raad loopt nog een discussie of men meteen naar label A moet gaan, of eerder met tussenstappen moet werken. Hierover heeft de raad een afzonderlijk advies uitgebracht, waarin die kwestie grondiger behandeld wordt.

Duurzame verwarming moet centraal staan. Er is nood aan een Vlaams beleidskader, met een Vlaamse warmtekaart en lokale warmtezoneringsplannen. De Minaraad pleit voor wijkrenovaties die door de lokale besturen worden georganiseerd. Waar geen warmtenetten mogelijk zijn, moet men inzetten op collectieve en individuele warmtepompen. Ook informatievoorziening voor burgers is belangrijk. Biomassa vormt een laatste optie, en ten slotte is er de noodzakelijke uitfasering van verwarming met fossiele brandstoffen.

De raad wijst erop dat het geldende premiestelsel onvoldoende aangepast is aan de situatie van appartementsgebouwen. Daarin zijn verbeteringen mogelijk. Er zou een onderscheid moeten worden gemaakt tussen een pandgebonden premie en een premie voor de collectieve delen.

De Minaraad wil vermijden dat investeringen in energiebesparing leiden tot een verhoging van het kadastrale inkomen en een heroriëntering van fiscale stimuli. Wanneer iemand een woning aankoopt, moeten er voldoende prikkels zijn opdat hij of zij meteen voldoende middelen reserveert voor renovatie.

De Minaraad vraagt om een evaluatie van de woningpremies, in functie van de effectiviteit. Men stelt vast dat de geldende steunmaatregelen nog te weinig de doelgroepen bereiken die daar het meeste nood aan hebben. Vaak is het bedrag ook onvoldoende. Dat moet bijgestuurd worden, op basis van een goede evaluatie. Veel hangt ook af van informatievoorziening en van de ondersteuning door OCMW's en soortgelijke actoren. Zij moeten eigenaars en huurders informeren over de beschikbare instrumenten en hen ontzorgen. Gemeenten moeten daarbij mee instaan voor collectieve projecten. Daar verwacht de raad heel wat schaalvoordelen van.

Meer dan de helft van de Vlaamse woningen heeft een of meerdere gebreken. Herstellingen, renovaties of totaalrenovatie zijn nodig om te voldoen aan de kwaliteitsnormen van de Vlaamse Codex Wonen. Binnen het woonbeleid is er een handhavingsapparaat dat gericht en wellicht ook iets actiever zou kunnen worden ingezet om tot een kwaliteitsverbetering van woningen te komen. Tot slot is er het

tekort aan beschikbare, gekwalificeerde arbeidskrachten. De raad onderschrijft het pleidooi dat hieraan gewerkt moet worden, onder meer via vorming en bijscholing.

2.3.2. *Energie*

De afgelopen jaren werd belangrijke vooruitgang geboekt op het vlak van hernieuwbare energie. Maar tegen 2030 is er beduidend meer nodig. De Minaraad ziet vooral een rol voor prosumenten; voor dit type partijen moeten de opportuniteiten worden verbeterd. Zij moeten een stabiel kader krijgen, zodat zij massaal investeren in hernieuwbare energie en opslag. Dit vereist dat de tarieven zodanig zijn geregeld dat ze een hefboom vormen voor een rendabele case. Er moet ook een goed kader komen voor de energiegemeenschappen, en de knelpunten inzake 'microgrids' moeten worden aangepakt. De steun voor thuisbatterijen moet worden geheroriënteerd. Al die maatregelen moeten er ook toe leiden dat de beschikbare dakoppervlakte beter voor PV wordt ingezet. De Minaraad ziet ook een aantal niet-financiële barrières die moeten worden aangepakt. Het komt erop neer dat er nog te veel complexiteit is.

Daarnaast is er de netversterking. Er dreigt wellicht capaciteitschaarste, al is dat voor een deel ook ondoorzichtig. De inventaris van investeringsnoden zou openbaar moeten zijn, en er zou een onafhankelijke beoordeling moeten gebeuren. Daarnaast is er nood aan een slimmere inzet van de netcapaciteit.

Tot slot pleit de Minaraad voor een nieuw generiek subsidiekader voor een vroege faseopshaling van hoogwaardige hernieuwbare energiedragers, want dit kan een substantiële opshaling van kosteneffectieve CO₂-reductie genereren. Dit alles moet gepaard gaan met voldoende participatie om tot acceptatie te komen.

2.3.3. *Transport*

Inzake mobiliteit pleit de Minaraad voor een slimme kilometerheffing, zowel voor lichte als zware voertuigen, met bijhorend flankerend beleid. 'Slim' betekent dat er gevarieerd wordt in functie van wanneer, waar, hoe en hoe ver automobilisten rijden. Draagvlak is daarbij heel belangrijk. Het daartoe nodige flankerende beleid gaat over de besteding van geïnde middelen, over sociaaleconomische correcties, en over de uitbouw van voldoende alternatieven.

Ook Clean Power for Transport moet met kracht uitgerold worden; vooral de ultrasnelladers moeten er snel komen.

2.3.4. *Landgebruik*

Landgebruik is op zich relatief beperkt in uitstoot, maar wel belangrijk omdat er heel wat win-winsituaties mogelijk zijn, die ook op andere domeinen doorwerken. De spreker noemt het VEKP op dat vlak relatief ambitieus.

Maar intussen zijn er ook Europese ontwikkelingen, namelijk het Europese actieplan rond circulaire economie. Dat kondigt een regelgevend kader aan inzake de certificering van koolstofverwijdering. Ook de LULUCF-verordening zal bijgesteld worden. Dat zijn twee belangrijke ontwikkelingen voor dit domein. De verschillende Vlaamse partners moeten daarop voorbereid worden: landbouw, natuur- en bosbeheer moeten inspelen op die ontwikkeling en op de koolstofmarkt die zich wellicht zal aandienen.

Ook de relatie tussen waterbeleid en koolstoffixatie in de bodem is nog onderbelicht. De natte natuur is een middel om heel wat koolstof te fixeren en vast te houden, en biedt ook oplossingen voor de verdrogings- en overstromingsproblematiek. Daar zijn

dus een aantal win-wins te behalen. Wat dit betreft moet worden verwezen naar de stroomgebiedbeheerplannen, die nog niet definitief vastgesteld zijn.

Voor de landbouw, en met name voor de veehouderij, is er een convenant enterische emissies. De uitvoering daarvan moet versneld worden. Voor de landbouw is er ook het gemeenschappelijk landbouwbeleid, waarvan de strategie nu bij de Europese Commissie is ingediend.

2.3.5. *Industrie*

Het Perspectief 2050 en de Vlaamse strategie duurzame ontwikkeling stellen een aantal transitieprioriteiten vast. Een daarvan is Industrie 4.0: de omschakeling van de industrie naar processen die gebaseerd zijn op digitalisering en de recentste wetenschappelijke ontwikkelingen. De spreker ziet mogelijke verbanden tussen de industrie en de transitieprioriteiten circulaire economie en klimaat en energie. De Minaraad heeft de indruk dat het potentieel hiervan nog onvoldoende geëxploreerd wordt.

2.4. *Beleidshefbomen*

Over welke hefbomen beschikt het beleid om die sectorale aanbevelingen waar te maken?

2.4.1. *Ruimtelijk beleid*

Het ruimtelijk beleid is op een indirecte manier cruciaal voor het klimaatbeleid. Het locatiebeleid bijvoorbeeld heeft een impact op de vervoersvraag. Het vergunningenbeleid heeft een impact op het type woningen dat wordt gebouwd, met gevolgen voor het energiegebruik. Een verhoogd ruimtelijk rendement creëert ook mogelijkheden voor thermische netten.

De Minaraad ziet dus grote kansen om de ruimtelijke ordening in te zetten voor het klimaatbeleid. Dat staat ook in het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, en is hernomen in het VEKP. Maar de beleidskaders om daar werk van te maken, ontbreken. Ruimtelijk beleid zal tenslotte ook van belang zijn voor koolstofopslag in de bodem. Als er niet voldoende koolstof wordt gefixeerd via moerassen, landbouw en bos, kan dat op termijn een negatieve impact hebben op de vergunningverlening.

2.4.2. *Infrastructuurbeleid*

Investerings in bijvoorbeeld hernieuwbare energie of elektrificatie zijn slechts mogelijk wanneer de energie-infrastructuur daaraan is aangepast. Alle betrokken spelers (overheid, industrie, energieproducenten en -distributeurs) moeten samenwerken aan een doelgerichte investeringsagenda. De rol van de overheid kan variëren ten aanzien van die investeerders. Er moet nagedacht worden over een hele reeks instrumenten en vormen van cofinanciering. Bijzondere aandacht geniet de kwestie van de zogenaamde 'volloopriscos' bij de aanleg van warmte-, waterstof en CO₂-infrastructuur, wanneer de vraag te klein is voor het aanbod dat gegenereerd wordt.

De Minaraad stelt daarnaast dat ook de blauw-groene infrastructuur een onderdeel dient te vormen van het infrastructuurbeleid.

2.4.3. *Innovatiebeleid*

Het is nodig doorbraaktechnologieën te stimuleren. Het is volgens de spreker aangewezen de tijdshorizon van het Moonshot-programma niet enkel op 2040 te zetten,

maar in de tijd te spreiden, zodat er sneller resultaten komen. Het is belangrijk om in te zetten op technologieën die een meerwaarde opleveren voor het klimaatbeleid.

Maar men mag niet alleen inzetten op harde technologie, want de meeste technologieën zijn eigenlijk al beschikbaar. Het is ook belangrijk in te zetten op sociale innovatie: de netwerken, de knowhow, de mensen, de middelen en de cultuur. Zo kan de captatie van innovaties vlotter verlopen.

2.4.4. *Circulaire economie*

Het VEKP ambieert een reductie van de materialenvoetafdruk met 30 procent. De Minaraad onderschrijft die doelstelling. Materialengebruik wordt een pertinent thema. De Oekraïne-crisis bewijst dat er niet alleen voor energie maar ook voor materialenbronnen schaarste kan ontstaan. Het is dus belangrijk om daar snel en proactief mee om te gaan. Er werd al veelvuldig herhaald dat het soms nuttiger is in te zetten op oplossingen rond circulaire economie dan op reducties. Technologie is vaak duur, terwijl circulaire oplossingen vaak al de oplossing in zich dragen voor reductie.

2.4.5. *Financieel beleid*

De Minaraad reikt alternatieve pistes voor overheidsfinanciering aan. In essentie wordt een taxshift naar andere energiedragers bepleit, waarbij de CO₂-intensiteit meer centraal zou moeten staan. Maar het mag niet leiden tot een 'taxlift'; het moet wel degelijk om een verschuiving gaan. Ook de belasting- en financieringskanalen zouden moeten worden georiënteerd in de richting van de energietransitie. Binnen de Minaraad is er ten slotte eenstemmigheid over een afbouw van de subsidies voor fossiele energie, maar met de nodige voorzichtigheid.

2.5. Governance

2.5.1. *Participatie*

Volgens de Minaraad moeten de diverse doelgroepen worden betrokken. Verschillende vormen van participatie zijn mogelijk, van inspraak tot financiële deelname aan publieke of private investeringen.

De raad pleit ook voor een roadmap per economische sector, waarin businessmodellen, personeelsverwachtingen, emissiereducties en innovatie- en infrastructuurbehoefte worden gebundeld. Die roadmaps zijn nodig en nuttig, vindt de spreker. Hij verwijst naar Nederland, waar per sector uitvoerig werd besproken wat er moet gebeuren.

2.5.2. *Lokale besturen*

De Minaraad is positief over het Lokaal Energie- en Klimaatpact dat tussen de regering en de afzonderlijke steden en gemeenten werd afgesloten. Dat vormt een goede basis voor beleid en samenwerking, en kan ertoe leiden dat de zorg voor klimaat en energie niet langer enkel bij die ene omgevingsambtenaar ligt, maar de verantwoordelijkheid wordt van alle gemeentediensten. Want ook op lokaal niveau zijn er vaak win-wins te vinden die niet veel hoeven te kosten. Er bestaan steunpunten op provinciaal niveau, en op lokaal niveau zijn er de Energiehuizen. Zij moeten blijvend gesteund worden om het renovatiebeleid te versnellen.

2.5.3. *Wettelijke verankering*

Binnen de Minaraad is er een uitvoerige discussie geweest over de verankering van het klimaatbeleid, omdat men vaststelde dat er in zowat alle buurlanden een

klimaatwet is. Een aantal raadspartners stelden zich dan ook de vraag of er geen Vlaams Klimaatdecreet zou moeten komen. De raad heeft uiteindelijk niet geadviseerd dat er daadwerkelijk zo'n decreet zou moeten komen, maar heeft wel gekeken wat zo'n klimaatwet concreet inhoudt. De raad onderscheidt doorgaans vijf functies: er wordt beschreven welke reductie men vastlegt, hoe men daartoe wil komen, wie de effecten opvolgt, wie daar op onafhankelijke basis over mag oordelen, en ten slotte hoe er op de vooruitgangsrapportage wordt gereageerd. De raad stelt vast dat die vijf functies al voor een deel zijn opgenomen in het Energiedecreet of in de activiteiten van het VEKA, maar het woord 'klimaat' komt nauwelijks voor in het Energiedecreet.

Voor de niet-ETS-sectoren stelt men vast dat er heel wat goed beleid bestaat, en dat er zeer veel plannen worden gemaakt en beslissingen worden genomen. Maar er wordt niet systematisch rekening gehouden met het klimaat. De governance-structuur binnen de Vlaamse Regering vormt daar een goede aanzet toe, maar dit moet verder doordringen in de verschillende sectoren.

Een andere kwestie is deze van integratie. Het omgevingsbeleid wordt door een grote hoeveelheid regelgeving gevat, die heel wat knelpunten en opportuniteiten bevat. Een doorlichting van die regelgeving met het oog op de klimaatimpact lijkt de raad aangewezen.

2.5.4. *Belgische context*

De Minaraad stelt dat de intra-Belgische bevoegdheidsverdeling op zich geen probleem hoeft te vormen, maar wel problematisch wordt als de diverse entiteiten een verschillende visie hebben. Dan ontstaat er een fundamentele afstemmingsvraag, wat kan leiden tot een aantal andere problemen, zoals vertraging bij de toewijzing van verantwoordelijkheden en doelen, vertragingen bij de omzetting van Europese richtlijnen, een vertraagde indiening van plannen bij de Europese Commissie, moeizamere onderhandelingen met de nabuurstaten, en een weinig coherent beleid.

De Minaraad stelt voor om hier het mutualiteitsprincipe te hanteren: als dat kan, moeten de diverse bevoegdheidsniveaus elkaar helpen.

3. Vragen en opmerkingen van de leden

3.1. Staf Aerts

Een van de grote maatregelen die naar voren kwam is de verplichte renovatie, stelt *Staf Aerts*. De SERV gaf aan dat die verplichting positief, maar nog niet ambitieus genoeg is. Er is nu een nieuw traject uitgetekend om tot nog meer renovaties te komen. Maar hoe kan men ervoor zorgen dat die verplichting aangescherpt wordt? Binnen de Minaraad was er onenigheid over het A-label als onmiddellijk doel. Betekent dat dat er wel een consensus was dat het huidige doel, een D-label tegen 2028, te weinig is?

Er werd ook gesteld dat woningrenovaties bij kwetsbare groepen prioriteit moeten krijgen. Het lid is het er mee eens dat het cruciaal is om die groepen beter te begeleiden. Hij wijst ook naar de vele mensen met een eigen woning die niet de middelen hebben om te renoveren. Maar ook voor huurwoningen ontbreken de nodige stimulansen, vindt hij. In dat verband werd er verwezen naar noodkoopwoningen, maar voor lokale besturen zou het heel arbeidsintensief zijn om dat traject goed aan te pakken. Hetzelfde geldt voor collectieve wijkorganisaties. Er komen heel veel verantwoordelijkheden bij de lokale besturen terecht. Vinden de SERV en de Minaraad dat de lokale besturen op dat vlak voldoende ondersteund worden?

De taxshift van elektriciteit naar fossiele brandstoffen is belangrijk voor zowel warmtepompen als voor elektrische voertuigen. Daarbij werd ook opgemerkt dat hybride rijden geen goede oplossing is, want het levert vaak minder CO₂-besparing op dan verwacht. De spreker vraagt zich af of men geen gelijkaardige tendens ziet bij de hybride warmtepomp, waarbij men ook te veel op gas verwarmt. Moet men ook strenger worden voor hybride warmtepompen?

De SERV haalde aan dat warmtepompen ook voor koeling kunnen worden ingezet. Waarschijnlijk wordt dat steeds minder een luxeproduct, gelet op de stijgende temperaturen. Maar vandaag worden warmtepompen met koeling nog uitgesloten van subsidiëring. Moet daar een ander beleid gevoerd worden?

Het viel het parlementslid op dat er in geen van beide presentaties werd gesproken over mogelijke subsidies voor elektrisch rijden, wat in het verleden wel bestond. Vandaag zijn er vooral elektrische bedrijfswagens, voor een specifiek segment van de bevolking. Is het een optie om de aankoop van een elektrische wagen te subsidiëren?

De SERV merkte op dat de doelstelling werd opgekrikt van 500.000 naar 1 miljoen elektrische wagens. Welke maatregelen ziet de SERV om dat laatste tekort te dichten richting 1 miljoen voertuigen?

Zowel de SERV als de Minaraad zijn het erover eens dat de slimme kilometerheffing een belangrijke maatregel is. Maar vandaag voorziet de regering enkel in het uitvoeren van een nieuwe studie. Hoe schatten de sprekers die vorige, reeds uitgevoerde studie in? Was die dan onvoldoende, of gaat het hier eerder om een verdragingsmechanisme?

Er werd ook gesproken over een verhoogde aandacht voor appartementsgebouwen. Het lid is het ermee eens dat daar nog mogelijkheden liggen, en vraagt naar meer concrete ideeën daarrond. Ook rond energiedelen bestaan er nog een aantal drempels. Wat denkt de Minaraad hierover?

De doelstellingen voor hernieuwbare energie werden opgetrokken. Zijn die voldoende, of zijn ze vooral een bevestiging van de tendensen ten gevolge van de hoge elektriciteitsprijzen?

Het lid vernam van de sectororganisatie Volta dat thuisbatterijen momenteel sterk in opmars zijn. Dat wordt op dit moment ook gesubsidieerd. Daarbij rijst de vraag of dit voor iedereen de meest optimale oplossing is. Is het niet beter om in te zetten op buurtbatterijen, of om al een stap verder te gaan, en de elektrische wagen als thuisbatterij te beschouwen?

Staf Aerts vond het idee van verschillende roadmaps zeer interessant. Is daar vanuit het beleid en het werkveld positieve feedback op gekomen, zodat bij een volgend energieplan ook op die manier zal worden gewerkt?

De Minaraad stelde ten slotte dat de afbouw van subsidies voor fossiele brandstoffen nodig is, maar dan wel geleidelijk aan en gestaag. De vraagsteller is benieuwd naar de beweegredenen om dat op die manier te doen, en hoe dat moet worden geïnterpreteerd. Hij vond dat de uitspraak om dat geleidelijk en gestaag te doen, ingaat tegen de tendens van de andere toelichtingen.

3.2. Andries Gryffroy

Andries Gryffroy wijst erop dat de hybride warmtepomp niet zal worden ingevoerd als tussenmaatregel. De warmtepompverplichting zal vanaf 2026 met een jaar

worden vervroegd. De reden daarvoor is dat men vaststelt dat het aanbod aan hybride warmtepompen veel te beperkt is.

3.3. Arnout Coel

De SERV focust op drie zogenaamde 'kleppermaatregelen', stelt *Arnout Coel*. Het gaat dan om warmtepompen, woningrenovatie en elektrische wagens. Plant de SERV nog verdere adviezen, of beperkt men zich bewust tot die drie thema's?

Het lid stelt dat Vlaanderen goed is in het monitoren van de emissies en om te kijken hoever men nog verwijderd is van de doelstellingen. Maar daarnaast is er ook het budget dat nodig is om de doelstellingen te bereiken. Is dat voldoende in kaart gebracht, met de nodige efficiëntiemetingen van de middelen die worden geïnvesteerd, zowel privé als openbaar? Wat leveren die investeringen op, en hoe verhoudt zich dat tot het bereiken van die doelstellingen?

De Minaraad stelde een vijftal concrete acties voor. Het lid vindt dat een cijfermatige onderbouw daarvan ontbreekt: welke emissiereductie denkt men te bereiken met welke investeringskosten?

Er wordt ook sterk gekeken naar de lokale besturen, die ook moeten worden betrokken bij dit verhaal. Bij steden en grote gemeenten lijkt hem dat haalbaar, maar Vlaanderen telt ook heel wat kleinere gemeenten met een minder sterk uitgebouwd ambtenarenkorps. Hoe kunnen ook die gemeenten geresponsabiliseerd worden?

3.4. Leo Pieters

Leo Pieters vraagt zich af of het allemaal niet wat te snel gaat, want 50 procent van de mensen is niet mee met het klimaatverhaal of beschikt over onvoldoende middelen, zo leidt hij af uit de uiteenzetting van de SERV. Daarnaast is er nog 30 procent van de bevolking die kijkt hoe men ergens een financieel voordeel kan verkrijgen, en een kleine groep is wel min of meer mee met dit verhaal.

Het lid is positief over wat hij tijdens de verschillende uiteenzettingen heeft gehoord. Hij vindt dat men gerust mag streven naar een nieuwe model, en daarbij worden ook wel streefdata vastgelegd. Maar kijkt men, met de gehanteerde tijdslijnen, ook voldoende achter zich, om zeker te zijn dat voldoende mensen mee zijn in dit verhaal?

Hij wijst ook op de problematiek van de sociale woningen. Er zijn veel gezinnen die financieel met moeite het einde van de maand halen, en daar valt dan ook het meeste voordeel te halen, door in die doelgroepen te investeren. Maar zij zijn absoluut niet bezig met klimaat of energie, stelt het lid, terwijl er vaak wordt gesproken over een collectieve aanpak en collectieve verplichtingen.

Leo Pieters noemt het klimaatprobleem dan ook vooral een financieel probleem. Er werd in dat verband verwezen naar het grote spaartegoed in Vlaanderen. Maar de overheid moet ook een voorbeeld stellen: als men de inwoners iets oplegt, moet de overheid ook zelf eerst inspanningen leveren, en dat zal op zich al grote investeringen vragen. Het is mooi om een theoretisch model op tafel te leggen, maar men moet daar op politiek niveau iets mee kunnen doen. Welke mogelijkheden zien de sprekers daarvoor?

3.5. Chris Steenwegen

Chris Steenwegen stelt vast dat er vaak over de financiën is gesproken. Maar de vraag is ook wat de totaalkost is die men als maatschappij moet betalen om die uitdaging aan te gaan. Hij gelooft dat dat aspect ook moet worden bekeken. Waar

vindt men de economische en financiële data die nodig zijn om een goede inschatting te maken? Wat is er financieel concreet nodig om dit alles te realiseren?

Als het gaat over de renovatie van gebouwen, wil men eerst naar de kwetsbare groepen kijken, vanwege de positieve neveneffecten. Anderzijds doet men voor mobiliteit net het omgekeerde: daar zet men vooral in op de salariswagens om de elektrificatie te stimuleren. Maar over openbaar vervoer wordt dan weer weinig gezegd, merkt het lid op. Er wordt sterk gefocust op individuele inspanningen: het gaat over de eigen woning, over de eigen wagen. Maar het gaat minder over collectieve voorzieningen. Als men echt snelheid wil maken, zal er ook op collectieve zaken moeten worden ingezet. De SERV sprak bijvoorbeeld over sociale woningbouw. De spreker gelooft dat men daar echt voor zal moeten gaan. En ook voor transport moet men nog meer inzetten op collectieve oplossingen.

Er werd ook gesproken over flexibiliteitsmechanismen: de overschotten die men had, zijn opgebruikt, en in de toekomst zullen die mechanismen wellicht meer moeten worden ingezet. Door de Oekraïne-crisis wordt dat wellicht nog belangrijker en zal men nog sneller moeten handelen. Maar als alle lidstaten die flexibiliteitsmechanismen willen toepassen, dan moeten er wel nog ergens overschotten zijn. In welke mate kan men daarop blijven rekenen; waar gaat men die flexibiliteit nog vinden?

Wat gebeurt er als het opgelegde tempo niet wordt gehaald? Er is de voorbije tien tot twintig jaar gearzeld, waardoor een aantal zaken niet voldoende werden aangepakt. En dat zorgt ervoor dat Vlaanderen nu met een aantal problemen kampt die te vermijden waren, zoals bijvoorbeeld het vinden van voldoende arbeidskrachten om de renovatiegolf aan te pakken. Wordt er gekeken naar wat er moet gebeuren als het beleid niet snel genoeg gaat?

De Minaraad wees erop dat men geen budgetten mag inzetten en maatregelen mag nemen die het klimaatbeleid tegenwerken. Maar het lid ziet in zowat alle beleidsdomeinen dergelijke maatregelen, bijvoorbeeld in het huidige landbouwbeleid. Hij vindt het belangrijk om ook daar inzicht in te krijgen. Als het gaat over efficiëntie en effectiviteit, dan moet de overheid er ook voor zorgen dat er geen middelen worden ingezet die een tegenovergesteld doel dienen.

3.6. Wim Verheyden

Wim Verheyden vraagt zich af wie de vele maatregelen zal betalen. Zo wordt er gesproken over een renovatieverplichting, maar hij ziet dat het om astronomische bedragen gaat: van 1,4 tot 6 miljard euro. Voor sociale woningen gaat het om 1 tot 1,4 miljard euro. Wat de Vlaamse Regering daar tegenover zet is bijzonder weinig. Het lid concludeert dat de kostprijs dus zal moeten worden gedragen door de burger, terwijl veel burgers financieel al op hun tandvlees zitten.

Zowel de SERV als de Minaraad verwijzen naar de slimme kilometerheffing, die rekening houdt met wanneer en waar men zich verplaatst. Dat betekent volgens het lid dat bepaalde mensen zullen worden gediscrimineerd: wie in een rustiger regio met minder verkeerscongestie woont, zal minder betalen. Wie de pech heeft om in de Vlaamse Ruit te wonen, waar het openbaar vervoer onvoldoende uitgebouwd is, wordt bijna verplicht de wagen te gebruiken. Dan is men de dupe van dergelijk beleid. Bovendien wordt gesteld dat dat beleid niet meer mag kosten dan vandaag. Welke maatregelen moet men dan nemen om te zorgen dat mensen niet gestraft worden? Het Vlaams Belang is zeer kritisch over een slimme kilometerheffing, en dat standpunt is niet veranderd na de presentaties van de SERV en de Minaraad te hebben gehoord.

Er werd ook gezegd dat de aankoopprijs van elektrische wagens op termijn zal dalen. Het lid verwijst naar een uitspraak van Carlos Tavares, CEO van Stellantis die het illusie noemt dat elektrische wagens in prijs zullen dalen. Hij kan geen elektrische wagens bouwen aan de prijzen die men vraagt, stelde de CEO. Volgens het parlementslid wil de Vlaming gemiddeld 18.000 euro aan een wagen spenderen, maar het goedkoopste model met een actieradius van 400 kilometer kost al 36.000 euro. Men zou dus al naar een halvering van die prijs moeten gaan, wat hem niet realistisch lijkt. En dan moet men nog kijken naar de aanvoer van grondstoffen, van batterijen. Die zouden hier moeten worden geproduceerd, wil men de prijzen voldoende reduceren. Maar vandaag gebeurt die productie voornamelijk in andere landen, zoals China, wat dan weer de afhankelijkheid verhoogt. Het lid meent dat, als men deze maatregelen op een betaalbare manier wil invoeren, men moet zorgen voor voldoende productiecapaciteit in Vlaanderen. Pas dan kan men die prijzen effectief drukken.

Het lid vreest dat een aantal maatregelen gepaard zullen gaan met banenverlies in de automobielsector. Volgens een aantal studies zouden zo'n half miljoen Europeanen hun job verliezen door de elektrificatie van het wagenpark. Die nieuwe ontwikkelingen zorgen natuurlijk ook voor nieuwe jobs, maar er zou toch een nettoverlies zijn van zowat 275.000 jobs. Hoe kan die transitie aanvaardbaar worden gemaakt terwijl Vlaanderen zoveel jobs dreigt te verliezen? Hoe ziet men dat, en hoe kan men dat compenseren? Daar moeten duidelijke antwoorden op komen, anders komt er nooit een voldoende draagvlak, stelt het lid.

De Minaraad gaf aan dat er een geleidelijke afbouw moet zijn van de fossiele brandstoffen, en hij is het daar volledig mee eens. Men pleit ervoor om die blauwgroene infrastructuur te ondersteunen, en daar kan hij zich in vinden. Maar in Vlaanderen blijkt er enkel draagvlak te zijn voor groene infrastructuur, terwijl er in de buurlanden ook op blauwe waterstof wordt ingezet. Moet Vlaanderen ook niet meer inzetten op de ontwikkeling van blauwe waterstof, zodat Vlaanderen ook zelf brandstof kan produceren voor de transportsector? En moet men ook niet meer inzetten op andere brandstoftechnologieën, als tussenoplossing richting de elektrificatie van het wagenpark?

3.7. Philippe Muyters

Philippe Muyters heeft bij de uiteenzetting van de SERV slechts een korte verwijzing gehoord naar het thema innovatie, en bij de Minaraad ging het ook heel kort over het Moonshotprogramma, waarbij er werd gezegd dat de meeste technologie eigenlijk al beschikbaar is. Betekent dit dat de sprekers slechts een kleine rol weggelegd zien voor nieuwe innovaties?

4. Antwoorden van de sprekers

4.1. SERV

Annemie Bollen gaat in op de vragen rond gebouwen. Hoe kan de renovatieverplichting nog krachtiger worden gemaakt? Er is consensus over het feit dat een renovatieverplichting tot niveau D niet volstaat, en daar werden verschillende redenen voor aangehaald. Zo is er een risico op een lock-in, waarbij er onvoldoende geïnvesteerd wordt in vergaande CO₂-reducties. Dat zou ook betekenen dat er nadien nog extra investeringen nodig zijn, waardoor de bouwsector nog meer belast wordt. Een renovatie tot niveau D garandeert ook niet dat een woning klaar is voor een warmtepomp, wat toch ook een belangrijke factor zal zijn in het realiseren van de doelstellingen. Ten slotte levert zo'n renovatie weinig op qua CO₂-besparingen en verminderingen van energieverbruik.

Hoe die renovatieverplichting er dan wel moet uitzien, hangt af van de precieze Vlaamse doelstelling. Daarbij moet nog afgesproken worden wat de verdeling zal zijn tussen de verschillende sectoren. Maar de SERV heeft alvast een verbreding van het decreetale kader gevraagd, zodat de verplichting ook op andere manieren kan worden omschreven. Maar een specifiek alternatief heeft de SERV niet naar voren geschoven.

Er was een vraag over kwetsbare groepen die begeleid moeten worden. Die begeleiding is bijzonder arbeidsintensief. De SERV vindt het een goede zaak dat de Vlaamse Regering de Energiehuizen versterkt, om beter werk te maken van die begeleiding. Maar die versterking is waarschijnlijk nog niet voldoende. Ook voor de OCMW's moet er voldoende mankracht zijn om aan de noden te voldoen, zeker aangezien daar vandaag al een hoge werklast is. De spreker stelt vast dat Nederland 150 miljoen euro vrijmaakt voor de heel specifieke curatieve en preventieve werking van lokale besturen. De SERV pleit dus voor extra middelen voor lokale besturen. Dat kan op federaal niveau, maar ook Vlaanderen kan dat doen. Dat gebeurt ook al voor een deel, onder meer via de noodkoopleningen.

Annemie Bollen ziet een belangrijke rol weggelegd voor de bovenlokale besturen in het opnemen van collectieve renovatieprojecten. Een collectieve renovatieverplichting en een individuele renovatieverplichting kunnen elkaar immers versterken. Als er een individuele renovatieplicht is, dan zal dat ook de deelname aan en het succes van collectieve projecten verhogen. Want mensen weten dat, als ze niet instappen in het collectief project, zij het zelf zullen moeten regelen. En omgekeerd kunnen die collectieve projecten mensen helpen om aan hun eigen renovatieverplichting te voldoen.

Dat vraagt heel wat van de lokale besturen, en daarom pleit de SERV voor extra ondersteuning van die lokale besturen. Dat gaat niet alleen of per definitie om financiële ondersteuning; men moet ook een instrumentarium voorzien om eigen accenten te leggen en de nodige middelen te verzamelen. Bovendien kunnen lokale besturen ook partnerschappen sluiten met lokale bouwactoren en andere actoren die zich daarvoor willen engageren. De spreker ziet dat er voldoende dynamiek is in Vlaanderen, dat veel mensen zich hiervoor willen inzetten. Het bovenlokale niveau is wellicht ook het optimale niveau: men staat dicht genoeg bij de burgers en de bedrijven die begeleid moeten worden, maar anderzijds is de schaal groot genoeg om efficiënt te werken. Dit kan ook in een breder perspectief worden gezien: ook ruimte, waterhuishouding, vergroening en mobiliteit kunnen mee worden aanpakkt in een integraal project.

Door meerdere ingrepen te combineren kan men ook middelen genereren. Zo kan men, in plaats van een straat te renoveren, een volledig stadsvernieuwingsproject opzetten. Dat biedt ook mogelijkheden om naar verdichting te gaan, waardoor men meerwaarde creëert. En dat kan voor een stuk die transitie mee financieren. Men kan dus enerzijds kosten beperken door problemen collectief aan te pakken, maar tegelijk ook meerwaarde creëren.

Inzake warmtepompen geldt inderdaad het voordeel dat ze energiezuinig kunnen ventileren. Dat is onder andere in scholen erg belangrijk, niet alleen in het kader van de coronaproblematiek, maar ook om te zorgen voor een gezonde binnenlucht.

Rond doelstellingen voor hernieuwbare energie heeft de SERV zich niet als geheel uitgesproken, maar werd er wel alvast gepleit voor meer ambitie inzake warmtepompen. De spreker heeft begrepen dat de doelstellingen voor hernieuwbare energie binnenkort worden herbekeken bij de herziening van het VEKP. Daarom heeft de SERV daar nog niet op vooruitgekeken. Zeker in het kader van Fit for 55 lag de focus vooral op CO₂-besparing in niet-ETS-sectoren.

Rond infrastructuurontwikkelingen pleit de SERV voor meer geïntegreerde infrastructuurplanning, omdat die infrastructuur moet passen bij de noden van de verschillende sectoren. De SERV pleit daarbij voor meer integratie tussen de verschillende processen.

Er was ook een vraag over het financiële kader en welke investeringen er nodig zijn, zowel qua begroting als op maatschappelijk vlak. In het advies klinkt het dat het klimaatbeleid het traditionele klimaatbeleid moet overstijgen: het moet gaan over infrastructuurbeleid, arbeidsmarktbeleid en financieel beleid. De SERV heeft gevraagd naar een financieel plan dat in kaart brengt hoeveel publieke en private investeringen er nodig zijn in verschillende scenario's, rekening houdend met het feit dat er voor bepaalde publieke investeringen geen businesscase bestaat, of dat ze gewoon niet betaalbaar zijn, en in welke mate de overheid dan tussenkomt of niet. Premies alleen zullen niet volstaan, daarom moet er ook gekeken worden naar verplichtingen.

De spreker vindt het in elk geval een doorbraak dat de renovatieverplichting is goedgekeurd. Het is niet zo dat zittende eigenaars daarmee worden belast, maar op het moment dat iemand de beslissing neemt om een woning te kopen, wordt men wel verplicht om dat in te calculeren. Al is de SERV er zich wel van bewust dat bijkomende kosten het moeilijk kunnen maken om nog een woning te verwerven. In die context zijn sociale woningen cruciaal om het geheel vorm te geven. Daarom wordt dat ook als een pakket voorgesteld: bij die renovatieplicht hoort ook een sociaal vangnet. Tegelijkertijd vormt extra renovatie ook een bescherming tegen de stijgende energieprijzen. Ook een gezonde prijsverhouding voor warmtepompen maakte in die zin deel uit van het pakket, om te vermijden dat verwarmen met een warmtepomp duurder zou zijn dan verwarmen met een fossiele ketel.

Welke andere collectieve investeringen zijn er nog nodig, naast openbaar vervoer? De SERV heeft een aantal inschattingen gemaakt van publieke investeringen die nodig zullen zijn op de verschillende niveaus. Sowieso zijn er op veel vlakken publieke investeringen nodig, al gaat dat ook niet altijd puur om klimaatinvesteringen. Het kan ook gaan om woonbeleid, onderwijsbeleid, mobiliteit. Sommige investeringen dienen meerdere doelen.

De SERV sluit de optie om de flexibiliteitsmechanismen te benutten niet uit. Al blijft dat wel een onzekere factor, en zijn er indicaties dat die flexibiliteit in de toekomst wellicht duurder wordt dan in het verleden, wat het belang van eigen maatregelen nog versterkt.

Wat als Vlaanderen de vooropgestelde doelen niet haalt? Daar heeft de SERV geen scenario voor uitgewerkt, men gaat uit van een zeker optimisme. Men moet hier gewoon werk van maken, vindt Annemie Bollen. De onzekerheden naar de toekomst zijn zo groot, ook op het vlak van betaalbaarheid, dat men zich weerbaar en flexibel moet tonen. Investeren in energiebesparing vermindert de energie-afhankelijkheid en zorgt voor zekerheid.

Ook in vorige adviezen heeft de SERV reeds het belang van innovatie onderstreept. Maar rond warmtepompen en elektrische wagens is de technologie vandaag ver genoeg gevorderd om ermee door te gaan. Maar innovatie blijft nodig, bijvoorbeeld inzake flexibiliteit en om renovaties sneller en goedkoper te kunnen realiseren. Innovaties kunnen dus ook helpen om de kosten te drukken, aldus de spreker.

Julien Matheys beantwoordt de vragen over mobiliteit en transport. De SERV pleit niet voor premies voor elektrische voertuigen omdat er een gevaar voor Matteuseffecten bestaat, zeker als die premies niet gericht zijn. Bovendien kan dat een heel dure maatregel worden, als het gaat over een groot aantal voertuigen die significant ondersteund worden. Elektrische voertuigen zijn qua gebruikskosten al

gunstiger, en in sommige gevallen ligt ook de totaalkost al lager. Daarom lijkt het zinvoller om via flankerend beleid een aantal drempels weg te nemen.

De SERV ziet nog een kloof tussen de doelstelling van 1 miljoen elektrische voertuigen en het aantal elektrische bedrijfswagens. Daarom moeten ook nog andere maatregelen genomen worden, onder andere op Vlaams niveau en moet men inzetten op een hervorming van de fiscaliteit, op de tweedehandsmarkt en op flankerend beleid, waarmee men vooral op de particuliere markt mikt. De SERV heeft geen concrete aanbevelingen om de tweedehandsmarkt te stimuleren, maar het lijkt de spreker nuttig om daarover met de leasingsector samen te zitten. Zo kan men bekijken hoe die wagens in eigen land kunnen blijven, zodat ook mensen met een kleiner budget een elektrisch voertuig kunnen bekomen.

De SERV pleit er niet voor om overheidsmiddelen naar salariswagens te laten vloeien, maar de kracht van dat systeem is dat die voertuigen zo snel roteren dat men snel een significant aantal voertuigen aan de vloot kan toevoegen, zonder dat daar specifieke overheidsmiddelen naartoe hoeven te gaan.

De SERV is voorstander van kwalitatief openbaar vervoer, onder andere als flankerend beleid voor mensen die niet onmiddellijk toegang hebben tot zero-emissievoertuigen. Maar het bereiken van een modal shift en een significante emissiereductie tegen 2030 is een moeilijk verhaal waar al langer op ingezet wordt en veel tijd vergt. De elektrificatie van het openbaar vervoer kan zeker een meerwaarde hebben, maar het aandeel van de uitstoot van openbaar vervoer in het geheel is vrij beperkt.

De spreker is het ermee eens dat er een aantal tegenwerkende trends zijn, en dat er een aantal kostenverhogingen gekomen zijn voor elektrische en ook voor andere voertuigen. Het wordt daarbij afwachten welke trend de komende jaren de doorslag zal geven. Hij meent dat de uitspraak van de CEO van Stellantis voornamelijk betrekking had op kleinere voertuigen. In dat segment is het veel moeilijker om concurrentiële prijzen aan te bieden op de markt. Daarom beginnen de meeste constructeurs ook bij het hogere segment. Zij hopen en hebben de ambitie om van daaruit naar een volledig elektrisch wagenpark te evolueren.

De aanvoer van grondstoffen en batterijen is een belangrijk aandachtspunt. In dat verband zal men meer moeten inzetten op recyclage en circulariteit. Er gebeurt reeds veel onderzoek naar batterijen, niet alleen om de capaciteit te verbeteren maar ook om batterijen te produceren zonder kobalt of andere elementen die Europa afhankelijk maken van derde landen of die slechts in beperkte hoeveelheid beschikbaar zijn. Er is ook de Europese batterijstrategie, waarbij men in Europa een aantal batterijfabrieken wil opstarten met Europese steun. De twee autofabrieken die in België aanwezig zijn, zijn al volledig gericht op elektrische voertuigen.

Er is ook de nodige werkkraft nodig om de infrastructuur voor elektrische wagens te plaatsen. Er moet zeker aandacht gaan naar mensen die vandaag instaan voor bepaalde activiteiten in de sector en die op termijn minder werk zullen hebben, bijvoorbeeld door minder onderhoud van voertuigen. Deze mensen kunnen begeleid en omgeschoold worden naar een andere delen van de automobielsector.

De SERV ging slechts beperkt in op het aspect innovatie omdat de focus op 2030 ligt, en men moet dus mikken op heel snelle doorbraken. Men heeft op dat vlak niet meteen andere gamechangers gezien. Maar er is wel een begeleidende inspanning op het vlak van innovatie. De spreker denkt bijvoorbeeld aan de samenstelling van batterijen, waarbij innovatie kan leiden naar batterijtechnologieën die Europa geopolitiek minder afhankelijk maken.

4.2. Minaraad

Jan Verheeke is het ermee eens dat er een belangrijke versnelling aan de orde is, en dat die heel veeleisend is. Maar ze is wel nodig. Zoals reeds gezegd, viel het hem binnen de raad op dat, wanneer men de IPCC-rapporten en het Fit for 55-programma aanhaalde, er voor het eerst eendrachtig gestreefd werd naar vooruitgang. Toen de Minaraad enkele jaren geleden een advies gaf over het VEKP, waren de verschillende partners vooral nog bezorgd over welke toegevingen ze zouden moeten doen, en welke toegevingen men van de andere partners kon verwachten. Vandaag beseft men dat er een probleem is dat gezamenlijk opgelost moet worden. De spreker heeft dus de indruk dat er bij de middenveldorganisaties meer bereidheid is dan voorheen om naar oplossingen toe te werken. Dat lijkt hem de basisvaststelling in het advies van zowel de SERV als de Minaraad: men wil echt vooruit.

In het IPCC-rapport is de urgentie duidelijk. Daarbij stelt zich de vraag hoe men omgaat met slechte voorspellingen. Voorspellingen niet geloven kan er toe leiden dat ze net uitkomen. Voorspellingen wel geloven en er verstandig naar handelen kan er dan weer toe leiden dat ze niet uitkomen. De Minaraad erkent dat er belangrijke kosten moeten worden gemaakt. Maar de kost van niet handelen is vaak nog veel groter, zowel collectief als individueel. In die zin zijn de gemaakte voorspellingen in het IPCC-rapport zeer relevant, en dan is de vraag wat men met die voorspellingen doet.

De problematiek van de doelgroepen die om goede of minstens begrijpelijke redenen minder geneigd zullen zijn om mee te werken aan klimaat- en energiematregelen, is zeer relevant. In dit verband heeft de Minaraad een aantal pistes aangereikt. Het belangrijkste punt is wellicht communicatie. Veel mensen zijn niet met de problematiek bezig, en als men er wel mee bezig, vat men vaak niet goed wat men zou moeten doen. De burger heeft ook nood aan verstaanbare en geïntegreerde informatie, zodat hij weet wat hij kan doen. Daarnaast moeten extra collectieve instrumenten worden ingezet, bijvoorbeeld door gemeentebesturen. Ten slotte moeten er ook burgerrechtelijk mechanismen worden ingezet, zodat men collectief vrijwillig vooruitgang kan boeken. Hij denkt daarbij bijvoorbeeld aan appartementsgebouwen: als bij wijze van spreken een enkele mede-eigenaar tegen renovatieplannen stemt, gebeurt er niets. Het is belangrijk om dergelijke mechanismen bij te stellen, zodat er een redelijke oplossing kan komen voor de verschillende bewoners in een appartementsgebouw. Dat zou tot heel wat vooruitgang kunnen leiden.

De Minaraad is zich bewust van het belang van de lokale besturen, maar erkent ook dat er grote verschillen bestaan tussen grote steden en kleine gemeenten. In de raad zijn zowel de Vereniging van de Vlaamse Provincies als de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten vertegenwoordigd. Er werd een vrij intense samenwerking opgezet met de VVSG naar aanleiding van het Netwerk Klimaat.

Stefanie Corens, beleidsmedewerker bij de Minaraad, gaat dieper in op het Netwerk Klimaat. Zowel vanuit de Vlaamse overheid als vanuit de adviesraden werd al meermaals benadrukt dat het belangrijk is om voldoende cijfermateriaal te verzamelen over waar de noden zitten, welke informatie er nog sterk versplinterd is en welke informatie er niet voorhanden is. Dat is belangrijk in het kader van het lokale klimaatbeleid. De Minaraad vindt dat die data transparanter beschikbaar moeten zijn.

Verschillende leden vroegen of er voldoende betrokkenheid is bij de burgers. Begrijpt iedereen wat de situatie vandaag is? Wat als er financiële problemen zijn? De Minaraad meent dat het belangrijk is dat mensen zich bewust zijn van wat er op hen afkomt. Een renovatieverplichting opleggen is een zaak, maar als mensen

niet weten hoe hun woning presteert, dan kan men ook niet verwachten dat de verplichte maatregelen worden uitgevoerd.

Stefanie Corens stelt vast dat er wel degelijk al een aantal maatregelen op Vlaams niveau worden genomen. Zo is de Minaraad heel tevreden over het eengemaakt loket. Maar het lijkt haar verstandiger om tot een eengemaakt digitaal instrument te komen waar alle informatie transparant gebundeld is. Zo kan men van thuis uit bekijken wat er moet gebeuren, en wat er al is gebeurd aan de woning. Dat zijn tools die nog grotendeels ontbreken. Men moet dus wel de juiste randvoorwaarden creëren om dat beleid door te voeren.

Jan Verheeke gaat nog even door op de vraag inzake technologieontwikkeling. Om misverstanden te vermijden: de Minaraad is wel degelijk voorstander van technologische vooruitgang. Maar wachten op technologische ontwikkeling mag geen voorwendsel zijn om nu niet vooruit te gaan op het terrein, want om concrete vooruitgang te boeken is er al voldoende technologie beschikbaar. En als er een vorm van innovatie is die zeker moet gebeuren, dan is het sociale innovatie, meent de spreker. De beschikbare kennis moet in het sociale weefsel worden binnengebracht om effectief vooruitgang te boeken.

De spreker belicht de onenigheid over de verschillende labels en het EPC-ambitieniveau. De Minaraad onderschrijft over het algemeen de regeringsmaatregelen rond EPC, maar niet iedereen is het erover eens dat niveau D als tussenstop kan worden beschouwd. Sommige leden vinden dat onvoldoende, en mikken meteen op niveau A. Anderen pleiten voor voorzichtigheid op dat vlak. Maar ook in deze discussie geldt dat de Minaraad niet over voldoende cijfers beschikt om die keuze te onderbouwen.

Er werd kritisch geopperd dat het advies van de Minaraad niet cijfermatig onderbouwd is, wat de spreker bevestigt. In deze context heeft de raad vooral geprobeerd om rond bepaalde principes eenstemmigheid te bereiken, cijfers stonden daarbij niet centraal.

Over het idee om te pleiten voor roadmaps was er bij de werkgeversorganisaties lang enige terughoudendheid. Maar inmiddels stelt men feitelijk vast dat dergelijke roadmaps toch worden ontwikkeld, vooral in het domein van de circulaire economie.

Naar aanleiding van de vraag van Wim Verheyden, wijst de spreker ook op een misverstand rond blauw-groene infrastructuur. In het advies van de Minaraad gaat dit over waterbeleid en niet over waterstof. De uitbouw van waterstoftechnologie is het voorwerp geweest van diverse studie-initiatieven bij de Minaraad, maar werd niet direct adviesmatig behandeld.

De Minaraad denkt ook dat het zeer belangrijk is om in te zetten op circulaire economie en op een sterk materialenbeleid. Ook de Vlaamse havens zijn daar intensief mee bezig: ze hebben de ambitie om circulaire hubs te worden waar materialen worden aangetrokken om omgezet te worden in nieuwe stoffen. Dat lijkt hem een zeer valabele piste.

In verband met de sociale woningen merkt *Walter Roggeman* op dat hij twee sociale huisvestingsmaatschappijen kent die zeer actief bezig zijn met het renoveren van hun woningen. Daar zijn op Vlaams niveau ook voldoende middelen voor. Dat geeft wel aanleiding tot een lichte verhoging van de huurprijs, maar die wordt ruimschoots gecompenseerd door de lagere energierekening. En zowat alle nieuwbouwwoningen binnen deze sociale huisvestingsmaatschappijen zijn BEN-woningen.

4.3. SERV

Annemie Bollen merkt nog op dat er in het laatste advies van de SERV een kleine passage zit over bedrijven. De SERV vraagt om te onderzoeken wat de precieze impact van dit beleid is op de mogelijke investeringen voor bedrijven. Want door de hoge energieprijzen worden energieprojecten veel rendabeler, en dus zouden zij veel meer energieprojecten moeten uitvoeren. Tegelijkertijd verkleint de algemene investeringsruimte, vanwege de energiecrisis. De SERV vraagt daarom om te onderzoeken wat de impact is op de investeringsruimte die nog overblijft voor andere projecten.

5. Replieken en aanvullende antwoorden

5.1. Leo Pieters

Leo Pieters gaat in op de uitspraak dat er op Europees niveau meer aandacht gaat naar landgebruik. Vlaanderen is vrij dicht bebouwd en heeft een grotere bevolkingsdichtheid. Moet Vlaanderen daar dan niet anders mee omgaan in vergelijking met andere landen?

De Minaraad gaf ook aan dat, als dergelijke zaken op politiek niveau worden besproken, het vaak om een verdelingskwestie gaat: wie doet wat, wanneer? Ziet de raad struikelblokken in de Belgische bevoegdheidsverdeling? Kunnen zaken sneller gaan op het niveau van de gewesten? Want soms bestaat het idee dat dit land met verschillende snelheden werkt.

Zijn partij streeft naar comfort en gezondheid, zeker als het over woningen gaat. Als mensen gezonder en comfortabeler kunnen wonen, brengt dat dan ook een kostenbesparing met zich mee? Dat kan cijfermatig interessant zijn.

Als men overweegt om voor woningrenovaties naar niveau D of C te gaan, dan gaat dat over de korte termijn. Maar als er wordt geïnvesteerd in renovaties, dan gaat dat niet over een periode van vijf jaar. Dat gebeurt op langere termijn. Maar dan zit men nog altijd maar op niveau D of C. Dus hij gaat mee in het verhaal dat men beter meteen naar niveau A kan gaan. Alleen botst men dan weer op het draagvlak, en op het feit dat men iedereen moet meekrijgen, ook financieel. Maar wie naar niveau A gaat is ook zeker dat zijn woning een bepaalde waarde heeft bij verkoop. Dat is een investering in de toekomst. Als men die investering niet doet, welke kadastrale gevolgen heeft dat dan? En hoe gaat de woningmarkt reageren op het feit dat een aantal woningen niveau A halen, andere woningen niveau C of D, en nog andere woningen helemaal niet gerenoveerd worden?

5.2. SERV

Annemie Bollen wijst erop dat de SERV in oktober 2020 een advies heeft uitgebracht over het belang van ventilatie. Dat was toen in het licht van de coronacrisis, maar er werd toen ook gewezen op de baten in de vorm van uitgespaarde gezondheidskosten en betere leerprestaties voor kinderen. De SERV heeft dus altijd het belang van goede ventilatie benadrukt, en men heeft in kaart gebracht wat de mogelijke baten kunnen zijn. Men heeft daar een aantal buitenlandse cijfers rond verzameld, en die baten kwamen toch neer op een procent van het bbp.

Wat de vraag over de labelvereisten en de link met de woonmarkt betreft: nu speelt dat nog iets minder, omdat er gewoon nog te weinig label A-woningen zijn. De SERV heeft overigens niet gepleit voor een algemene renovatie naar label A, wel voor een bredere omschrijving in het decreet. Zo kunnen de vereisten ook op een andere manier omschreven worden, los van die labels. Over welke vereisten dat precies moet zijn, heeft de SERV zich nog niet uitgesproken.

5.3. Minaraad

Jan Verheeke gaat in op een eerdere vraag over de afbouw van subsidies voor fossiele energie. Waarom pleit de raad voor een voorzichtige afbouw? Hij wijst erop dat het VEKP een verbintenis bevat over de ontmanteling van subsidies voor fossiele brandstoffen. Er is evenwel ook een verband tussen een aantal van die subsidies en de bruto loonkost, zoals bijvoorbeeld salariswagens. Aan dat systeem hangen veel correcties vast; dat is een heel netwerk van bepalingen. Men kan daar dus niet zomaar op ingrijpen; dat moet wel degelijk in een ruimer kader bekeken worden. Men pleit wel voor een duidelijk tijdspad, zodat men dat niet blijft uitstellen.

Stefanie Corens merkt op dat de Minaraad zich niet heeft uitgesproken over een precieze datum, maar vandaag maakt men nog te weinig werk van de uitfasering van fossiele brandstoffen. Ze vindt het belangrijk dat de Vlaamse Regering hierover een signaal geeft. De partners van de Minaraad vragen dat men op zijn minst al de dialoog opstart om te bekijken wanneer men bijvoorbeeld het gas wil uitfaseren.

Wat de integratie in overheidsuitgaven en -maatregelen betreft, heeft de Minaraad een kort, afzonderlijk advies gegeven, op basis van het Europese principe 'do no significant harm', aldus *Jan Verheeke*. De raad stelde vast dat, toen het Vlaams herstelprogramma werd uitgewerkt, dat principe precies nog niet echt doorgedrongen was.

De Minaraad heeft geen concrete uitspraken gedaan over de staatshervorming of over de wenselijke structuur van het land. Wat men wel vaststelt, is dat de huidige structuur vaak niet zo goed werkt. Maar in welke constellatie men ook werkt, unitair, volledig gesplitst of ergens ertussenin: als men ruzie wil maken, dan zal er ook ruzie ontstaan. Het komt er volgens de raad dus vooral op neer dat men moet willen samenwerken, de structuur waarin dat gebeurt komt op de tweede plaats.

III. Hoorzitting van 13 mei 2022

1. Toelichting door Serge de Gheldere

1.1. Inleiding

Jaarlijks publiceert het Wereld Economisch Forum een '[risk outlook report](#)'¹⁵ met de belangrijkste risico's waar de wereldeconomie de komende jaren tegenaan kijkt. Daarin is onder meer sprake van extreme weersomstandigheden, verlies aan biodiversiteit, erosie van sociale cohesie, besmettelijke ziekten, milieuschade en crises in verband met natuurlijke hulpbronnen.

Dergelijke thema's moeten volgens *Serge de Gheldere* vanuit een systemisch oogpunt worden bekeken. Als men de opwarming van de aarde niet oplost zoals de wetenschap dat voorschrijft, heeft dit een heleboel consequenties. Omgekeerd, als men erin slaagt om snel af te stappen van fossiele brandstoffen, kan dat tal van voordelen opleveren. De notie dat alles verbonden is, is een belangrijk inzicht. De spreker geeft als voorbeeld dat een falend klimaatbeleid kan leiden tot waterschaarste, voedseltekorten en daaropvolgende migratiecrises.

Er is volgens de spreker ook sprake van systeemeffecten. Een eerste systeemeffect is een vertraging tussen oorzaak en gevolg. Tijdens de coronacrisis, met zeer snelle en zichtbare effecten, kwam men op zeer korte tijd wereldwijd tot oplossingen. Als er, zoals bij de klimaatverandering, dertig tot veertig jaar vertraging zit tussen oorzaak en gevolg, is het bijzonder moeilijk om tussen te komen. Een tweede

¹⁵ <https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2022/digest/>

systeemeffect zijn de zogenaamde positieve feedbackcycli, waarbij de klimaatverandering zichzelf versterkt. Het smelten van het Noordpoolijs zorgt er bijvoorbeeld voor dat de permafrost opwarmt. Die bevat miljarden tonnen organisch materiaal dat gaat gisten en voor nog meer uitstoot van CO₂ en methaan zorgt, waardoor de aarde nog meer opwarmt. Zo bestaan er tientallen vicieuze cirkels. Dat is de reden waarom de wetenschappers van het IPCC en mensen die met de klimaatverandering bezig zijn, zenuwachtig worden omdat daadkrachtige actie uitblijft.

Er is volgens de spreker dus geen tijd te verliezen: er is een beperkt koolstofbudget en de accumulatie van CO₂ in de atmosfeer zal de komende honderden jaren nog een opwarmend effect hebben en bepalen welk scenario het zal halen.

1.2. Doelstellingen

De Klimaatzaak wil wat de wetenschap opdringt inzake het tegengaan van de opwarming van de aarde. Daarvoor koos de Klimaatzaak de juridische weg. Deze parlamentscommissie is volgens Serge de Gheldere niet de plaats om over de eisen van de Klimaatzaak te debatteren, dat gebeurt in de rechtszaal. De spreker wil wel de redenering achter de Klimaatzaak uitleggen.

Hij gebruikt daarvoor de metafoor van de badkuip. De atmosfeer, de symbolische badkuip, wordt steeds meer gevuld met CO₂. Tegelijk vernauwt de afvoer van de badkuip: de oceanen warmen op, waardoor ze minder CO₂ absorberen; er vindt op grote schaal ontbossing plaats; er is verlies van gezonde bodems. Om een kans te maken om onder 1,5 graden opwarming te blijven, moet de uitstoot van broeikasgassen fors dalen.

Iedereen is het erover eens dat de uitstoot tegen 2050 gelijk moet zijn aan de absorptiecapaciteit of zelfs minder. Niet alleen die doelstelling, maar ook het pad daarheen is heel belangrijk. Acties uitstellen zorgt ervoor dat steeds meer CO₂ wordt toegevoegd, wat voor bijkomende opwarming zorgt. De CO₂-uitstoot zou ieder decennium moeten halveren. De eerste vermindering zal gemakkelijker zijn dan de laatste.

Het wereldwijde koolstofbudget bedraagt vanaf 2018 420 miljard ton CO₂. Jaarlijks wordt ongeveer 40 miljard ton CO₂ uitgestoten. Over tien jaar zal het globale koolstofbudget dus opgebruikt zijn.

Het Klimaatpanel, onder leiding van Leo Van Broeck en Jean-Pascal van Ypersele, berekende diverse scenario's voor een koolstofbudget voor België, op basis van het Belgische aandeel in de mondiale uitstoot of bevolking. De Klimaatzaak koos voor het minst ingrijpende scenario, op basis van de uitstoot. Om 67 procent kans te hebben om de opwarming onder de 1,5 graden te houden, bedraagt het Belgische koolstofbudget, tellend vanaf 2018, ongeveer 990 miljoen ton CO₂. Jaarlijks stoot België 100 miljoen ton CO₂ uit. Als België die uitstoot aanhoudt, zal in minder dan 6 jaar (2028) het Belgische koolstofbudget tegen 2028 opgebruikt zijn.

Er moeten volgens de spreker keuzes worden gemaakt. Idealiter wordt jaarlijks een bepaalde reductie gerealiseerd, waarbij de reductie in het begin groter is. Als men gewoon doet wat Europa voorstelt, min 55 procent tegen 2030, dan zit België ver boven zijn koolstofbudget van 990 miljoen ton. Zelfs wanneer men de eisen van de Klimaatzaak volgt, min 65 procent tegen 2030, zit men er nog boven, tenzij men voor 2050 naar een nul-uitstoot zou gaan. Dat is de essentie van de redenering van de Klimaatzaak: er is een beperkt koolstofbudget, en de rest is fysica.

1.3. Voorbeelden van energietransitie-scenario's

Diverse universiteiten brachten recent studies uit over energietransitie-scenario's. Serge de Gheldere stelt er twee beknopt voor.

Een eerste [studie van de LUT Universiteit in Finland](#)¹⁶ focust op het globale energiesysteem en hernieuwbare energie. De energietransitie is immers meer dan een transitie van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energie. Het is ook een transitie van centrale naar meer decentrale systemen, met een switch van 'corporate ownership' naar een meer coöperatief model.

Er zijn ook technologische verschillen. 200 jaar lang heeft men geteerd op fossiele brandstoffen; een 'supply chain' met een constante stroom van brandstof. Dat is een systeem met voortdurende 'operating expenditures' (opex). Door energiebesparing en hernieuwbare energie komt men tot een systeem dat capex-gebaseerd ('capital expenditures') is; investeringen in technologie waar geen brandstofcomponent meer aan verbonden is.

Dat zorgt ook voor grote economische verschillen in energiesystemen. Technologische systemen kennen leercurves. De spreker toont een slide waaruit blijkt dat, telkens er een verdubbeling is van een geïnstalleerd vermogen van een bepaalde technologie, de prijs per eenheid met een bijna voorspelbare factor daalt. Wanneer het vermogen van offshore wind wereldwijd verdubbelt, daalt de prijs per eenheid met 10 procent. Voor zonne-energie is dat 36 procent. Het einde van dergelijke prijsdalingen is voorlopig niet in zicht.

De LUT Universiteit gaat uit van een energiesysteem waar in 2050 in 88 procent van de energiebehoefte wordt voorzien door zon en wind met opslag. Dat lijkt op het eerste zicht onmogelijk en onbetaalbaar, maar als men die leercurves in gedachten houdt, is het volgens de spreker een heel logische en haalbare evolutie. De uitgaven voor brandstof verdwijnen immers en worden vervangen door investeringen in nieuwe technologie. De gemiddelde energiekost zou dezelfde blijven of zelf iets lager liggen. Rekening houdende met externaliteiten zoals luchtkwaliteit of de impact op het klimaat, is de totale kost lager, en zijn er heel veel sociale winsten.

Een [studie van de Stanford Universiteit](#)¹⁷, in de Verenigde Staten, simuleert de energievraag en -aanbod in 2050 en 2051, rekening houdende met de voorspelde vervanging van fossiele brandstoffen door zonne- en windenergie. Voor de Verenigde Staten zou er een verdubbeling zijn van de elektriciteitsvraag, maar een vermindering van 57 procent voor de totale energievraag. De eerder vernoemde Finse studie kwam tot gelijkaardige resultaten. De energiekosten dalen met 63 procent. Als men ook de externaliteiten in rekening brengt, liggen de voorspelde kosten 86 procent lager dan bij een conventioneel systeem.

Er zijn ook andere positieve neveneffecten: er worden extra jobs gecreëerd, en er worden levens gered door de afwezigheid van fijn stof.

Dergelijke transitie vergt een gigantische 'upfront' investering: voor de VS gaat het tussen 2020 en 2050 om 8.900 miljard dollar. De return is evenwel positief.

---

¹⁶ <https://www.energywatchgroup.org/new-study-global-energy-system-based-100-renewable-energy/>

¹⁷ <https://web.stanford.edu/group/efmh/jacobson/Articles/I/21-USStates-PDFs/21-WWS-USATotal.pdf>

1.4. Voorbeelden financiering energierenovaties

Er wordt terecht veel belang gehecht aan de financiering van het klimaatbeleid, stelt de spreker. Hij geeft twee concrete, innovatieve voorbeelden van financiering van energierenovaties.

Het eerste is het [Warmtefonds Nederland](https://www.warmtefonds.nl/)¹⁸. Via een Esco-formule worden op grote schaal renovaties uitgevoerd voor volledige appartementsgebouwen. Het fonds beschikt over een budget van 1,2 miljard euro, afkomstig van banken, investeerders en pensioenfondsen, die kunnen rekenen op een financieel rendement van 2,2 procent. De organisatie en de afbetaling van de renovaties verloopt via de vereniging van mede-eigenaars, niet via de individuele eigenaars. De kosten van de renovaties worden over dertig jaar gespreid, zodat de energiebesparing groter is dan de maandelijkse kost van de energierenovatie. Tevens is de hele operatie pand-, en dus niet persoonsgebonden. Er komt dus geen extra hypotheek op de schouders van de individuele eigenaars. Bij de voorstudies worden drie renovatiescenario's uitgewerkt: goed, beter, best. Die worden voorgelegd aan de VME, die uiteindelijk beslist.

Een tweede voorbeeld, [Duurzaaminvesteren.nl](https://www.duurzaaminvesteren.nl/)¹⁹, verzamelt kleine bedragen voor lokale, duurzame energieprojecten. Het is een soort obligatielening. Wie investeert, wordt ook actief betrokken bij het project.

1.5. Afrondende beschouwingen

Ten slotte geeft Serge de Gheldere zijn persoonlijke mening over het klimaatbeleid. Reeds twintig jaar tracht hij via lezingen, via de Klimaatzaak of met Futureproofed een shift teweeg te brengen in de wijze waarop naar de klimaatuitdaging wordt gekeken. Hij heeft het gevoel dat er niet veel vooruitgang wordt geboekt en dat men vaak een reactieve houding aanneemt.

Serge de Gheldere ziet de aanpak van de klimaatuitdaging echter als de volgende industriële revolutie. Het tijdperk van de fossiele brandstoffen heeft enorme welvaart gecreëerd, maar komt ten einde. Nu breekt een volgend tijdperk aan. Als men dat omarmt en er de kansen in ziet, kan men daar ook op korte termijn heel veel voordeel uit halen. De spreker pleit voor een shift van 'iets dat we moeten doen' naar een proactieve mentaliteit van 'laten we dit omarmen en er werk van maken'.

Hij geeft het voorbeeld van energierenovaties. Die brengen comfort mee; de luchtkwaliteit verbetert; men wordt minder afhankelijk van het Midden-Oosten en van Rusland; de steden worden aantrekkelijker; en er worden een heleboel lokale jobs gecreëerd die niet kunnen worden geoutsourcet. Die kansen moet men grijpen, in het belang van de bevolking en de ondernemingen.

Men kan afstappen van fossiele brandstoffen en binnen het globale koolstofbudget van 420 miljard ton CO₂ blijven. Alle elementen zijn er. Het kapitaal is er: in België stond er onlangs 300 miljard euro op de spaarboekjes. Van alle Europese landen besteedt België het meeste belastinggeld aan fossiele brandstoffen. De oplossingen zijn er. De technische kennis is er. Alles is er om werk te maken van de energietransitie, maar het zal niet vanzelf gebeuren. 'Human progress is neither automatic nor inevitable', zei Martin Luther King.

Om voldoende snelheid te maken met een energietransitie die compatibel is met het resterende koolstofbudget meent de spreker, ten persoonlijke titel, dat moet

¹⁸ <https://www.warmtefonds.nl/>

¹⁹ <https://www.duurzaaminvesteren.nl/>

worden overwogen om af te stappen van de 'opt-in'-benadering, waarbij aan burgers bijvoorbeeld wordt gevraagd om hun woning te isoleren. Hij maakt de vergelijking met de aanleg van gescheiden rioleringen. Die maatregel veroorzaakt tijdelijk veel overlast, en burgers moeten vaak een deel van de kosten zelf betalen. Het resultaat is wel een minder grote kans op overstromingen en een beter leefmilieu. Ook bij de aanleg van fietspaden worden budgetten vrijgemaakt en wegenwerken opgestart. De spreker meent dat dergelijke 'infrastructuur-aanpak' nodig is om de transitie naar een fossiel-vrije economie tijdig te realiseren.²⁰

Wil Vlaanderen deze trein missen of een duurzame toekomst mee vormgeven? Vlaanderen kan zijn steentje bijdragen om een groot probleem aan te pakken. Het kan Vlaanderen sterker maken en ervoor zorgen dat het een leidende rol kan spelen in Europa, besluit de spreker.

2. Toelichting door Ruben Baetens

2.1. Inleiding

In 2019 stootte Vlaanderen 76 megaton CO₂-equivalent uit, waarvan 44 megaton niet-ETS, stelt *Ruben Baetens*. Een derde gaat naar gasgebruik voor de productie van elektriciteit en industriële warmte. Een kwart gaat naar het gebruik van diesel en benzine voor transport. Een ander kwart gaat naar het gebruik van gas, stookolie en hout voor verwarming van gebouwen en verwarming van serres. Een ander derde ontstaat puur chemisch.

België verbruikt in totaal 470 terawattuur energie. Bijna 80 procent van het energieverbruik bestaat uit het verbranden van afval, olie en gas om er energie uit te halen – wat procentueel ongeveer overeenkomt met hun aandeel in de emissies.

Hoe geraakt men van het fossiel energiegebruik af? Volgens een [studie van het Planbureau](#)²¹ moet men inzetten op energie-efficiëntie, het gebruik van hernieuwbare energiebronnen, elektrificatie waar mogelijk en het gebruik van waterstof waar nodig. Die maatregelen zullen ervoor zorgen dat de totale energievraag halveert, maar dat de elektriciteitsvraag verdubbelt of verdrievoudigt.

Voor 2030 ligt een tussendoelstelling op tafel, klimaatneutraliteit in 2050 is het einddoel. Het beleid voor 2030 moet dus 2050 voorbereiden. De spreker ziet hierin een rol voor het VEKP als transitieplan, als (ver-)bouwplan en als energieplan.

2.2. Het VEKP, een transitieplan

Tijdens de eerste zitting van deze commissie, op 29 april 2022, gaf professor Gerard Govers aan dat de klimaatuitdaging een transitie vergt, en niet louter optimalisaties. Noch het VEKP, noch het VEKA hanteren het concept transitie. Nederland staat op dat vlak verder. Het Nederlandse ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer omschrijft een transitie als een procesinnovatie die het individueel product of de individuele organisatie overstijgt omdat er in heel veel sectoren en op heel veel thema's tegelijkertijd wordt geïnnoveerd. Elke sector of elke innovatie beïnvloedt elkaar.

Wanneer men spreekt over optimalisaties in sectoren, heeft men het over een verbetering van 10 procent. Transitie daarentegen, gaan over een verbetering met

²⁰ Deze alinea is een synthese van door de spreker schriftelijk nagezonden informatie aan de commissieleden.

²¹ https://www.plan.be/publications/publication-2056-nl-fuel_for_the_future_more_molecules_deep_electrification_of_belgium_s_energy_system_by_2050

een factor 10. Het verschil; 10 procent optimalisatie gaat over 'het minder slecht doen', 10 maal verbeteren gaat over 'proberen het goede te doen'.

[Nederlands onderzoek, in opdracht van de Rijksoverheid²²](#), documenteert de vaste patronen van opbouw en afbraak bij transitie. Die nemen vaak de vorm aan van een x-curve. Er is een patroon van opbouw waarbij men probeert om bepaalde systemen en oplossingen op te bouwen en uit te rollen, en er is een patroon van afbouw. Zowel de opbouw als de afbouw gaan in het begin heel traag, versnellen dan en op een bepaald moment wordt de nieuwe oplossing de standaardoplossing. Afbouw begint met optimalisatie, opbouw met experimenten. Op een bepaald moment is er een chaosfase, waar de belangen van de betrokkenen botsen, en men heel bewust verliezers moet kiezen. Vanaf dat moment komt er een fase van institutionalisering, waar de nieuwe oplossing de standaardoplossing wordt.

Heel veel dossiers kunnen volgens dat schema in kaart worden gebracht. Volgens de spreker zit bijvoorbeeld de discussie over het capaciteitstarief in de chaosfase, omdat men als beleidsmaker heel bewust verliezers moet kiezen. EPB voor residentiële nieuwbouw zit dan weer bijna in de laatste fase van stabilisering.

Dit raamwerk biedt ook houvast voor beleidsvoering en -evaluatie. De spreker toont een slide over de transitie van traditionele naar hybride en elektrische voertuigen in Zweden. Op een bepaald moment werd een investeringsbonus ingevoerd voor alle voertuigen onder de 60 gram CO₂-uitstoot per kilometer en een belasting voor voertuigen met een uitstoot hoger dan 95 gram per kilometer. Dit zorgde voor een sterke toename van de hybride en elektrische vloot. De spreker vergelijkt dit met de Vlaamse verkeersbelasting, met een bonus-malus bij de grenswaarde van 149 gram per kilometer. De Zweedse regelgeving focust zich op 'proberen het goede te doen', de Vlaamse op 'het minder slecht doen'.

Een transitieopgave is ook een systeemopgave. Een systeem is heel complex. De vraag voor beleidsmakers is waar in te grijpen op systemen. Beleidsmakers hebben volgens de spreker de neiging om punten en komma's te veranderen, maar dat heeft doorgaans weinig effect. Als men een systeem wil veranderen, moet men veel ingrijpender handelen, en inzetten op hefboomen die meerdere effecten teweeg brengen, die ook doorwerken op lange termijn.

De spreker is van mening dat het huidige VEKP te veel focust op kleine aanpassingen met kortetermijneffecten, in plaats van op systemische wijzigingen.

Hij geeft het voorbeeld van het EPB. Op een bepaald moment, in 2010, gebeurt een kosten-batenanalyse naar de optimale isolatiewaarden en -systemen voor gebouwen. Daarbij baseert men zich op de dan geldende energieprijzen, met als aanname dat die jaarlijks met twee procent zullen stijgen. Op basis daarvan worden de gewenste E- en S-peilen vastgelegd. Vijf jaar later blijkt echter dat de elektriciteitsprijs twee keer sneller is gestegen dan verwacht, terwijl de gasprijs gedaald is. De verhouding tussen beide energiedragers, waarop het hele EPB-beleid gebaseerd is, is dus fundamenteel gewijzigd. De beslissing van vijf jaar eerder was dus helemaal geen kosten-optimale beslissing. Maar wat gebeurt er dan? In 2015 vertrekt men van gelijkaardige aannames om het nieuwe E-peil en S-peil vast te leggen. En opnieuw zorgen prijswijzigingen voor suboptimale beslissingen. Retrospectief is de conclusie dat er nooit kostenoptimaal werd gebouwd of gerenoveerd.

Uiteraard moeten optimalisatiestudies worden uitgevoerd om de impact van beleidsbeslissingen te berekenen, stelt de spreker. Maar tegelijkertijd moet men, in functie van het einddoel in 2050, beslissen wat er op een bepaald moment

---

²² <https://drift.eur.nl/nl/publicaties/staat-van-transitie/>

gerealiseerd moet zijn. Dergelijk 'backward' denken vanuit het einddoel, zoals gebruikelijk is in projectmanagement, ontbreekt volgens de spreker in het VEKP.

Hij illustreert dit aan de hand van het Lokaal Energie- en Klimaatpact. Hierin wordt aan gemeenten opgelegd om in de eigen gebouwen een jaarlijkse primaire energiebesparing van minstens 2,09 procent te realiseren. Tegen 2030 zou de CO₂-uitstoot hierdoor 40 procent lager moeten liggen. Tal van gemeenten breken zich het hoofd over hoe ze die jaarlijkse besparing moeten realiseren. Het is volgens de spreker veel beter om te stellen dat tegen 2030 40 procent van de gemeentegebouwen klimaatneutraal en schoorsteenvrij moet zijn. Zo zorgt men ervoor dat die gebouwen reeds in 2030 voldoen aan de normen voor 2050, en er geen lock-ins ontstaan. De rest van het gebouwenpark kan dan vanaf 2030 worden gerenoveerd. Dat is volgens de spreker nogmaals het verschil tussen 'proberen het goede te doen' versus 'het minder slecht doen'.

2.3. Het VEKP, een verbouwplan

Geen enkel Europees land telt verhoudingsgewijs een groter aandeel schoorstenen dan België, stelt Ruben Baetens. Er is weinig verschil tussen Vlaanderen en Wallonië; in Vlaanderen verwarmt men meer met gas, in Wallonië meer met stookolie en hout.

Het VEKP bevat volgens de spreker goede maatregelen op het vlak van bouwen en verbouwen. Hij noemt de beslissing om bij aankoop van een woning een renovatieplicht in te voeren een sterke beslissing.

De energetische eisen bepalen de fasering van renovaties, en die fasering bepaalt het nodige tempo en de kosten. De eis tot bijna-energieneutraliteit (BEN) wordt in abstracte termen uitgedrukt, met achterliggend complexe berekeningen. Volgens de spreker zouden woningen niet enkel BEN, maar ook schoorsteenvrij moeten zijn, dus zonder verwarming op gas, stookolie of hout.

95 procent van de gebouwen zijn niet 2050-proof. Vanuit het beleid wordt gesteld dat het renovatieritme moet stijgen van 1 tot 3 procent per jaar. Hierbij gaat men er echter van uit dat een woningen tussen nu en 2050 slechts eenmaal wordt gerenoveerd. Dat is vaak niet zo: wanneer een woning na aankoop tot EPC-label D wordt gerenoveerd, zal er nog een ingrijpende energetische renovatie (IER) nodig zijn om ze nadien klimaatneutraal te maken. Als men tot 2030 gefaseerd blijft verbouwen, moet het renovatieritme volgens de spreker tot 5 procent per jaar stijgen, bij gefaseerd verbouwen tot 2040 tot 7 procent per jaar. Ook het aandeel IER moet fors omhoog; momenteel zijn slechts een op drie renovaties voldoende energetisch ingrijpend.

In zijn toelichting verwees Serge de Gheldere naar het Nederlandse Warmteplan, waarbij renovaties zich terugbetalen via een verlaagde energiefactuur. Ruben Baetens gelooft hier niet in als het over BEN-renovaties gaat. Bij de huidige en toekomstige verbruiken komt meer kijken dan zuiver de daling in EPC-label. Bovendien heeft 40 tot 50 procent van de bevolking onvoldoende financiële middelen om te renoveren.

De spreker ziet wel andere financiële hefboomen: de voorbije tien jaar is de mediaanprijs van een woning met 90.000 euro gestegen; en volgens de Nationale Bank is een woning met een EPC-label B 12 procent meer waard dan een woning met label D. Bovendien is in de financiële wereld een belangrijke shift bezig onder invloed van de Bazel-akkoorden: kredietinstellingen dienen rekening te houden met de energie-efficiëntie van hun vastgoedblootstellingen. Hierover verscheen eind

2020 een [circulaire van de NBB](#)²³. Bij bepaalde banken bepaalt het EPC-label nu al de minimale eigen inbreng van de kredietnemers. Sommige banken werken aan formules waarbij enkel de renovatiewerken aan een woning met label D, E of F worden gefinancierd – dus niet meer de aankoop van dergelijke woning op zich.

De bouwsector kreunt onder het werk en vindt onvoldoende mensen om de nodige renovaties uit te voeren. Gefaseerd renoveren verhoogt de nood aan arbeidskrachten. De overheid verleent ook subsidies voor te weinig ingrijpende energierenovaties. De spreker is van mening dat de schaarse middelen en geschoolde werklieden efficiënter moeten worden ingezet. In dat opzicht noemt hij het EPC-label D bij de renovatieverplichting een verspilling van menselijk en financieel kapitaal.

Vanuit de Vlaamse Regering wordt gesteld dat Vlaanderen, met een renovatieplicht bij aankoop tot EPC-label D, de strengste renovatie-eisen van heel Europa krijgt. De spreker merkt echter op dat de EPC-lettercodes per land of regio verschillen. Zo is in Vlaanderen de grenswaarde voor EPC-label D 400 kilowattuur per vierkante meter. In Nederland begint het slechtste energielabel G vanaf 390 kilowattuur, in Brussel vanaf 345 kilowattuur. In Duitsland krijgt alles boven 250 kilowattuur het slechtste label H. Het Vlaamse label D behoort in die landen of regio's dus tot de slechtst scorende categorie.²⁴ Dat illustreert volgens de spreker opnieuw het verschil tussen een EPC-label gefocust op 'minder slecht bouwen' versus labels gericht op 'goed bouwen'.

De klemtoon van het beleid moet volgens de spreker veel meer komen te liggen op goed bouwen en verbouwen. De EU Taxonomy, door banken gebruikt als referentie voor hun duurzame hervormingen, omschrijft een IER als een renovatie waarbij de primaire energievraag met 30 procent daalt of een renovatie die voldoet aan de nationale of gewestelijke IER-regelgeving. Een reductie van de energievraag met 30 procent is volgens de spreker niet zo streng. Uit [onderzoek van de UGent in opdracht van het VEKA](#)²⁵ blijkt bijvoorbeeld dat een label F-woning in werkelijkheid een gemiddeld verbruik heeft van 190 kilowattuur per vierkante meter. Een vermindering met 30 procent betekent een evolutie naar label B, met een gemiddeld verbruik van 130 kWh per vierkante meter. Van F naar B lijkt dus een gigantische sprong, maar in de werkelijkheid gaat het over 30 procent energiebesparing.

Welke eisen worden dan best opgelegd? Volgens de spreker moet men starten met woningen met label F, E en D. Als men wil inzetten op gefaseerd verbouwen, zou men de filosofie van EU Taxonomy kunnen volgen: eerst een gebouwschilrenovatie opleggen tot pakweg S-peil 40, waardoor de woning 'warmtepomp-klaar' wordt, en enkele jaren later de gasketel vervangen door een warmtepomp. Bij niet-gefaseerd verbouwen is het einddoel pakweg E40, BEN en schoorsteen-vrij. Dat is heel streng voor renovaties – de meeste IER leiden momenteel tot E60. De spreker merkt op dat als men voor de labels F, E en D een renovatieplicht bij aankoop oplegt, men nog steeds maar aan een renovatietempo van 1,3 procent per jaar komt, ver onder de vooropgestelde 3 procent.

Voor nieuwbouw is het minimale E-peil E30, maar wordt gemiddeld E16 opgeleverd. Er wordt dus strenger gebouwd dan de norm voorschrijft. 90 procent van de

²³ <https://www.nbb.be/nl/artikels/circulaire-nbb202045-verzameling-en-rapportering-van-informatie-betreffende-de-energie>

²⁴ Na de commissievergadering bezorgde de spreker schriftelijk volgende technische duiding: Het Duitse EPC-label is bepaald op basis van het finale energieverbruik, het Vlaamse op het primaire verbruik. De impact hiervan is zeer beperkt: enkel de primaire energiefactor van elektriciteit verschilt van 1. Dit impliceert dat men in Vlaanderen meer beloond wordt voor het leggen van zonnepanelen, en enkel bij de switch naar een warmtepomp een hogere EPC-waarde zal bekomen. Dit verschil heeft weinig tot geen impact op discussies over waarden van 300 kWh/m² of hoger.

²⁵ https://www.energiesparen.be/sites/default/files/atoms/files/Eindrapport_VEKA_Finale_Versie_Gecomprimeerd.pdf

nieuwbouwwoningen is BEN, maar 72 procent verwarmt nog fossiel. De goede EPB-scores zijn in grote mate te danken aan het gebruik van hernieuwbare energie. De spreker gebruikt daarvoor de Nederlandse term 'schaampanelen'; met een beperkt aantal zonnepanelen kan men de gewenste EPB-score behalen, ook bij gebruik van fossiele verwarming.

De eisen voor niet-residentiele gebouwen worden door veel deskundigen als zwak tot zeer zwak beschouwd. Bijvoorbeeld voor ziekenhuizen of woonzorgcentra is de eis vandaag E70. Studiebureaus stellen eerder E40 voor, maar vaak wil de bouwheer niet mee.

Vanaf 2025 zal bij nieuwbouw een warmtepomp worden verplicht. Er is sprake van dat als tussenoplossing ook hybride warmtepompen toegelaten zouden zijn. De spreker noemt een hybride warmtepomp een nutteloos toestel bij nieuwbouw. Het is enkel gepast voor renovaties waarbij verwarming op hoge temperatuur nodig is.

Ruben Baetens ziet ook discrepanties in het beleid inzake het tegengaan van milieuschade: de beleidsdoelstelling wordt uitgedrukt in vermindering van de CO₂-uitstoot, maar het EPB focust louter op het primaire energiegebruik; en elektriciteit wordt zwaarder belast dan gas, wat neerkomt op een negatieve CO₂-belasting. Hij pleit daarom voor een grondige opkuis van de elektriciteitsfactuur. Idealiter zouden alle incentives, zowel EPB als financiële incentives, volgens de spreker naar hetzelfde moeten leiden: het verminderen van de totale uitstoot van de woning.

Tot slot van dit onderdeel gaat de spreker in op de mogelijkheden tot financiering van renovaties.

De spreker toont een slide met de evolutie van de waarde van een woning tussen 2012 en 2022. In 2012 was de mediaanprijs van een woning 200.000 euro. Door de stijging van de woningprijzen en de meerwaarde bij een renovatie van label D tot label B, bedraagt de totale meerwaarde 136.000 euro. Die meerwaarde zou volgens de spreker als hefboom voor ingrijpende renovaties kunnen dienen. Hij pleit voor een systeem waarbij renovaties via een bulletkrediet worden terugbetaald: zolang de woning wordt bewoond, betaalt de eigenaar enkel de rente af; bij overdracht van de woning wordt het eigenlijke krediet terugbetaald; wie renoveert, heeft dus geen behoefte aan 'up front' kapitaal.

Er kan private financiering worden gevonden voor bulletkredieten op middellange termijn, bijvoorbeeld op tien jaar. Voor langer lopende kredieten zijn echter andere financierders vereist. Dergelijke werkwijze opent ook de deuren voor collectieve renovaties op wijkniveau of van appartementsgebouwen via Esco-formules.

2.4. Het VEKP, een energieplan

Het recept voor het energiebeleid is gekend, stelt Ruben Baetens: maximale energie-efficiëntie plus hernieuwbare energie en elektrificatie waar mogelijk, en waterstof waar nodig.

Vlaanderen heeft een doelstelling voor windenergie van 100 megawatt (MW) per jaar. Dat stemt overeen met ongeveer 25 windturbines, of een turbine per tien gemeenten per jaar. Vlaanderen telt een twintigtal ontwikkelaars van wind. Engie ontwikkelt ongeveer de helft van de turbines per jaar, de andere mogen dus een halve turbine per jaar ontwikkelen. Het vergunningsproces voor windturbines verloopt heel moeizaam. Gemeenten worden vaak niet betrokken in het proces en werken heel reactief. In Nederland heeft met het principe van regionale energie-strategieën. Onder coördinatie van de provincies wordt in overleg met alle gemeenten vastgelegd waar windturbines kunnen komen. In die zones geldt een vereenvoudigde vergunningsprocedure.

Inzake zonne-energie meent de spreker dat er te sterk wordt ingezet op zelfverbruik. De manier waarop de heffingen en distributietarieven zijn georganiseerd, stuurt hard naar zelfverbruik, maar in de werkelijkheid vraagt noch de markt, noch de netbeheerder naar zelfverbruik.

Tot slot toont de spreker een slide waaruit blijkt dat een Europees systeem met veel zonne- en windenergie relatief weinig opslag vergt; het waait immers vooral 's nachts en overdag schijnt de zon.

2.5. Afrondende beschouwingen

De einddoelstelling van het VEKP als transitie-, (ver-)bouw- en energieplan is: 'Hoe laat men de gasnetbeheerder failliet gaan?' Idealiter heeft Fluvius vanaf 2050 geen taken meer. Die discussie moet worden gevoerd, want dat zal een impact hebben op de tarieven. Hoe minder gas men gaat verbruiken, hoe meer kosten zullen worden overgeheveld naar zij die achterblijven.

3. Vragen en opmerkingen van de leden

3.1. Andries Gryffroy

Andries Gryffroy verduidelijkt dat de hybride warmtepomp is opgenomen in het VEKP, maar dat men heeft gemerkt dat de markt er niet rijp voor is. Daarom zal een voorstel van decreet worden ingediend waarbij de warmtepomp vroeger wordt ingevoerd, vanaf eind 2025, en waarbij men niet meer spreekt van een hybride warmtepomp.

3.2. Bruno Tobback

Bruno Tobback is geïnteresseerd in het Nederlandse Warmtefonds. Het spoort met wat hij zelf al enkele keren heeft voorgesteld, namelijk dat de last best op het gebouw rust in plaats van op een persoon. Daardoor kan men leningen veel langer in de tijd spreiden dan bij de klassieke lening die de Vlaamse Regering blijft aanbieden. Heel wat mensen kunnen die persoonlijke leninglast niet op zich nemen. Het lid vraagt hoe lang het Warmtefonds al actief is en welke de concrete realisaties zijn.

Hebben de schaanpanelen in Vlaanderen niet vooral te maken met de focus op zelfverbruik? Op de website van het VEKA krijgt men nog altijd het advies om slechts enkele zonnepanelen te leggen bij een klein verbruik. Bruno Tobback dacht dat de netbeheerder niet wil dat er meer worden gelegd en daarom het zelfverbruik stimuleert. Zo wordt een gigantisch potentieel aan zonnepanelen niet benut omdat het net niet sterk genoeg zou zijn. Het elektriciteitsnet ontmoedigt dus PV-installaties.

In het verleden was er het Windplan en de windkaart waarbij bepaalde zones voor windmolens op land werden afgebakend. Het voornaamste resultaat was een waslijst aan actiecomités en slogans als 'Geen windmolens in onze gemeente' bij de gemeenteraadsverkiezingen. Is het niet zo dat windmolens op land in Vlaanderen een reëel potentieel hebben dat een stuk lager ligt dan het theoretisch potentieel door de dichte bebouwing en het opeenstapelen van functies?

3.3. Willem-Frederik Schiltz

Volgens de SERV zijn er miljarden euro's nodig om het gewenste en nodige renovatieritme te vinden, stelt *Willem-Frederik Schiltz*. Ruben Baetens zei dat de leningen en premies te weinig doeltreffend zijn. Wat zijn betere alternatieven?

Hoe steiler het renovatiepad, hoe groter het risico dat een aantal woningen nog nauwelijks iets waard zal zijn, waardoor kapitaalvernietiging dreigt. Dat komt het draagvlak voor de klimaattransitie niet ten goede. Het lid hoopt dat in die miljar-denprojecties ook compensaties zijn opgenomen. Wat men moet doen, moet immers ook politiek kunnen worden bereikt.

Heeft Ruben Baetens een zicht op de lock-ineffecten die kunnen spelen? Er zijn al een aantal gedetecteerd rond specifieke renovatietechnieken.

Het Warmtefonds is inderdaad zeer interessant. De minister heeft al aangegeven dat rond zonnedelen en energiegemeenschappen stappen vooruit moeten worden gezet.

3.4. Alessia Claes

Alessia Claes vraagt hoe het Belgische koolstofbudget werd berekend. Werd dat afgetoetst met de realiteit? Zijn er vergelijkingen gemaakt met de buurlanden om tot de voorgestelde grafieken en reductiepaden te komen?

Serge de Gheldere gaf aan dat er volgens hem niet veel vooruitgang is geboekt. Wat is er dan wel nodig om de transitie te realiseren, ondanks alle initiatieven die reeds werden genomen?

Ruben Baetens had het over hoe men de doelstellingen van het LEKP beter kon formuleren. 40 procent minder uitstoot of 40 procent van de gebouwen klimaat-neutraal maken, is een heel andere formulering. Als men de formulering zou veranderen, is die doelstelling dan nog haalbaar en zal men tot hetzelfde eindresultaat komen?

Er is een tekort aan arbeidskrachten in de bouwsector. Wat moet er gebeuren om de omvorming van de arbeidsmarkt te realiseren? Hoe kan men het tekort aan arbeidskrachten oplossen?

Het lid noemt de vergelijking van de EPC-labels met het buitenland zeer interes-sant.

3.5. Chris Steenwegen

Chris Steenwegen heeft een heel overtuigend pleidooi gehoord, dat duidelijk maakt hoe ernstig de situatie is en hoe weinig tijd er overblijft om de klimaatopwarming aan te pakken.

Niet alleen overheden, maar ook het bedrijfsleven heeft het volgens het lid moeilijk met systemische veranderingen en organiseert zich vaak om die systemische veranderingen tegen te gaan. Hij geeft het voorbeeld van Fost Plus, dat ontstaan is vanuit een debat om statiegeld in te voeren. Menen de sprekers dat bedrijven systemische veranderingen willen doorvoeren, of willen ze zo lang mogelijk behou-den wat er is?

Ruben Baetens verwees naar het vergunningstraject voor windmolens op land in Nederland. De vergunningstermijn is dezelfde als in Vlaanderen, maar het voortra-ject is er anders. In Vlaanderen heeft men de markt open gelaten. Alle bedrijven die dat wensten, konden gronden in concessie nemen en, los van elkaar, projecties en studies maken over waar windmolenprojecten mogelijk zijn. Door die werkwijze heeft men voor elke windmolen het verzet georganiseerd. Het is volgens de spreker beter om dat meer planmatig aan te pakken. Hij verwijst naar een initiatief van de Federale Regering om in meer zones windmolens toe te staan.

Er wordt vaak gesteld dat het klimaatbeleid haalbaar en betaalbaar moet zijn. Maar wat wordt daarmee bedoeld? Niets doen is op lange termijn veel duurder dan het een ambitieus klimaatbeleid voeren. Het uitstellen van maatregelen leidt tot bijkomende problemen. Het koolstofbudget dwingt om nu maatregelen te nemen, waarbij men de transitie beter kan sturen. Hoe langer men de systemische verandering uitstelt, hoe moeilijker ze wordt. Wat is volgens de sprekers het meest maatschappelijk betaalbare pad tot 2050?

3.6. Leo Pieters

Leo Pieters was het volledig eens met Ruben Baetens, tot de spreker begon over het bulletkrediet. Het bulletkrediet heeft de Nederlandse banken tijdens de globale financiële crisis in ernstige problemen gebracht. In welke mate gaan banken hierin mee? Als het mogelijk wordt, zullen waarschijnlijk meer mensen dit willen doen. Wat met mogelijk toekomstige financiële crisissen?

3.7. Robrecht Bothuyne

Robrecht Bothuyne wijst erop dat het koolstofbudget beperkt is en uitgeput raakt. De uitdaging is om dit wereldwijd aan te pakken. Ook in Vlaanderen ligt er nog veel werk op de plank.

Hij steunt het idee van Ruben Baetens om eenvoudiger doelstellingen te formuleren, zeker op lokaal niveau.

Een harmonisering van de EPC-labels op Europees niveau zou nuttig kunnen zijn. Afhankelijk van de ligging van de woning is het logisch dat er andere energieprestatie-eisen worden gesteld. Is zo'n harmonisering al bekeken of voorbereid?

Er is volgens het lid heel lang gedebatteerd over het al dan niet invoeren van een renovatieverplichting. Hij begrijpt de kritiek dat de eisen niet streng genoeg zijn, maar de realiteit op het terrein is dat men wellicht vooral gefaseerd gaat renoveren. Het is niet zo belangrijk om alles tegelijkertijd te renoveren, maar wel om juist te renoveren. Bieden de bestaande instrumenten de mensen het juiste advies en stappenplan om juist te renoveren? Zijn er andere goede voorbeelden?

Er is een politieke overeenkomst om het idee van hybride warmtepompen bij nieuwbouw te laten varen. Vanaf 2025 moet men zich verplicht aansluiten op een warmtenet of een warmtepomp plaatsen. In tussentijd moet men werken met een lage temperatuuruitgifte. Is het wenselijk om nog vroeger de warmtepompverplichting in te voeren?

Over het bulletkrediet werd al gesproken: de renovatiekosten financieren en afrekenen bij eigendomsoverdracht, verkoop of erfenis. Voorlopig is zo'n systeem er nog niet in Vlaanderen, maar de gespreide terugbetaling van energieleningen wordt wel mogelijk gemaakt. Is men niet bang voor de risico's op wanbetaling bij bulletkredieten? Zijn er nog andere voorbeelden dan Nederland?

Robrecht Bothuyne betwijfelt of grote planoefeningen voor windenergie op land nuttig zijn. Het probleem zit in het beperkte potentieel van een dichtbevolkte regio, maar vooral ook in de procedures en de prioriteiten. De Europese Commissie heeft volgens het lid de knuppel in het hoenderhok gegooid door te zeggen dat men een aantal beschermingsmaatregelen en normen voor natuur en leefmilieu ondergeschikt zou maken aan de energiezekerheid.

3.8. Rita Moors

Rita Moors wijst erop dat de VRT een poll heeft georganiseerd om te peilen hoe de bevolking aankijkt tegen de klimaatverandering. Daaruit blijkt dat men bezorgd is over het klimaat maar er niet onmiddellijk voor wil betalen. Hoe reageren de sprekers hierop?

Bepaalde bedrijfsprocessen kunnen niet worden geëlektrificeerd. Welke oplossingen zou men daar volgens de sprekers voor kunnen aanreiken?

4. Antwoorden van de sprekers

4.1. Serge de Gheldere

Het Warmtefonds werd in 2019 als pilootproject opgestart, met de afspraak met de Nederlandse overheid dat er bij succes een opschaling zou gebeuren, stelt *Serge de Gheldere*. Die opschaling zou gebeuren door het creëren van een fonds van toen 600 miljoen euro, en door een borgstelling door de overheid als iemand zijn lening niet kan terugbetalen. Kort nadien werd het budget van het fonds opgetrokken naar 1,2 miljard euro. Over het aantal realisaties heeft de spreker geen informatie. Die kunnen desgewenst wel worden opgevraagd bij Stef Roëll, de architect van het Warmtefonds in Nederland.

Het koolstofbudget is voorgesteld door het panel voor klimaat en duurzaamheid, voorgezeten door Jean-Pascal van Ypersele en Leo Van Broeck. Ze hebben zich gebaseerd op het IPCC-themaraapport over de opwarming tot 1,5 graden uit 2018. Daaruit komt het mondiale cijfer van 420 miljard ton CO₂ als resterend koolstofbudget. Intussen is dat natuurlijk al veel kleiner geworden. De vertaling van dat mondiale koolstofbudget naar een Belgisch budget is het werk van het Klimaatpanel. In de slides werd de redenering achter de verdeling uiteengezet: ofwel op basis van de uitstoot, ofwel op basis van de bevolking. De Klimaatzaak gebruikt het koolstofbudget op basis van de uitstoot.

Grijpt het bedrijfsleven de opportuniteiten van een systemische benadering in plaats van kleine, marginale verbeteringen? De spreker vindt het moeilijk daarover algemene uitspraken te doen. Het bedrijfsleven kan in veel gevallen voordeel halen uit systemische veranderingen. De spreker geeft het voorbeeld van datacenters die zo worden ontworpen dat ze als systeem worden bekeken, en waarbij het afvalwater van een datacenter wordt gebruikt om een gebouw te verwarmen. Er zijn een aantal pionierende bedrijven die een bredere kijk hebben. Maatregelen zoals de Corporate Sustainability Reporting Directive, de verplichting voor bepaalde bedrijven om vanaf 2023 de CO₂-boekhouding publiek te maken, zullen een boel bedrijven wellicht wakker schudden. Bedrijven met een systemische bril blijven volgens de spreker evenwel de uitzondering.

Er waren vragen over de financiering van de klimaattransitie. Er zijn volgens de spreker methodes nodig om het slapende spaargeld aan te spreken voor de energietransitie. Er moet ook worden gekeken naar de subsidies voor fossiele brandstoffen. Volgens [Investigate Europe](https://www.investigate-europe.eu/en/2020/europes-love-affair-with-fossil-fuels/)²⁶ verleent België, met 607 euro per capita, het meeste steun aan fossiele brandstof. Dat geld zou volgens de spreker een nieuwe bestemming zou kunnen krijgen.

Volgens de scenario's en de transitie-roadmaps zal ongeveer alles worden geëlektrificeerd. Bepaalde sectoren kunnen overstappen op een bio-gebaseerde chemie waarbij meer en meer wordt gekeken naar CO₂ als grondstof. Die shift is bezig, en Vlaanderen kan daarin een innovatiepool worden.

²⁶ <https://www.investigate-europe.eu/en/2020/europes-love-affair-with-fossil-fuels/>

Waterstof is een goede toepassing bij processen zoals de productie van staal of cement, maar niet voor vervoer. Waterstof kan onder meer worden gebruikt als reducerende factor om zuurstofatomen in ijzererts weg te nemen en zo waterdamp te produceren, in plaats van het klassieke systeem waarbij steenkool gebruikt wordt. Een aantal producenten zal in 2024 op die manier commercieel staal produceren, Volvo zal een van de eerste afnemers zijn. Cement kan worden gemaakt van gemalen hoogovenslak dat een factor 40 minder CO₂-uitstoot heeft. Er zijn heel veel mogelijkheden, maar het vergt keuzes om hierin te investeren en te innoveren, of om bestaande innovaties uit het buitenland over te nemen.

Mensen liggen inderdaad wakker van het klimaat maar willen er niet voor betalen. Vandaar de rol van de overheid om mogelijkheden en financieringsvormen te creëren, zodat iedereen mee kan en de transitie wordt gerealiseerd.

Serge de Gheldere is er tot slot van overtuigd dat alle partijen hun kiezers ervan kunnen overtuigen dat de aanpak van de klimaattransitie tot win-winsituaties kan leiden. Het biedt mogelijkheden voor energierenovatie, innovatie, leef- en milieukwaliteit, en wederzijdse zorg. In Nederland is in 2015 de eerste klimaatzaak gewonnen. Dat heeft alle Nederlandse partijen, met uitzondering van de PVV, ertoe aangezet om de mouwen op te stropen en de transitie te financieren en te organiseren.

4.2. Ruben Baetens

Ruben Baetens begrijpt het pleidooi voor de terugbetalingsformule vanuit een Esco volledig: er is een besparing op de energiefactuur en die betaalt de investering. 3E heeft zelf een Esco als spin-off. Die is vooral actief in scholen en woonzorgcentra. Het is een bewuste keuze om met professionele tegenpartijen te werken: dat zijn stabiele partners, maar daarnaast zijn Esco-contracten volgens de spreker ook belachelijk complex. Er is een model nodig dat kan berekenen wat het energieverbruik is, wat het energieverbruik zou zijn zonder investering en of de gebruiker zijn verbruik heeft aangepast op een manier die eigenlijk niet voorzien was. Dat valt bijzonder moeilijk te berekenen voor residentiële woningen. Het grote vraagteken is wie welke risico's draagt. Het Vlaams Energiebedrijf werkt al vijf jaar aan typecontracten, maar zonder resultaat. Zelf in de professionele wereld blijven Esco's voorlopig een nichemarkt.

De schuifpanelen hebben niet zozeer te maken met het principe van zelfverbruik, maar zijn een gevolg van de EPB-berekening. EPB berekent enkel het verbruik voor verwarming, ventilatie en verlichting. EPB eist een minimaal aandeel hernieuwbare energie van ongeveer 30 procent. Er zijn compensaties mogelijk tussen elektriciteit en gas in termen van primair energieverbruik, waardoor twee of drie zonnepanelenpanelen vaak volstaan om het gasgebruik te compenseren. Veel ontwikkelaars gaan bijgevolg op zoek naar de laagste kapitaaluitgaven om de EPB-normen te behalen.

Wat is het reële potentieel van wind op land versus het theoretische potentieel? Theoretisch is er een groot potentieel. Als men met gemeentelijke ambtenaren overlegt, komt men tot heel wat mogelijke plaatsen. Maar lokale politici hebben vaak veel angst om afgestraft te worden bij de verkiezingen. Principieel is men er vaak niet tegen, maar men zou liever niet zelf verantwoordelijk zijn voor de gunning. Provincies zouden die rol kunnen opnemen, en zijn hier volgens de spreker ook toe bereid. Er worden inderdaad veel processen aangespannen tegen windmolens op land. Volgens de spreker heeft procesvoering slechts kans op slagen wanneer de evaluatie van de vergunningsvoorwaarden niet duidelijk of niet zwart-wit is. Voor geluid en slagschaduw zijn de normen niet zwart-wit, maar voor bijvoorbeeld afstand zijn ze dat wel.

Op de vraag van Willem-Frederik Schiltz over potentiële kapitaalvernietiging kan de spreker niet antwoorden. Macro-economen zijn hier volgens hem beter voor geplaatst.

Gemeenten sloten burgemeestersconvenanten die per gemeente eisen opleggen. Hierdoor dreigt een vorm van lock-in: sommige gemeenten hebben veel meer potentieel voor bijvoorbeeld hernieuwbare energie dan de lokale vraag; in andere gemeenten is dat net andersom. Een regionale aanpak lijkt de spreker meer aangewezen. Daarbij moeten alle betrokkenen maximaal ontwikkelen wat die regio kan dragen of aan potentieel heeft. Dat is een meer effectieve en kostenoptimale benadering.

De herformulering van 40 procent energiebesparing versus 40 procent klimaatneutrale gebouwen gaat puur over het principe. Ideaal wordt het niet uitgedrukt in gebouwen maar in vierkante meter. Dit voorstel is haalbaarder en vermijdt lock-ins. Met een aantal procent energiebesparing gaat men overal een beetje doen in plaats van het grondig te doen. Als men grondig renoveert, werkt men op dat moment aan de 2050-doelstelling, en pusht men aannemers om toekomstgericht te verbouwen.

De spreker heeft geen omvattend antwoord op de vraag hoe men de arbeidsmarkt moet hervormen. Hij geeft wel als voorbeeld dat een verwarmingsinstallateur vandaag geen warmtepomp mag installeren, omwille van de verschillende technieken. Men zou dus alle verwarmingsinstallateurs moeten omscholen tot koeltechnicus.

Volgens Ruben Baetens lopen zeker niet alle bedrijven achter of wachten ze op de overheid om iets te doen. Bijvoorbeeld de eigenaars van woonzorgcentra zijn heel grote vastgoedeigenaars, en weten wat er bij de banken staat te gebeuren. Ze renoveren proactief hun vastgoed, veel strenger dan de eisen, veel strenger dan zelfs rendabel is vanuit een besparingslogica, omdat ze weten dat ze in de toekomst mogelijks geen kredieten meer zullen krijgen omdat ze door hun grootte een risico vormen voor de banken. Uiteraard zijn er ook sectoren die achterlopen, maar er zijn ook voorlopers. Die zijn nodig om het status-quo uit te dagen.

Ingrijpende energetische renovaties zijn voor velen niet 'haalbaar en betaalbaar' omdat men kapitaal moet zoeken. Ook om een lening af te betalen, moet men een voldoende hoog inkomen hebben. Vandaar dat de spreker het principe van een bulletkrediet voorstelde, omdat men op die manier bij aanvang van de renovatiewerken geen kapitaal meer nodig heeft. Dat hoeft niet uitsluitend via een bulletkrediet te verlopen; ook gemengde kredieten waarbij een deel van het kapitaal meteen wordt afbetaald en een deel achtergesteld, zijn denkbaar. Commerciële banken zullen wellicht geen bulletkrediet verschaffen op dertig jaar, maar wel op tien jaar. Na die periode is ongeveer een derde van de woningen verkocht en werd hun bulletkrediet terugbetaald. De bank kan het krediet ook herfinancieren voor de resterende periode, ofwel neemt een andere partij, zoals een pensioenfonds het krediet over. De spreker ziet niet echt een risico op wanbetaling omdat het krediet niet gelinkt is aan een persoon, maar aan het vastgoed. De meerwaarde moet natuurlijk zeker zijn of een aanvaardbaar risico zijn.

5. Replieken en aanvullende antwoorden

Bruno Tobbac zegt dat de korte termijn van tien jaar problematisch is omdat de turnover van woningen in Vlaanderen niet heel groot is. Slechts een klein aandeel woningen wordt binnen een termijn van tien jaar verkocht. Het kan een voordeel zijn om lasten te koppelen aan de woning en niet aan de persoon, maar het blijft een probleem dat het op langere termijn moet kunnen worden gespreid. Bijkomend probleem is dat mensen heel lang in dezelfde woning blijven wonen, en er dus energie-inefficiënte woningen zijn die worden bewoond door oudere mensen, die

door hun leeftijd ook geen lening meer krijgen. Mensen denken ook aan hun erfenis en willen hun kinderen geen woning met schulden achterlaten.

Volgens *Ruben Baetens* komen de woningen van de oudere bewoners gemiddeld binnen tien jaar op de markt en dan geldt de renovatieplicht. De gemiddelde turnover van woningen is inderdaad dertig jaar, en een deel van die woningen zal ook worden vervangen door nieuwbouw. Hij ziet het bulletkrediet vooral als oplossing voor appartementsgebouwen omdat de turnover daar vaak korter is. Men moet dus eigenlijk tot een situatie komen waar men mensen bijna 'verplicht' tot renoveren. Nu moet 75 procent van de VME instemmen met renovaties, voor de andere 25 procent zou dan een bulletkrediet moeten worden gevonden.

In Nederland renoveert men hele wijken. De gemeenten kunnen zorgen voor een procesbegeleider, maar dan moeten bewoners zelf nog het kapitaal inbrengen. De gemeenten kunnen ook zorgen voor instapmomenten waar een professionele structuur zoals een Esco de renovatie uitvoert. De Esco wordt gefinancierd via een bulletkrediet en krijgt een derde van zijn financiering terug via terugbetaling van de kredieten. De mensen hebben geen kapitaal neergelegd maar krijgen een gerenoveerde woning met meer comfort. Het voordeel van een wijkaanpak is dat men technologieën kan uitrollen die individueel veel moeilijker uit te rollen zijn, zoals bijvoorbeeld collectieve warmtepompen. Een collectieve aanpak bespaart ook veel kosten.

Bruno Tobback denkt dat wijkrenovatie in Nederland makkelijker is omdat er meer uniforme wijken zijn dan in Vlaanderen. Hij vraagt zich af of het ook niet nadelig is als er in die wijk al een aantal individuele renovaties zijn gebeurd.

Ruben Baetens zegt dat het complex kan worden als bijvoorbeeld 20 procent van die wijk reeds een warmtepomp heeft. Maar aan het huidige tempo zal dat in Vlaanderen de eerste 10 jaar niet het geval zijn. Vandaag stelt dat probleem zich totaal niet.

Op Europees niveau bereidt men een harmonisatie van EPC-labels voor. Uiteraard is een EPC in Vlaanderen niet vergelijkbaar met een EPC in Spanje, maar Vlaanderen, Nederland en Duitsland hebben ongeveer hetzelfde klimaat. De waardes van de EPC-labels zijn erg vergelijkbaar omdat de methode, de manier van berekenen, is geharmoniseerd en de klimaten zijn ongeveer dezelfde.

Hij begrijpt de idee dat er gefaseerd zal moeten worden gerenoveerd, omdat het misschien de enige manier is om het haalbaar en betaalbaar te houden. Maar het is ook een afweging tussen gefaseerd renoveren of niet renoveren. Als men label D oplegt en iedereen dat nastreeft, zal er niet worden gerenoveerd omdat men met enkele quick wins label D kan behalen, terwijl de doelstelling is om veel verder te gaan.

Niet alle instrumenten zijn er al. Maar alle rekenwerk en studies naar kostenoptimaliteit liggen klaar. Er kunnen dus heel snel instrumenten worden gemaakt. Het huidige beleid wordt voorbereid vanuit het idee dat men EPC-labels gaat gebruiken, terwijl EPC daar niet voor dient. Men zal twee soorten labels moeten hanteren. Vandaag is er al een E-peil en een S-peil. Het E-peil heeft hetzelfde principe als de EPC-labels, het S-peil beschrijft de kwaliteit van de gebouwschil. Men moet eerst streng zijn voor de kwaliteit van de gebouwschil, en nadien voor de totale energieke performantie van een gebouw.

Het is volgens *Ruben Baetens* niet te vroeg om warmtepompen op te leggen in nieuwbouw. Een warmtepomp is duurder dan een gasketel, maar een warmtepomp is zoveel efficiënter dat men binnen EPB in principe ook minder moet isoleren om dezelfde eis te halen.

Volgens *Leo Pieters* spreekt Ruben Baetens zichzelf hier tegen. Daarnet zei hij dat men eerst naar de schil moet kijken en dan naar de techniek.

EPB in een residentiële nieuwbouw gaat heel ver wat isolatie-eisen betreft, zegt *Ruben Baetens*, maar is zwak wat systeemeisen betreft.

Andries Gryffroy vraagt zich af of men niet te veel focust op het E-peil. Ruben Baetens gaf aan dat men misschien iets minder kan isoleren als men een warmtepomp plaatst, terwijl het volgens het lid omgekeerd zou moeten zijn. Maar projectontwikkelaars kijken vooral naar het E-peil.

Niet alle projectontwikkelaars werken op dezelfde wijze, stelt *Ruben Baetens*. Een heleboel ontwikkelaars ontwikkelen 'full electric'; deels als profilering als groene ontwikkelaars, maar ook omdat ze er technisch klaar voor zijn.

Andries GRYFFROY,
voorzitter

Allessia CLAES,
Arnout COEL,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

bbp	bruto binnenlands product
BBT	beleids- en begrotingstoelichting
BEN	bijna-energieneutraal
CPT	Clean Power for Transport
EBO	energiebeleidsovereenkomst
EPB	energy performance of buildings
EPB	energieprestatie en binnenklimaat
EPC	energieprestatiecertificaat
Esco	Energy Service Company
ETS	emissions trading system
Eurostat	statistical office of the European Union
IER	ingrijpende energetische renovatie
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
LEKP	Lokaal Energie- en Klimaatpact
LULUCF	land use, land use change and forestry
Mineraad	Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen
MOW	Mobiliteit en Openbare Werken (beleidsdomein van de Vlaamse overheid)
MW	megawatt
NBB	Nationale Bank van België
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OVAM	Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij
PV	photovoltaic
REG	rationeel energiegebruik
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
SMART	specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch, tijdgebonden
UGent	Universiteit Gent
VEKA	Vlaams Energie- en Klimaatagentschap
VEKP	Vlaams Energie- en Klimaatplan
VLIF	Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
VME	vereniging van mede-eigenaars
VREG	Vlaamse Regulator van de Elektriciteits- en Gasmarkt
VRT	Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie
VS	Verenigde Staten
VVSG	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten
WAM	'with additional measures'
WEM	'with existing measures'